

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรพลเมืองศึกษาโดยใช้ข้อมูลจากชุมชน สำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือตำรา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา
2. ลักษณะความเป็นพลเมืองดี
3. หลักสูตรพลเมืองศึกษา
4. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร
5. การพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ข้อมูลจากชุมชน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา

1.1 ความหมายของวิชาสังคมศึกษา

ความหมายของวิชาสังคมศึกษาที่นิยมใช้กันอยู่ในเวลานี้มีอยู่มากมายหลายความหมาย โดยที่แต่ละความหมายจะมีที่มาจากปรัชญาการศึกษาที่แตกต่างกัน ดังนี้

สังคมศึกษาตามที่บาร์ (Barr, 1977 : 16) และไมเคิลลิส (Michaelis, 1980 : 49) กล่าวว่าสังคมศึกษาคือ การบูรณาการความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ เพื่อวัตถุประสงค์ของการศึกษาความเป็นพลเมืองดี

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษามีความสำคัญยิ่งต่อแนวทางการจัดหลักสูตร เนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาสังคมศึกษา บาร์ (Barr, 1977 : 36) ได้จัดแนวทางของสังคมศึกษาที่เด่นชัดตามลักษณะพื้นฐานที่มีร่วมกันด้านวัตถุประสงค์ (purpose) วิธีการ (method) และเนื้อหา (content) ได้เป็น 3 รูปแบบ (The Three Social Studies Traditions) ดังนี้

1. การสอนสังคมศึกษาในลักษณะของการสร้างพลเมืองดี (Social Studies Taught as Citizenship Transmission)
2. การสอนสังคมศึกษาในลักษณะของสังคมศาสตร์ (Social Studies Taught as Social Science)

3. การสอนสังคมศึกษาในลักษณะของกระบวนการสืบสวนสอบสวน (Social Studies Taught as Reflective Inquiry)

แนวคิดทั้งสามเปรียบเทียบได้ดังนี้

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษา

	แนวคิดที่ 1	แนวคิดที่ 2	แนวคิดที่ 3
1.วัตถุประสงค์	การสร้างพลเมืองดี	การเรียนรู้เนื้อหาและทักษะทางสังคมศาสตร์	การรู้จักตัดสินใจในเรื่องราวทางสังคม
2.เนื้อหา	ความรู้ ความเชื่อและแนวทางการประพฤติ	มโนคติที่สำคัญ ประเด็น และปัญหาที่น่าสนใจในทางสังคมศาสตร์	ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม และเกี่ยวข้องกับผู้เรียน
3.วิธีการ	ถ่ายทอดและปลูกฝัง	เทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ของวิชาต่าง ๆ ในสังคมศาสตร์	กระบวนการสืบสวน สอบสวน

1.3 แนวทางการจัดหลักสูตรสังคมศึกษา

ปัจจุบันมีการจัดหลักสูตรสังคมศึกษา 3 แนวทางดังแสดงในตาราง

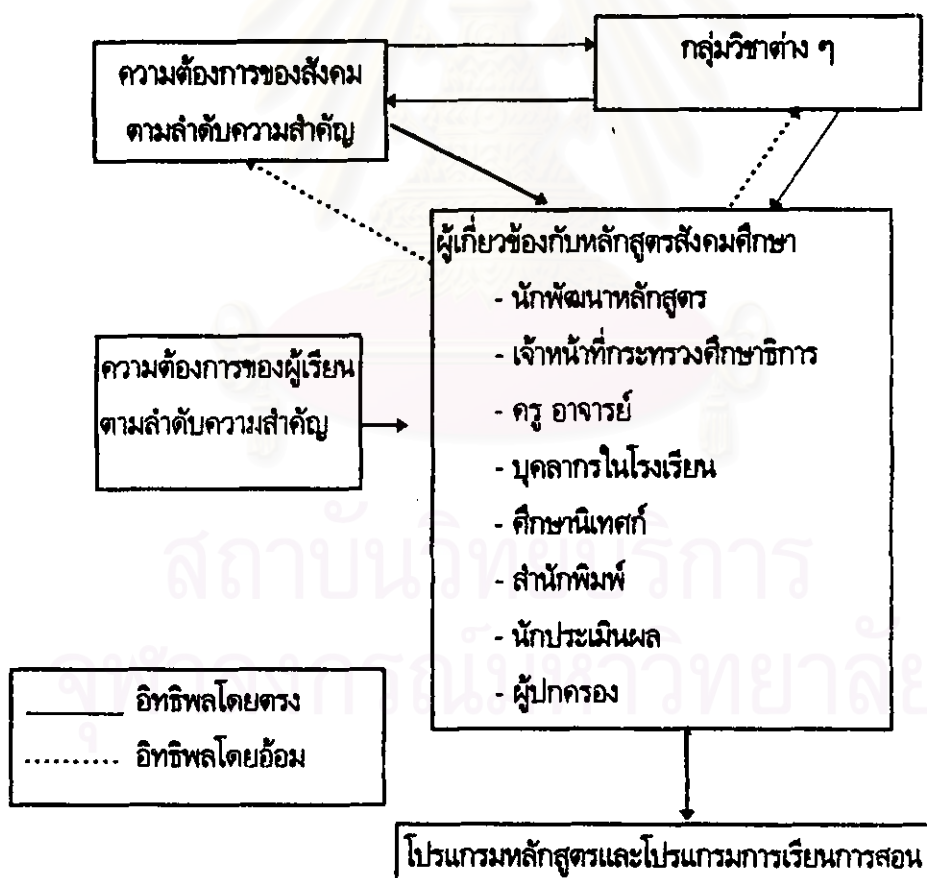
สังคมศึกษาแบบแยกเป็นรายวิชา	สังคมศึกษาแบบสหวิทยาการและแบบความคิดรวบยอดและวิธีหาความรู้ หลักการและวิธีการ	สังคมศึกษาแบบบูรณาการโดยใช้ความรู้จากหลายวิชา
แนวคิดนี้เป็นการสอนแยกเป็นรายวิชาโดยให้วิชาแม่เป็นหลักและปรับให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของเด็ก	หลักสูตรสัมพันธ์วิชาหรือสหวิทยาการ ขึ้นอยู่กับความคิดรวบยอด ทฤษฎีและวิธีการศึกษาวิจัยที่สำคัญ ๆ จาก 2 สาขาวิชาหรือมากกว่า หลักสูตรในลักษณะนี้มักจะได้อิทธิพลใหม่เกิดขึ้น	เป็นแบบบูรณาการซึ่งสอนโดยใช้คำถามหลักหรือปัญหาสังคมสาขาวิชาต่าง ๆ เป็นเหมือนแหล่งความรู้ที่จะถูกนำมาใช้ในการศึกษาคำถามหรือปัญหา สังคมนั้น ๆ ทั้งในด้านรายละเอียด วิธีการ ทฤษฎีความคิดรวบยอดและหลักการ
รายวิชาที่จัด ได้แก่ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ มานุษยวิทยา สังคมวิทยา	ความคิดรวบยอด หลักการ วิธีการ วัฒนธรรม ทฤษฎี สำนวน ชนชั้น ทาง วิจัย ความขาด. เศรษฐศาสตร์ แคลน	ตัวอย่าง คำถาม ปัญหาสังคม ฉันคือใคร เราจะพัฒนา เศรษฐกิจ โดยไม่ก่อให้เกิด มลภาวะได้อย่างไร

ตารางที่ 3 แนวทางการจัดหลักสูตรสังคมศึกษา

1.4 องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา

การจัดการศึกษาที่ผ่านมาอาจจัดโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สังคมเป็นศูนย์กลาง การจัดให้เด็กได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ในทุกเรื่องเป็นสิ่งที่เป็นไปได้จึงต้องมีการจัดลำดับความสำคัญของสิ่งที่ทุกคนต้องเรียน สิ่งที่บรรจุในวิชาเลือกและสิ่งที่พอจะหึงไว้ให้ศึกษาเอง ผู้กำหนดสิ่งเหล่านี้จะแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม ในบางประเทศเป็นการกำหนดร่วมกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เช่น นักพัฒนาหลักสูตร ครู ศึกษา นิเทศก์ เจ้าหน้าที่จากกระทรวงนักประเมินผล ผู้ปกครอง ผู้บริหารโรงเรียน และแม้แต่สำนักพิมพ์ผู้ผลิตหนังสือเรียน ไม่ว่าจะใครจะเป็นผู้ตัดสินใจหรือมีอิทธิพลต่อการกำหนดหลักสูตรก็ตาม การตัดสินใจดังกล่าวจะต้องผ่านกระบวนการกว้างอย่างมีหลักการ

แผนภูมิที่ 1 องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา

1.5 หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาสังคมมนุษย์จากมุมมองของนักประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และสังคมศาสตร์สาขาอื่น ๆ โดยมีเป้าหมายที่การสร้างสมาชิกที่ดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์และมีบทบาทในการพัฒนาสังคม ดังได้กล่าวแล้วว่าสังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การสร้างเสริมพลเมืองดีในสังคมที่นับวันจะเปลี่ยนแปลงและซับซ้อนยิ่งขึ้นจึงเป็นสิ่งที่ท้าทายนักวิชาการและครูสังคมศึกษาทั่วโลก

ถ้ามองย้อนหลังตั้งแต่หลักสูตรมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2503 อาจกล่าวได้ว่าหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาเป็นกลุ่มวิชาที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด จากเดิมที่มีเพียงวิชาประวัติศาสตร์

ภูมิศาสตร์และหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม มาเป็นวิชาสังคมศึกษา โดยรวมเอาสังคมศาสตร์สาขาอื่น ๆ เข้ามาด้วย ได้แก่ สังคมวิทยา ประชากรศึกษา รัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์และส่งเสริมให้ใช้วิธีบูรณาการในการเรียนการสอน

ในการปรับปรุงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายในปี พ.ศ. 2533 วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ถูกเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากอีกครั้งหนึ่ง มีเหตุผลเบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้อยู่หลายประการ จากรายงานการสัมมนาเรื่อง หลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาของกรมวิชาการ (2531 : 35) ได้สรุปปัญหาหลักสูตรและการใช้หลักสูตรสังคมศึกษาไว้ดังนี้

1. ขอบเขตของเนื้อหาสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตรบางชั้น บางรายวิชามีมากเกินไป
2. ในด้านการจัดการเรียนการสอนครูยังมุ่งสอนเนื้อหา โดยยึดหนังสือเรียนเป็นหลักและใช้วิธีการบรรยาย

การบรรยาย

3. หลักสูตรเปิดกว้างแต่ครูและบุคลากรในท้องถิ่นไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา มีดังนี้

1. เป้าหมายของหลักสูตรสังคมศึกษาคือ การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองดี
2. จุดประสงค์ของกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ควรกำหนดให้ชัดเจนและมีน้อยข้อ
3. โครงสร้างหลักสูตรควรกำหนดวิชาบังคับให้น้อยลง เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสแสวงหาความรู้ด้วยตัวเองมากขึ้น

4. จุดประสงค์รายวิชาควรชัดเจน ให้สอดคล้องกับคำอธิบายรายวิชาและสามารถนำไปปฏิบัติได้

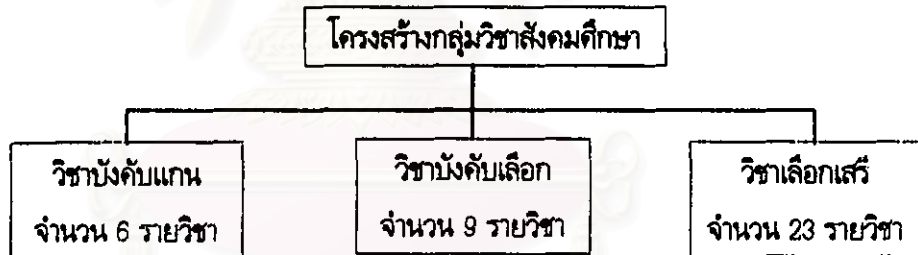
จริง

5. คำอธิบายรายวิชาควรเขียนในลักษณะความถี่รวบยอด เพื่อลดเนื้อหาให้น้อยลง โดยให้สอดคล้องกับจุดประสงค์รายวิชาและธรรมชาติของวิชา

จุดประสงค์ของกลุ่มวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1. เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย และหลักธรรมของศาสนา
2. เพื่อให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน สามารถตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้
3. เพื่อให้ตระหนักในคุณค่าของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรมไทย ยึดมั่นในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย หลักธรรมและคุณธรรม มีค่านิยมที่พึงประสงค์ รักและผูกพันกับท้องถิ่น และประเทศชาติ มีความภูมิใจในความเป็นไทยและเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์
4. เพื่อให้สามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และเสริมสร้างศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างกลุ่มวิชาสังคมศึกษา

วิชาบังคับแกน จำนวน 6 รายวิชา นักเรียนต้องเรียนภาคเรียนละ 1 รายวิชา

วิชาบังคับเลือก จำนวน 9 รายวิชา นักเรียนเลือกเรียนภาคเรียนละ 1 รายวิชา

วิชาเลือกเสรี จำนวน 23 รายวิชา นักเรียนเลือกเรียนภาคเรียนละ 1 รายวิชา

ธรรมชาติของวิชาสังคมศึกษา

สังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีลักษณะพิเศษมีเนื้อหาสาระขอบเขตกว้างขวาง ครอบคลุมถึงวิชาต่าง ๆ ในสังคมศาสตร์เช่น ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยาและประชากรศาสตร์ เป็นวิชาหนึ่งที่น่าเสนอประเด็นสำคัญและปัญหาต่างๆ นับตั้งแต่เรื่องใกล้ตัว เรื่องของประเทศและเรื่องของโลก ประเด็นสำคัญ ๆ จะรวมถึงเรื่องราวและปรากฏการณ์ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมในสังคมในรูปของการจัดองค์กรและกิจกรรมด้านการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ทั้งในอดีต ปัจจุบันและอนาคต ตลอดจนความหลากหลายของพฤติกรรมกลุ่มชน และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าว

กล่าวที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคม ส่วนปัญหาสำคัญต่าง ๆ จะหมายรวมถึงปัญหาสังคมที่เป็นอยู่ทุกประเทศในโลก เช่น ปัญหาทรัพยากร ปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาเงินเฟ้อ ปัญหาความประพฤติของคนในสังคมจะเห็นได้ว่าธรรมชาติของวิชาสังคมศึกษามีเนื้อหาสาระกว้างขวางและมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นซึ่งส่งผลกระทบต่อบุคคล สังคมและโลกของเรา ดังนั้นหลักสูตรสังคมศึกษาในอนาคตคงต้องมีการเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงอีกเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของกรมวิชาการที่ส่งเสริมและเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรขึ้นใช้เอง

2. ลักษณะความเป็นพลเมืองดี

2.1 ความหมายของความเป็นพลเมืองดี

การพัฒนาประเทศจะดำเนินไปได้ดีเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับคุณลักษณะที่ดีของพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศเป็นสำคัญ และลักษณะความเป็นพลเมืองดีของประชาชนที่จะเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาในแต่ละประเทศนั้นย่อมแตกต่างกันไปตามแนวคิดของแต่ละยุคสมัยซึ่งขึ้นอยู่กับค่านิยมและสภาพแวดล้อมของสังคมส่วนมากมักจะเป็นคุณลักษณะที่พึงปรารถนาให้เกิดกับคนในสังคมอันจะก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมนั้น ๆ ความเป็นพลเมืองดีในสมัยก่อน ๆ จะมีความหมายแคบเน้นคุณลักษณะบางประการเท่าที่เหมาะสมกับสภาพสังคมซึ่งไม่ซับซ้อนและไม่ค่อยมีปัญหาสังคมมากนัก ต่อมาสภาพแวดล้อมของสังคมกลับซับซ้อนมากขึ้นทั้ง

ด้านการเมืองการปกครอง วัฒนธรรมและค่านิยมต่าง ๆ ความเป็นพลเมืองดีจึงมีความหมายกว้างขึ้น เพราะจะเน้นคุณลักษณะหลาย ๆ ด้าน ซึ่งนอกจากจะเป็นการพัฒนาส่วนบุคคลแล้วยังเน้นคุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาสังคมหรือประเทศชาติ

สำหรับประเทศไทยได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า "พลเมืองดี" ไว้แตกต่างกันดังนี้

สมพงษ์ เกษมสิน และจรรยา สุภาพ (2520 : 20) ได้กล่าวถึงความหมายของพลเมืองดีไว้ว่า หมายถึง การปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในระบบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเช่น การแสวงหาความรู้ ปฏิบัติตามนโยบายของชาติ ไม่ละเมิดกฎหมาย มีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงประเทศในการเสียภาษีอากร เข้าร่วมในกิจการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมต่าง ๆ เท่าที่เวลาจะอำนวยให้

หน่วยศึกษานิสิตกร กรมสามัญศึกษา (2521 :16) ได้ให้ความหมายของพลเมืองดีว่า พลเมืองดี หมายถึง ผู้ที่สามารถนำตนเองได้ มีเหตุผลและวิจารณ์ญาณ รู้จักเลือกเฟ้นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อตนเองและบ้านเมือง ต้องตื่นตัวต่อปัญหาสังคมและร่วมมือในการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้นให้ลุล่วงไป พลเมืองดีในระบบอบประชาธิปไตย ไม่วางเฉยในเหตุการณ์ต่าง ๆ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2522 : 28) ได้ให้ความหมายของพลเมืองดีไว้ว่า พลเมืองดีคือ การเป็นผู้มีจริยธรรมสูงนั่นคือ การมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีระเบียบวินัย มีความรู้ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน เป็นมิตรกับคนทั่วไป ร่วมมือกันทำงานตามปกติ รวมทั้งต้องมีทัศนคติและนิสัยอันพึงปรารถนาของสังคม

สรุปได้ว่า พลเมืองดี หมายถึง การเป็นคนที่มีทัศนคติและค่านิยมที่เหมาะสมตามสภาพของสังคม และทำประโยชน์ให้แก่สังคม อันได้แก่ การรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีเหตุผลมีความรับผิดชอบ มีคุณธรรมจริยธรรม เคารพกฎหมาย มีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีความสำนึกในความสำคัญของการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้เกิดความสงบสุขแก่ตนเองและสังคม

2.2 คุณลักษณะของพลเมืองดี

ความเป็นพลเมืองดีเป็นลักษณะที่พึงประสงค์ของทุกสังคมเพราะการที่สังคมมีพลเมืองที่เป็นคนดี ปฏิบัติตามหน้าที่ที่สังคมกำหนดให้ก็ย่อมจะทำให้สังคมมีความสงบสุข ความสับสนวุ่นวายของสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น การขาดระเบียบวินัย การหลีกเลียงกฎหมาย เป็นต้น เหล่านี้ล้วนแต่เป็นผลมาจากการขาดค่านิยมแห่งการเป็นพลเมืองดีของคนในสังคม ได้มีผู้กล่าวถึงคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของความเป็นพลเมืองดีของสังคมไทยไว้ในหลายลักษณะด้วยกัน ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงมีพระราชดำริเกี่ยวกับคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีไว้ ดังนี้ (ไกรยุทธ ธีรตยาคินันท์, 2531 : 36)

1. มีฉันทะและวิริยะ
2. ความอดกลั้นและความเข้มแข็ง
3. ความตั้งใจจริงและจริงใจ
4. ความถูกต้องและยุติธรรม
5. ความเมตตากรุณาและความเสียสละ
6. ความสามัคคีพร้อมเพรียง
7. ความสุจริตและความกตัญญู
8. วินัย

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต, 2531 : 24) ได้กล่าวถึง การครองตนเป็นพลเมืองดี เพื่อนำชีวิตและครอบครัวของตนไปสู่ความเจริญสงบสุข และเป็นพลเมืองดีที่สร้างสรรค์สังคม โดยประพฤติดังนี้

1. ไม่คบขี้สุททำชั่วหมกมุ่นในทางเพศ
2. ไม่พัวเวลาถกถ้อยที่เลื่อนลอยไร้สาระ
3. ประพฤติมีวินัย ตั้งอยู่ในศีล 5
4. ประพฤติกิจการหน้าที่สม่ำเสมอโดยสมบูรณ์
5. ไม่ประมาท กระตือรือร้นตลอดเวลา
6. มีวิจารณ์ญาณ ทำการโดยใช้ปัญญา
7. สุภาพ ไม่ถือกระด้าง ยินดีรับฟังผู้อื่น
8. เสี่ยมงาม รักความปรานีต สะอาดเรียบร้อย
9. พุดจรรยาฟัง ทั้งในกายก็อ่อนโยน ไม่หยาบคาย

10. มีน้ำใจเอื้อสงเคราะห์ต่อมิตรสหาย
11. เมื่อแบ่งปัน ช่วยเหลือคนทั่วไป
12. รู้จักจัดการงานให้เรียบร้อยและได้ผลดี
13. บำรุงพระสงฆ์ทรงความรู้ ผู้ทรงศีล พระธรรม
14. ไคร่ธรรม รักษาความสุจริต
15. อ่านมาก ฟังมาก วิชาของตนเชี่ยวชาญ
16. ขอบสอบถามกันคว่า ไฉนหาความรู้ยิ่งขึ้นไป

สุจริต เพียรชอบ (2533 : 32 - 35) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของเยาวชนไทยที่สำคัญ ประกอบด้วย 7 ด้านด้วยกันคือ

1. ด้านลักษณะท่าทาง เยาวชนชายเป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรง สุขภาพสมบูรณ์ มีกิริยาท่าทางกระฉับกระเฉงว่องไว เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี เยาวชนหญิงเป็นผู้ที่แต่งกายสะอาดเรียบร้อย สุขภาพ มีกิริยามารยาทดี และมีหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส ร่าเริง เบิกเผย

2. ด้านการผลิต เยาวชนชายเป็นผู้ที่สามารถตัดสินใจได้ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์อยากรู้อยากเห็น ไคร่รู้ไคร่เรียน สามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งต่าง ๆ เยาวชนหญิง เป็นผู้ที่มีความสุขุมรอบคอบ คิดอย่างมีเหตุผล คิดดีคิดชอบ มองโลกในแง่ดี อยากรู้อยากเห็น ไคร่รู้ไคร่เรียนและสามารถแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่าง ๆ

3. ด้านลักษณะนิสัย เยาวชนชาย เป็นผู้ที่มีความหนักแน่น อดทน มีกำลังใจเข้มแข็ง มานะพยายาม ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ เยาวชนหญิง เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี

4. ด้านมนุษยสัมพันธ์ เยาวชนชาย เป็นผู้ที่สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น เข้ากับผู้อื่นได้ทุกระดับทุกเพศทุกวัย มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น มีอัธยาศัยดี ไม่เยอหยิ่งถือตัว เยาวชนหญิงนั้นเป็นผู้ที่สามารถวางตนได้เหมาะสมกับกาลเทศะ สังคมและบุคคล สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี และมีน้ำใจขอความช่วยเหลือผู้อื่น

5. ด้านอารมณ์ เยาวชนชายเป็นผู้ที่มีอารมณ์ไม่มั่นคง ไม่หวั่นไหวง่าย มีสติสัมปชัญญะ รู้จัก ยั้งคิด และมีอารมณ์ร่าเริง แจ่มใสเบิกบาน เยาวชนหญิงเป็นผู้ที่มีอารมณ์ร่าเริง แจ่มใสเบิกบาน มีสติสัมปชัญญะ รู้จักยั้งคิด เป็นผู้รู้จักอดกลั้นและเก็บความรู้สึกได้ดี

6. ด้านวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี เยาวชนชายเป็นผู้ที่รักและหวงแหนในวัฒนธรรมไทย สามารถใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง ให้ความร่วมมือและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่อนุรักษ์วัฒนธรรมไทย เยาวชนหญิงเป็นผู้ที่มีความละเอียดอ่อน และซาบซึ้งในความงามของธรรมชาติและศิลปะต่าง ๆ มีความรู้ความเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ อย่างแท้จริงและมีความรักและหวงแหนในวัฒนธรรมไทย

7. ด้านจริยธรรมและคุณธรรม เขวachsenชายเป็นผู้ที่รักความยุติธรรม มีความกตัญญูรู้คุณ กล้าหาญและเชื่อมั่นในการทำคุณงามความดี เขวachsenหญิงเป็นผู้ที่มีความกตัญญูรู้คุณ รักความยุติธรรม และมีความเคารพผู้อาวุโส

ประเวศ วะสี (2535 : 21 - 30) ได้เสนอว่าคุณสมบัติของคนไทยสมัยใหม่ไว้ 10 ประการ คือ

1. ประกอบอาชีพได้
2. มีโลกทรรศน์กว้างและจิตใจสาธารณะ
3. สามารถดูแลรักษาสุขภาพและความปลอดภัย
4. เป็นบุคคลเรียนเร็ว ชอบการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
5. มีความรักธรรมชาติ รักเพื่อนมนุษย์และรักศิลปะ
6. มีพฤติกรรมองค์กรและความสามารถในการสร้างความเป็นชุมชน
7. มีความอดทน สมาธิและความปรารถนาในการทำงาน
- 8 มีความรู้ทั้งทางวัฒนธรรม ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการจัดการ
9. การเข้าถึงความหลากหลายและความเป็นนานาชาติ
10. มีพัฒนาของจิตวิญญาณ (Spiritual development)

มัทนนา สังฆะกฤษณ์และวราพรรณ น้อยสุวรรณ (2536 : 113) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ในอนาคตอันจะเกิดจากการหล่อหลอมของการศึกษา ควรประกอบด้วยคุณลักษณะ 4 ประการ คือ

1. คุณลักษณะด้านปัญญา ได้แก่ เป็นผู้รู้จักเหตุผล มีวิจารณ์ญาณในการแยกแยะความผิดชอบชั่วดีคุณและโทษ รู้สิ่งที่ควรกระทำบนพื้นฐานของความจริง รู้จักแก้ปัญหาได้อย่างชาญฉลาด ปราศจากอคติ และสามารถรู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและหลากหลาย รู้คุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของสังคมไทย รู้จักเลือกรับวิทยาการและวัฒนธรรมจากภายนอกท่ามกลางความสับสนวุ่นวายและสภาพการแข่งขันในสังคมเศรษฐกิจยุคใหม่
2. คุณลักษณะด้านจิตใจ ได้แก่ การมีความละเอียดต่อการกระทำผิด รู้จักควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ภายในกรอบของความถูกต้องดีงาม รู้จักความพอดี มีสมาธิและมีความอดทน
3. คุณลักษณะด้านสังคม ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์แก่กันและกันโดยไม่เห็นแก่ตัวการตระหนักและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบที่มีต่อผู้อื่น ต่อสังคมและต่อมวลมนุษยชาติ มีทักษะในการเผชิญหน้าและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทั้งส่วนตัวและกลุ่มในสังคมโดยสันติวิธี มีความเคารพในสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่นตามระบอบประชาธิปไตย รู้จักใช้ อนุรักษ์และเสริมสร้างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่ง

แวดล้อม มีจิตสำนึกมุ่งมั่นที่จะพัฒนา และมีความพร้อมที่จะร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมให้มีความสุขตลอดจนร่วมส่งเสริมบทบาทของประเทศในประชาคมโลกในทางที่เหมาะสม

4. คุณลักษณะด้านร่างกาย ได้แก่ รู้จักดูแลรักษาสุขภาพอนามัยทั้งของตนเองและของสมาชิกในครอบครัวได้อย่างเหมาะสม ทั้งมีความสามารถและทักษะในการประกอบกิจการงานและอาชีพที่สอดคล้องกับสมรรถภาพและศักยภาพของบุคคล

กรมวิชาการ (2535 : 76) ได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเยาวชนไทยในทศวรรษหน้าไว้ 6 คุณลักษณะ ดังนี้

1. ความซื่อสัตย์
2. ความขยัน
3. ความเสียสละ
4. ความอดทน
5. ความประหยัด
6. ความรับผิดชอบ

จรรยา สุวรรณทัต (2535 : 99 - 100) ได้เสนอคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กไทยในสังคมปัจจุบันไว้ ดังนี้

1. เป็นผู้มีความสุขสมบูรณ์แข็งแรง
2. มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ คือ เป็นผู้มีความต้องการที่จะฟันฝ่าอุปสรรคโดยไม่ย่อท้อถอย และตั้งใจทำงานให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ประเทศชาติจะพัฒนาได้จะต้องมีบุคคลที่ก่อรูปด้วยคุณลักษณะเช่นนี้ เพราะคุณลักษณะนี้จะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงไปสู่ลักษณะอื่น ๆ ที่สังคมปัจจุบันต้องการ คือลักษณะการเป็นผู้มุ่งมั่น ขยันหมั่นเพียร
3. มีความเป็นผู้นำใฝ่รู้และมุ่งอนาคตไม่สูกเอาเหวकिनลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ในตัวบุคคลไม่เพียงแต่จะช่วยให้เขาสามารถเอาชนะอุปสรรคในสังคมส่วนรวมซึ่งปัจจุบันเต็มไปด้วยการแข่งขันอย่างสูงได้มีความเป็นผู้นำซึ่งหมายถึงการมีสัมพันธภาพที่ดีและราบรื่นกับบุคคลอื่น มีความคิดริเริ่ม กล้าคิดกล้าแสดงออก
4. มีความเป็นตัวของตัวเอง และสามารถชักจูงให้ผู้อื่น กระทำตามหลักการของเหตุและผล ความรับผิดชอบ คือ ลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคลซึ่งเป็นเครื่องผลักดันให้บุคคลนั้นกระทำการตามระเบียบ เคารพสิทธิของผู้อื่น รู้จักกระทำตามหน้าที่ของตน และความซื่อสัตย์สุจริต ลักษณะเหล่านี้สำคัญยิ่งต่อการช่วยให้บุคคลสามารถอยู่รวมกันได้ในสังคมอย่างราบรื่นและเป็นสุข
5. การมีวินัยทางสังคม คือ ความสามารถในการควบคุมตนเอง เป็นลักษณะที่บุคคลแสดงความสามารถในการบังคับตนเองให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม โดยไม่ต้องมีการควบคุมหรือลงโทษ

6. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซึ่งหมายรวมถึงการมีน้ำใจและเสียสละ มีจิตสาธารณะเห็นประโยชน์ของบุคคลอื่น หรือของสังคมส่วนรวมมากกว่าของตนเอง ตลอดจนรู้จักทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน

7. ความกตัญญูกตเวทิตี เป็นคุณลักษณะของการรู้จักบุญคุณและตอบแทนผู้มีพระคุณในเมื่อมีโอกาสหรือกำลังที่พอทำได้ เป็นลักษณะที่เกี่ยวกับจิตใจและศีลธรรม เป็นเครื่องหมายของความดีมีวัฒนธรรม

8. การรู้จักประหยัด คุณลักษณะที่มีค่าถึงการรู้จักประหยัดช่วยให้บุคคลรู้จักบังคับตนเอง ไม่ให้ต้องการหรือมีความอยากมากเกินไป รู้จักกาลเทศะ จัดเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตที่สงบและเป็นสุข และช่วยให้เกิดความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้

9. การมีบุคลิกภาพที่สมดุลและมั่นคง ลักษณะสุดท้ายที่สังคมไทยพึงปรารถนาที่จะเห็นในเด็กไทยก็คือ การพัฒนาทุกด้านอย่างผสมกลมกลืนคือ ร่างกาย จิตใจ สังคม อารมณ์และจริยธรรม ได้รับการผสมผสานจนเกิดบุคลิกภาพที่สมดุลมั่นคงในตัวบุคคล มีสุขภาพดีทั้งกายและจิตใจ

จำเริญ โห้ไทย (2536 : 20) กล่าวว่า พลเมืองดีจะต้องเป็นคนที่รักชาติ ภูมิใจในความเป็นชาติไทย มีความรู้เรื่องความเป็นมาและประวัติศาสตร์ของชาติไทย รู้ว่าสิ่งใดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ รู้จักรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีและมรดกทางวัฒนธรรมของชาติและรู้จักที่จะปรับปรุงแก้ไขขนบธรรมเนียมประเพณีที่ไม่เหมาะสมให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน มีความรู้เรื่องของศาสนาประจำชาติและศาสนาอื่น ๆ ในชาติ มีความศรัทธาเชื่อมั่นในศาสนา ซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ รักษาไว้ซึ่งความสามัคคีของคนในชาติ เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ มีความรอบรู้เรื่องเหตุการณ์บ้านเมือง

บุญน พุทธสิโล (2536 : 59) ได้รวบรวมโอวาทของท่านพุทธทาสภิกขุที่ได้แสดงไว้ โดยกล่าวว่า พลเมืองดีคือ ผู้ที่สามารถดำรงชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ไว้ได้ โดยการทำหน้าที่พลเมืองดี ดังนี้

1. มีความรักชาติ เคารพศาสนา เทิดทูนพระมหากษัตริย์
2. ศรัทธาการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
3. เคารพกฎหมายบ้านเมือง
4. เสียภาษีบำรุงรัฐ
5. ช่วยสร้าง ป้องกัน รักษาสาธารณะสมบัติของชาติ
6. พัฒนาตนเองให้สมบูรณ์และก้าวหน้าอยู่เสมอ
7. มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่การงาน
8. มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน
9. ขยันหมั่นเพียร ประกอบอาชีพสุจริต

10. ประพฤติดีมีวินัย
11. รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
12. มีวิจารณ์ญานทำการโดยใช้ปัญญา ใคร่ควรสูญเสียก่อนจึงทำอะไร
13. เสียสละไม่เห็นแก่ตัว เมื่อชาติมีภัยก็สามารถเสียสละชีวิตเพื่อประเทศชาติได้
14. ไม่ตกเป็นทาสยาเสพติดและอบายมุขทุกชนิด

คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อการวิจัยและพัฒนาาระบบพฤติกรรมกรรมไทยร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติและกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (2537 56) ได้จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง การวิจัยและพัฒนาาระบบพฤติกรรมกรรมไทย ได้ให้ความหมายของคนดีไว้ว่า คือคนที่ไม่เบียดเบียนตนเองและไม่เบียดเบียนผู้อื่น

พระเทพวิสุทธิเมธี(ปัญญา นันทภิกขุ เขมกะ, ม.ป.ป. : 9) ได้กล่าวถึงคนดีไว้ในหน้าที่ของคนว่า คนดี คือ คนที่มีวิชา มีความรู้ดี ประพฤติดี โดยมีแนวทางให้ผู้ต้องการเป็นคนดี ได้จดจำ ยึดถือและประพฤติ ดังนี้

1. มีความรู้ดี
2. มีมารยาทงาม
3. มีน้ำใจงาม
4. มีความซื่อสัตย์สุจริต
5. รู้จักรักษาเกียรติยศตนเอง
6. เป็นผู้รักความสงบ
7. รู้จักปกครองตนเอง
8. เป็นผู้สามารถสร้างตนเองให้เป็นหลักฐานโดยชอบ
9. เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน
10. เป็นผู้ประหยัด ใช้จ่ายโดยพอดี ไม่ฟุ่มเฟือย
11. ช่วยรักษาเกียรติยศของญาติ มิตรสหาย สถานที่อันตนทำงานและของเพื่อนร่วมงาน
12. พุดจาไพเราะ สุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคายและไม่แข็งกระด้าง พุดแต่เพียงพอดีไม่พุดเพื่อเจ้า พุดแต่ความจริง ไม่พุดปด พุดแต่คำที่สมานให้เกิดความสามัคคี ไม่ยุยงให้แตกร้างกัน

กรมวิชาการ (2535 : 76) ได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเยาวชนไทยในทศวรรษหน้าไว้ 6 คุณลักษณะ ดังนี้

1. ความซื่อสัตย์

2. ความซื่อสัตย์
3. ความเสียสละ
4. ความอดทน
5. ความประหยัด
6. ความรับผิดชอบ

ดังนี้

สุณีย์ ช่วยออก (2537 : 17 - 18) ได้กำหนดคุณลักษณะของพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยไว้

1. คารวะธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออกดังนี้
 - 1.1 เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์
 - 1.2 เคารพซึ่งกันและกันทางกา 1.3 เคารพกันทางวาจา
 - 1.4 เคารพในสิทธิของผู้อื่น
 - 1.5 เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น
 - 1.6 เคารพในกฎระเบียบของสังคม
 - 1.7 มีเสรีภาพและใช้เสรีภาพในขอบเขตของกฎหมายและขนบธรรมเนียม
2. สามัคคีธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออกดังนี้
 - 2.1 การรู้จักประสานประโยชน์โดยถือประโยชน์ของส่วนรวมหรือของชาติ
 - 2.2 ร่วมมือกันในการทำงานหรือทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดร่วมกัน
 - 2.3 เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
 - 2.4 รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากส่วนรวมและหน้าที่ต่อสังคม
 - 2.5 ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในกลุ่ม ในหน่วยงานและในสังคม
3. ปัญญาธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออกดังนี้
 - 3.1 การไม่ยึดถือเอาความคิด อารมณ์ของตนเป็นใหญ่
 - 3.2 การใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณในการทำงานหรือแก้ปัญหาต่าง ๆ
 - 3.3 การพูดโต้แย้งกันด้วยเหตุผล
 - 3.4 การใช้ข้อเท็จจริงและเหตุผลเป็นหลักในการพิจารณา
 - 3.5 การรู้จักแสวงหาข้อมูล ข้อเท็จจริงด้วยวิธีการที่เชื่อถือได้
 - 3.6 การไม่เชื่อถือโศลกหรือการทำนายทายทักที่ไม่ใช่วิธีการทางวิทยาศาสตร์

กรมวิชาการ (2533 : 3 - 4) ได้มีการพัฒนาหลักสูตรเพื่อให้สามารถมีส่วนในการปลูกฝังคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ดังจะเห็นได้จากหลักสูตรมัธยมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) มีความคาดหวังให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิตและศึกษาต่อ ให้สามารถเลือกแนวทางที่จะทำประโยชน์ให้ไทยสังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะเป็นพลเมืองดีตามระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะเลือกและตัดสินใจประกอบสัมมาชีพทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีนิสัยในการปรับปรุงงาน ตนเองและสังคม เสริมสร้างอนามัยชุมชนและครองชีวิตโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อสังคมในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ จะต้องมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความรู้และทักษะในวิชาสามัญและทันต่อความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ
2. สามารถปฏิบัติตนในการรักษาและเสริมสร้างสุขภาพอนามัยของตนเองและชุมชน
3. สามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และเลือกแนวทางแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับข้อจำกัดต่าง ๆ
4. มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขเต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นตามความสามารถของตน
5. มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถสร้างและปรับปรุงแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความเจริญแก่ตนเองและชุมชน
6. มีทรรศนะที่ดีต่อสัมมาชีพทุกชนิด มีนิสัยรักการทำงาน และมีความสามารถในการเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับความถนัดและความสนใจของตนเอง
7. มีทักษะพื้นฐานในการประกอบสัมมาชีพ มีความสามารถในการจัดการและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
8. เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในชุมชน สามารถเสนอแนวทางพัฒนาชุมชนภูมิใจในการปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตน

สรุปคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี

โดยสรุปแล้วคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีในแต่ละสังคมนั้นย่อมเกิดขึ้นจากการที่รัฐหรือองค์กรการปกครองของสังคมนั้น ๆ ใช้ลักษณะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างสมาชิกของสังคมให้มีคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ตามที่รัฐหรือองค์กรบริหารสังคมนั้น ๆ ต้องการ

แนวความคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของไทยซึ่งมีหลากหลายทั้งด้านบริบทของสังคมและบริบททางวัฒนธรรม ทำให้คุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีมีความหลากหลายและแปลก

แยกต่างหากออกไป อย่างไรก็ตามก็จะพบอยู่เสมอว่าในความแตกต่างนั้นจะมีลักษณะร่วมของความเป็นพลเมืองที่อยู่ด้วยเช่นกัน ซึ่งพอจะสรุปได้เป็น 2 ด้านคือ

1. คุณลักษณะสากล ได้แก่ คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับเสถียรภาพและความมั่นคงของชาติกับคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมือง

2. คุณลักษณะเฉพาะ ได้แก่ คุณลักษณะเฉพาะบุคคลและคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงภายในบริบทต่าง ๆ ของสังคมนั้น ๆ

อย่างไรก็ตามเมื่อนำคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองดีทั้งสองประการมาบูรณาการเข้าด้วยกัน และพิจารณาในลักษณะของความเป็นปัจเจกบุคคล จะสามารถจำแนกคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีในฐานะปัจเจกบุคคลได้ 3 ด้าน คือ

1. ด้านคุณลักษณะเฉพาะตัว ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความมีวินัย การพึ่งตนเอง ความซื่อสัตย์ สุจริต เป็นต้นคุณลักษณะประเภทนี้เป็นคุณลักษณะที่รัฐพึงประสงค์ให้เกิดมีในลักษณะของพฤติกรรมของบุคคล หรือเป็นลักษณะที่รัฐพึงปลูกฝังให้เกิดมีขึ้นในแต่ละบุคคล เพื่อให้เกิดเป็นลักษณะเฉพาะตนเอง

2. ด้านคุณลักษณะที่มีต่อบุคคลรอบข้าง ได้แก่ ความไม่เห็นแก่ตัว ความรักสงบความมีศีลธรรม จริยธรรม การเคารพกฎหมาย ความรักสงบ เป็นต้น คุณลักษณะประเภทนี้เป็นคุณลักษณะที่รัฐพึงประสงค์ให้เกิดมีในลักษณะของพฤติกรรมของบุคคลในส่วนที่จะแสดงต่อบุคคลรอบข้างเพื่อเป็นคุณลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์ต่อสมาชิกในสังคม

3. ด้านคุณลักษณะที่มีต่อสังคม ได้แก่ ความรักชาติ ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ความศรัทธาในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นต้น

คุณลักษณะประเภทนี้เป็นคุณลักษณะที่รัฐพึงประสงค์ให้เกิดมีในลักษณะของพฤติกรรมของบุคคลในส่วนที่จะแสดงออกร่วมกัน ซึ่งความเป็นเอกพันธ์ (Unity) ของความเป็นชาติ (Nation) เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุขร่วมกันในสังคม เมื่อสมาชิกในสังคมร่วมกันแสดงพฤติกรรมตามคุณลักษณะเหล่านี้ออกมา

3. หลักสูตรพลเมืองศึกษา

3.1 การจัดการเรียนการสอนพลเมืองศึกษา

1. ความหมาย

บัทส์ (Butts, 1988 : 58) กล่าวว่า พลเมืองศึกษาเป็นการศึกษาอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับความคิดพื้นฐานและค่านิยมต่าง ๆ ทางสังคมและการเมืองระบอบประชาธิปไตยและปัญหาหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคม นอกจากนี้บัทส์และคณะยังแสดงความเห็นด้วยว่าพลเมืองศึกษาเกี่ยวข้องกับทักษะในการตัดสินใจและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมในสังคมประชาธิปไตยพลเมืองศึกษาจะต้องเกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนด้านแนวคิดและค่านิยมเกี่ยวกับเสรีภาพ ดังนั้นกิจกรรมต่าง ๆ ก็จะดำเนินไปได้โดยการ

ระดมความคิดและการกระทำอย่างอิสระเสรี ในทางตรงข้าม พลเมืองศึกษาในสังคมเมดิเอการก็จะเน้นการ สอนแนวความคิดจากบุคคลด้านเดียว โอกาสที่ผู้เรียนจะได้พัฒนาความรู้ความสามารถและความคิดของตน เองจะมีน้อยมาก

2. หลักสูตรพลเมืองศึกษา

ในสหรัฐอเมริกาเริ่มมีการเคลื่อนไหวให้มีการสอนพลเมืองศึกษาในขนาดลองครบรอบ 200 ปี ของสหรัฐอเมริกา The Council for the Advancement of Citizenship (CAC) ได้ช่วยให้มีการริเริ่ม เผยแพร่ซึ่งส่งผลให้มีการตื่นตัวในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี เรมิและคณะได้ช่วยกันให้ คำจำกัดความของบทบาทความเป็นพลเมืองดีว่า ความเป็นพลเมืองดีจะต้องมีความสัมพันธ์กับสิทธิ ความรับผิดชอบ ความร่วมมือของเอกชนกับรัฐบาล ประชาชนที่ได้รับการศึกษาทุกคนควรมีความรับผิดชอบต่อในการ ที่จะแสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสาร ประมวลข้อมูล ตัดสินใจ ตัดสินคุณค่า ติดต่อกสื่อสาร ร่วมมือกันและส่งเสริมความเข้าใจ

The National Council for the Social Studies (1989 : 24) ได้เสนอคำนิยามหลักที่พลเมือง อเมริกันควรจะต้องมีไว้ดังนี้

1. เคารพในสิทธิของแต่ละบุคคลและส่วนรวม
2. ยอมรับความคิดเห็นของเสียงส่วนมากและเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย
3. สนับสนุนการศึกษาซึ่งส่งเสริมให้นักเรียนได้มีโอกาสเท่าเทียมกันในการกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรพลเมืองศึกษาในสหรัฐอเมริกาต่าง ๆ จะกำหนดเนื้อหาตามความต้องการของแต่ละรัฐ ประมาณ 30 รัฐ สอนตามรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาและมากกว่า 20 รัฐ ต้องการให้เรียนประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา ภูมิศาสตร์ ความรักชาติและหน้าที่พลเมือง เด็กอายุระหว่าง 16- 18 ปี ต้องการให้เรียนเรื่อง อีสระภาพ รัฐบาลท้องถิ่น ประชาธิปไตยและสถาบันการปกครอง โรงเรียนส่วนน้อยสอนเกี่ยวกับการเลือกตั้ง ชุมชน พรรคการเมือง รัฐส่วนใหญ่ต้องการสอนรายวิชาพลเมืองศึกษาแก่นักเรียนในช่วงอายุ 13 หรือ 14 ปีหลักสูตร ระดับ 1 - 6 ในรัฐต่าง ๆ แสดงให้เห็นรูปแบบซึ่งเป็นรายวิชาในกลุ่มวิชาสังคมศึกษาซึ่งประกอบด้วยวิชา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะประวัติของบุคคลสำคัญและท้องถิ่น หลังจากที่หลักสูตรมีการปรับปรุง เพื่อให้สอดคล้องและมีความหลากหลาย มีการเสนอให้วิชาพลเมืองศึกษาได้เรียนในเรื่องต่าง ๆ เช่น รัฐบาล กลางและรัฐธรรมนูญ หน้าที่พลเมือง ความต้องการส่วนบุคคล และความต้องการของชุมชน บริการของรัฐ การเงิน รัฐบาลมลรัฐและการป้องกันประเทศ ในระดับเตรียมอุดมศึกษา กำหนดให้เรียนเรื่อง การเมืองของ สหรัฐอเมริการวมทั้งรัฐธรรมนูญอำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจตุลาการ กระบวนการทางการเมือง องค์กรต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมเศรษฐกิจของประเทศ นโยบายต่างประเทศและการป้องกันประเทศ ดินแดนในอาณัติและอาณานิคม มลรัฐและรัฐบาลท้องถิ่น ประชาธิปไตยและความรับผิดชอบต่อประชาชน ตลอดจนสิทธิส่วนบุคคลและเสรีภาพในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาได้มีการจัดตั้งหน่วยงาน สมาคม องค์กรต่าง ๆ

ขึ้นเป็นจำนวนมากเพื่อศึกษา วิจัยและพัฒนาหลักสูตรพลเมืองศึกษา เช่น มีการจัดตั้ง National Standards for Civics and Government , National Institute for Civic Education in the Law, Social Studies School Service, Clearinghouse for Social Studies, Center for Civic Education เป็นต้น โดยเฉพาะ Center for Civic Education 43(1996 : 5 - 12) ได้จัดทำโครงสร้างของหลักสูตรวิชาพลเมืองศึกษาโดยใช้ชื่อว่า CIVITAS โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้เรียนได้นำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงและนำไปใช้ในการศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป นอกจากนี้ CIVITAS ยังได้มีการระบุถึงรายละเอียดในเรื่องเกี่ยวกับความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับพลเมือง เพื่อให้พลเมืองปฏิบัติหน้าที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสมในสังคมประชาธิปไตย CIVITAS จัดทำขึ้นโดยนักการศึกษาอเมริกันทั้งในระดับรัฐและระดับท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่พัฒนาหลักสูตรพลเมืองศึกษาในโรงเรียน โดยได้รับความร่วมมือจาก The Center for Civic Education, The Council for the Advancement of Citizenship และ The National Council for the Social Studies ครูผู้สอนสามารถใช้ CIVITAS ในการสอนและเป็นแหล่งข้อมูล CIVITAS แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

1. หลักการและเหตุผล (rationale)
2. คุณสมบัติของพลเมือง (civic virtue)
3. การมีส่วนร่วมของพลเมือง (civic participation)
4. ความรู้และทักษะสำหรับพลเมือง (civic knowledge and skills)

1. หลักการและเหตุผล (rationale)

การที่พลเมืองจะเป็นพลเมืองที่มีศักยภาพได้นั้นจำเป็นต้องมีความเข้าใจในระบอบการเมืองการปกครองและหลักการพื้นฐานของระบอบการเมืองการปกครอง เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง นอกจากนี้พลเมืองจะต้องตระหนักถึงความสำคัญในการรักษาระบอบประชาธิปไตยแบบอเมริกัน ทั้งในแง่การเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและสังคมทั้งภายในประเทศและในประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก และสุดท้ายคือ เรียนรู้เพื่อพัฒนาและฝึกฝนทักษะเพื่อการเป็นพลเมืองซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะทำให้ระบอบการปกครองเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์

2. คุณสมบัติของพลเมืองดี (civic virtue)

คุณสมบัตินี้ของพลเมืองดีแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ civic disposition และ civic commitment civic disposition หมายถึง เจตคติ และลักษณะนิสัยของพลเมืองที่ต้องการให้มีในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งได้แก่ การเคารพในสิทธิของผู้อื่น ความรับผิดชอบต่อตนเองและความรับผิดชอบต่อภาระกิจของตนเอง ความมีระเบียบวินัย ความมีจิตสำนึกแห่งการเป็นพลเมืองดี การมีจิตใจที่เปิดกว้าง ปรารถนาการประสานประโยชน์และยอมรับว่าบางครั้งค่านิยมหรือหลักการ บางอย่างก็ขัดแย้งกันได้ การประสานประโยชน์ไม่อาจทำได้ในทุกกรณีเพราะการประสานประโยชน์ บางครั้งทำให้เป็นอันตรายต่อการคงอยู่

ของระบอบประชาธิปไตย การยอมรับในความหลากหลายความอดทนและยืนหยัด เพื่อการดำเนินงานตามความต้องการของคนส่วนใหญ่ มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นและจงรักภักดีต่อรัฐ

civic commitment หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของหลักการและค่านิยมพื้นฐานต่าง ๆ โดยหลักการที่พื้นฐานที่สุดของระบอบประชาธิปไตยของอเมริกา ซึ่งแบ่งออกเป็นหัวข้อดังนี้ คือ หลักการของกฎหมาย การแบ่งแยกอำนาจ การตรวจสอบและการถ่วงดุลอำนาจ สิทธิของบุคคล ความยุติธรรม ความเท่าเทียมกันทั้งทางการเมือง กฎหมายและเศรษฐกิจและความรักชาติ

3. การมีส่วนร่วมของพลเมือง (civic participation)

หลักการสำคัญและวัตถุประสงค์ของโครงสร้างหลักสูตรนี้มุ่งส่งเสริมให้พลเมืองเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองด้วยตนเองและด้วยความรู้ในกิจการต่าง ๆ ของรัฐโดยปฏิบัติตนบนพื้นฐานของ disposition และ commitment สิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและวิถีชีวิตของการเป็นพลเมืองจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมและทางการเมือง

โมโนทัศน์ของการมีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองใน CIVITAS ได้เพิ่มเติมเรื่องที่สำคัญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพลเมืองด้วยตนเองใน 3 ด้าน คือ governing, managing groups monitoring public policy ; และ influencing public policy และได้แสดงรายละเอียดทุกขั้นตอนเกี่ยวกับกระบวนการในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เริ่มตั้งแต่การตัดสินใจอย่างเต็มที่ใน

4 ความรู้และทักษะสำหรับพลเมือง (civic knowledge and skills)

เกณฑ์ในการกำหนดว่าเรื่องใดควรเป็นความรู้สำหรับพลเมือง พิจารณาจากการตอบคำถามว่า เรื่องใดที่พลเมืองควรรู้เพื่อให้ตนเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ CIVITAS นำเสนอเนื้อหาโดยแบ่งออกเป็น 3 หัวข้อคือ

1. ธรรมชาติของการเมืองและรัฐบาล

1.1 อำนาจในการปกครอง

1.2 ธรรมชาติของรัฐ

1.3 ประเภทของรัฐบาล

1.4 การปกครองและรัฐบาล

1.5 กฎหมายและรัฐบาล

2. การปกครองและรัฐบาลในสหรัฐอเมริกา

2.1 หลักการและค่านิยมพื้นฐาน

2.2 สถาบันการเมืองและกระบวนการ

3. บทบาทของพลเมือง

3.1 ความรับผิดชอบของพลเมือง

3.2 สิทธิของพลเมือง

นอกจากนี้ The International Association for the Evaluation of Education Achievement (1994 : 4-9) ได้จัดทำโครงการวิจัยเกี่ยวกับพลเมืองศึกษา ซึ่งเป็นโครงการวิจัยร่วมระหว่างประเทศต่าง ๆ ได้แก่ สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน ฟินแลนด์ อิตาลี ไอร์แลนด์ อิสราเอล เนเธอร์แลนด์ สวีเดน สหรัฐอเมริกาและไทย ซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินการในระยะที่ 2 The International Association for the Evaluation of Education Achievement ได้กำหนดเป้าหมายและหลักสูตร National Civic Education โดยรวบรวมเป้าหมายและหลักสูตรจากประเทศสมาชิก

นอกจากนี้แพทริก (Patrick, 1995 : 1) ได้เสนอว่าหลักสูตรพลเมืองศึกษาคควรจะมุ่งให้นักเรียนได้เรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน โดยมุ่งให้นักเรียนได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง (civic knowledge)
2. ทักษะความเป็นพลเมือง (civic skills)
3. คุณธรรมของพลเมือง (civic virtue)

1. ความรู้เกี่ยวกับความเป็นพลเมือง (civic knowledge)

นักเรียนต้องเรียนรู้ความหมายและขอบข่ายของรัฐธรรมนุญที่แท้จริงและเห็นความแตกต่างจากระบบอื่น ๆ เช่น ระบบคอมมิวนิสต์ในบางประเทศที่ใช้คำว่า ประชาธิปไตยประชาชน (people' democracy) เรียกชื่อประเทศ เพื่อเหตุผลทางการเมือง เป็นต้น และสิ่งที่นักเรียนควรมีความรู้ พื้นฐานที่จำเป็นคือ การคิดอย่างมีเหตุผลและระบบการบริหารงานของรัฐบาลที่เป็นรัฐธรรมนุญของประเทศต่าง ๆ ในโลกและเรียนรู้รายละเอียดต่าง ๆ เช่น กฎหมาย และข้อจำกัดของรัฐบาลที่มีผู้แทนราษฎร สิทธิมนุษยชนและการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้น

ที่สำคัญนักเรียนต้องเรียนรู้ปัญหาและข้อจำกัดต่าง ๆ และวิธีการแก้ปัญหา เช่น ปัญหาเสียงส่วนใหญ่ (Majority rule) กับสิทธิของคนส่วนน้อย (minority right) หรือสิทธิส่วนบุคคล (private right) กับผลประโยชน์ของส่วนรวม (public good) เป็นต้น

2. ทักษะความเป็นพลเมือง (civic skills)

ความรู้ทุกอย่างจะต้องนำไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพดังนั้นพลเมืองศึกษาจะต้องมีการพัฒนาทักษะควบคู่ไปกับความรู้ทั้งในด้านทักษะการคิดและการมีส่วนร่วม (participatory skill) และมีทักษะในการใช้สติปัญญา (intellectual skill) ทักษะการคิดและการมีส่วนร่วม (participatory skill) ให้ฝึกการมีส่วนร่วมในสังคมในการตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ และสนับสนุนผู้แทนราษฎรในรัฐบาล เป็นต้น ทักษะในการใช้สติปัญญา (intellectual skill) ทำให้เด็กมีความคิดและอธิบายปัญหาต่าง ๆ ในสังคมอย่างมีเหตุผลก่อนการตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ เป็นต้น

ทักษะเหล่านี้จะต้องได้รับการพัฒนาทั้งในและนอกห้องเรียนและได้ฝึกคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนได้

3. คุณธรรมของพลเมือง (civic virtue)

คุณธรรมของพลเมืองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมาก เพราะถ้าทุกคนอยากจะได้มาซึ่งสิทธิต่าง ๆ ของตนจะต้องมีคุณธรรมควบคู่ไปด้วยเช่น จะต้องมีความรับผิดชอบ การมีวินัยในตนเองการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความอดทน เป็นต้น

ครูที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมและการเมืองก็ต้องคำนึงถึงสิ่งสำคัญต่อไปนี้

1. แนวความคิดที่สำคัญที่จำเป็นต่อความเป็นประชาธิปไตยของพลเมือง
2. ทักษะที่สำคัญในการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตจริง
3. คุณธรรมที่จำเป็นต่อการเป็นพลเมืองดี

ทั้งหมดครูผู้สอนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากโดยเฉพาะในด้านการจัดบรรยากาศในการเรียนการสอนควรให้เป็นบรรยากาศที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย เพื่อเป็นการฝึกทักษะที่จำเป็น เช่น พยายามสร้างบรรยากาศในห้องเรียนและการเรียนให้เน้นการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล การเคารพในสิทธิของคนอื่น ครูผู้สอนจะรับผิดชอบในการจัดบรรยากาศในห้องเรียนให้เป็นที่ท้าทาย และน่าสนใจสำหรับนักเรียนและส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกตลอดชีวิตทั้งในด้านความคิดและการอ่าน เพื่อพัฒนาความสามารถของตนตลอดเวลา

3. วิธีการที่ควรจะพัฒนาพลเมืองศึกษา

การเรียนพลเมืองศึกษาของนักเรียนขึ้นอยู่กับสื่อ วัสดุการเรียน การเรียนการสอนในห้องเรียน ตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีของโรงเรียน จากการวิจัยพบว่า

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพลเมืองศึกษามีความสัมพันธ์กับจำนวนรายวิชาที่นักเรียนเรียนในโรงเรียน ตลอดจนความกว้าง ความลึกและรายละเอียด และเวลาที่ใช้ในการทำการบ้าน (Mullis,1979 ; Parker & Kaltsounis, 1986 quoted in Hoge, 1988 : 3)
2. นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตรต่าง ๆ ในโรงเรียนมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมืองและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมนอกโรงเรียน (Ehman, 1980 : 98)
3. การพัฒนาค่านิยมและเจตคติต่อพลเมืองศึกษาจะได้รับการกระตุ้นจากครูที่จัดบทเรียนและวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ในสังคมและจัดสิ่งแวดล้อมในห้องเรียนที่ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างเสรี (Ehman, 1980 : 99)
4. การฝึกทักษะในการคิดอย่างมีระบบจะมีความสัมพันธ์กับพลเมืองศึกษาที่สอนอย่างมีระบบและสอนเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ในสังคม ในรายวิชาประวัติศาสตร์ การปกครองและวิชากฎหมาย (Guyton, 1984 quoted in Hoge, 1988 : 2)

5. อาจจะมีความสัมพันธ์ทางบวกระหว่างบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตยในโรงเรียนกับการพัฒนาค่านิยมในระบบประชาธิปไตยและพฤติกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน ถ้ามีระบบเผด็จการน้อยจะส่งผลต่อค่านิยมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น (Ehman, 1980 ; Hepburn, 1983 Quoted in Hoge, 1988 : 2)

6. ระบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกฎหมายส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ของพลเมือง ค่านิยม และทักษะเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี ถ้าโปรแกรมเหล่านั้นมีลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) สนับสนุนให้นักเรียนมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในห้องเรียน
- 2) ใช้ข้อมูลที่เป็นจริงและสมมูลย์กับปัญหาต่าง ๆ ในสังคม
- 3) ให้นักลภายนอกมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน
- 4) ได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารและบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างดี
- 5) ได้รับการสนับสนุนและให้โอกาสบุคลากรได้รับการพัฒนาเสมอ (Anderson, 1987

quoted in Hoge, 1988 : 2)

3.2 การจัดการเรียนการสอนพลเมืองศึกษาในประเทศต่าง ๆ

ในประเทศญี่ปุ่นได้มีการศึกษาลักษณะประจำชาติของประชาชนเพื่อเป็นหลักในการวางรากฐานทางการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ.2509 และได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของชาวญี่ปุ่นไว้ (อ้างถึงใน วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ, 2618 : 247 - 248) ดังนี้

1. ในฐานะบุคคล ได้แก่ เป็นผู้ที่มีอิสระภาพ ผู้รู้จักพัฒนาตนเอง รู้จักใช้ความสามารถในงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพและเป็นผู้มีความเกรงกลัวและเคารพเชื่อฟังผู้ให้กำเนิด
2. ในฐานะสมาชิกของครอบครัว ได้แก่ รู้จักทำบ้านให้เป็นที่ซึ่งมีความรัก ทำบ้านให้เป็นที่สำหรับพักผ่อน เป็นที่ให้การศึกษาและเป็นที่ตั้งอันรับ
3. ในฐานะสมาชิกของสังคม ได้แก่ เป็นผู้อุทิศตัวให้แก่การงาน ช่วยเหลือในงานสวัสดิการสังคม มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และเป็นผู้เคารพเชื่อฟังในปทัสสถานของสังคม
4. ในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ ได้แก่ เป็นผู้มีความรักชาติ รักและเคารพต่อสัญลักษณ์ของประเทศและเสริมสร้างคุณลักษณะอันดีเด่นของชาติลี กวน ยู (2624 : 1) ได้กำหนดหลักสูตรจริยธรรมที่เรียกว่า ระเบียบทองคำ(20 Golden Rule) เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีของประเทศสิงคโปร์ไว้ดังนี้
 1. ตั้งใจเรียน
 2. ประพฤติดีทุกวาระ
 3. บริหารร่างกายทุกวัน
 4. นั่ง ยืนและเดินให้ตรง
 5. เคารพผู้อาวุโสและครูอาจารย์

6. ซื่อสัตย์และพูดความจริงเสมอ
7. รักบิดามารดาและพี่น้อง
8. รักดีต่อสถาบัน
9. จงรักภักดีต่อประเทศชาติ
10. ใช้จ่ายแต่สิ่งที่จำเป็น
11. ปฏิบัติตามกฎหมายจราจร
12. มาโรงเรียนด้วยเสื้อผ้าที่สะอาด
13. เป็นมิตรที่ดีของเพื่อนนักเรียนทุกคน
14. ทำการบ้านให้เสร็จเรียบร้อยตามกำหนด
15. ทักทายทุกคนด้วยความอ่อนน้อมในทุกโอกาส
16. รักษาโรงเรียนและชั้นเรียนให้สะอาดและเป็นระเบียบ
17. เชื่อฟังคำแนะนำและปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ
18. ฟังหลักเลียงกิจกรรมและเกมทุกชนิดที่เป็นอันตราย
19. ฟังหลักเลียงการพุ่มเฟิอยเกี่ยวกับอาหารเครื่องดื่มหรือกระแสไฟฟ้า
20. ถ่อมตนและฟังบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น

ประเทศเกาหลีใต้ในระยะการพัฒนาฟื้นฟูเศรษฐกิจเป็นระยะแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ต้องการฝึกอบรมให้เยาวชนมีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาชาติ ฉะนั้นกระบวนการศึกษาแซมูเอล (Saemuel Education Process) จึงเน้นการปลูกฝังให้นักเรียนมีวิญญูณแห่งความขยัน ช่วยตนเอง และให้ความร่วมมือ(Korean Educational Developments Institute,1979 : 103)

สภาการศึกษาระหว่างประเทศ (International Bureau of Education) (1995 : 2 - 3) ได้จัดทำโครงการวิจัยเรื่อง " What Education for What Citizen ? " โดยได้กำหนดกรอบของการศึกษาเกี่ยวกับพลเมืองศึกษาว่าควรจะเกี่ยวข้องกับแนวคิดหลัก 4 ประการ ดังนี้

1. สิทธิมนุษยชน

- 1.1 การยอมรับว่ามนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันและและมีศักดิ์ศรีเช่นเดียวกัน
- 1.2 การปกป้องสิทธิมนุษยชน

2. ระบอบประชาธิปไตย

- 2.1 ยอมรับการสร้างอำนาจทางการเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายเกิดขึ้นในใจของแต่ละ

บุคคล

- 2.2 ประชาชนมีส่วนร่วมในการเลือกรัฐบาลและตัดสินใจในระบอบการปกครอง
- 2.3 การเคลื่อนไหวทางการเมือง

2.4 การปรับปรุงความเป็นอยู่ของประชาชนแต่ละคนและสังคม

3. การพัฒนา

3.1 มุ่งให้เยาวชนพัฒนาการปรับตัวไปสู่ทิศทางการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยตั้งอยู่บนหลัก

จริยธรรมทางเศรษฐกิจ

3.2 มุ่งประสานระหว่างค่านิยมในความต้องการที่จะแข่งขันในทางเศรษฐกิจและการรักษา

คุณภาพของสิ่งแวดล้อม

4. การเสริมสร้างสันติภาพที่ถาวร

นอกจากนี้ The International Association for the Evaluational Achievement (1994 : 8 - 16) ได้กำหนดเป้าหมายและหลักสูตรของ National Civic Education โดยการรวบรวมเป้าหมายและหลักสูตรจากประเทศสมาชิกซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน

พลเมืองศึกษาถูกสอนในโรงเรียนทั่วประเทศโดยใช้ชื่อว่า Community studies, Citizenship Education หรือ political education เนื้อหาที่นำมาสอนถูกกำหนดให้เรียนเรื่องรัฐธรรมนูญรวมทั้งข้อมูลข่าวสาร, ค่านิยมและทักษะความรู้เกี่ยวกับสถาบันการปกครองระบอบประชาธิปไตย, ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของเยอรมันและความรู้เกี่ยวกับความเจริญของตะวันตก, การนับถือในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์, ความอดทนต่อความคิดเห็นของผู้อื่น, ความรักชาติ, สันติภาพระหว่างประเทศและการประนีประนอม, " ความคิดเห็นเกี่ยวกับเสรีประชาธิปไตย " ความรับผิดชอบทางการเมืองและทักษะทางสังคม วิธีการสอนตามแนวคิดนี้และผลของการศึกษาเกี่ยวกับการเมืองที่หลากหลายจากรัฐหนึ่งไปยังอีกรัฐหนึ่ง เนื้อหาที่สอนได้แก่ สถาบันการปกครองและองค์กรต่าง ๆ การฝึกฝนทักษะในการเป็นพลเมืองดี อาทิเช่น การเลือกหัวหน้าชั้น ระบบการปกครอง พรรคการเมือง สหพันธ์ต่าง ๆ และคุณค่าของประชาธิปไตยเช่น สิทธิของประชาชน คุณค่าของการวิเคราะห์และความสำคัญของการเป็นผู้นำ สำหรับเด็กอายุ 14 ปี จะถูกสอนเกี่ยวกับองค์การระหว่างประเทศ โลกแห่งอิสระภาพความเข้าใจเรื่องการเมืองของเยอรมัน เศรษฐกิจและวัฒนธรรม และความขัดแย้งที่เกิดขึ้น สิทธิของพลเมืองและความรับผิดชอบของรัฐ

ฟินแลนด์

หลักสูตรสำหรับนักเรียนอายุ 11 - 15 ปี เรียนเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง การปกครองระบอบประชาธิปไตย อำนาจทั้ง 3 ฝ่าย การเงินของรัฐและการเสียภาษี การป้องกันประเทศ รัฐบาลท้องถิ่น และพรรคการเมือง การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ (บทบาทและฐานะทางเศรษฐกิจ รูปแบบและกิจกรรมทางเศรษฐกิจ) และการมีส่วนร่วมทางสังคม (กฎหมายแรงงาน ความปลอดภัยทางสังคม ประชากร สุขภาพของประชาชน อาชญากรรมและการอพยพ)ในระดับเตรียมอุดมศึกษานักเรียนจะเรียนเกี่ยวกับหลักการแบ่งแยกอำนาจ การปกครองที่เป็นที่นิยมและระบบรัฐสภา นโยบายต่างประเทศ ระบบราชการ รัฐบาลท้องถิ่น กองทัพ

เสรีภาพในการนับถือศาสนา โดยศึกษาอย่างลึกซึ้งในหัวข้อต่อไปนี้ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม มีการอภิปรายเกี่ยวกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กระบวนการในการติดต่อสื่อสาร ระบบการเงินการจ้างงาน สภาพการค่า กฎหมายแรงงาน ระบบโรงเรียนและบทบาทของการศึกษาในสังคม

อิสราเอล

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดคัมภีร์พื้นฐานที่จะต้องสอนให้แก่ นักเรียนทุกระดับในโรงเรียนทุกประเภทไว้ดังนี้ : ความเป็นพลเมืองดี ความเป็นชาตินิยม รัฐอิสราเอล ; The Diaspora and Israel; สวัสดิการของรัฐ ; การออกกฎหมาย การพิจารณาคดี การบริหารประเทศและการพัฒนาประเทศ ; ข้อตกลงต่าง ๆ และกฎหมายเกี่ยวกับการบริการขั้นพื้นฐาน การนับถือศาสนาของชนกลุ่มน้อย World Jewish Congress and the law of Jewish repatriation as citizens of Israel.

เป้าหมายหลักของพลเมืองศึกษา คือ การเตรียมนักเรียนเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการอยู่ร่วมกันในสังคมและชีวิตทางการเมือง ทุกโรงเรียนสอนเหมือนกัน เช่น สอนแยกเป็นรายวิชาในช่วงอายุ 12 และ 17 ปี เท่านั้น แต่ระบบการพัฒนาการเมืองและความร่วมมือทางสังคมในต่างประเทศเป็นหัวข้อหลักในชั้นเรียนประวัติศาสตร์ตลอดปีการศึกษา

ปี ค.ศ. 1971 อิสราเอลได้ปรับปรุงหลักสูตรใหม่สำหรับเด็กอายุ 12 และ 17 ปี จากรายงานพบว่าหลักสูตรสำหรับเด็กอายุ 12 ปี เน้นด้านข้อมูลเกี่ยวกับหน่วยราชการและข้าราชการ หัวข้อที่จะเน้นมากคือ บังคับบุคคลและสังคมชาติและรัฐสิทธิและหน้าที่ การเลือกตั้ง โครงสร้างของรัฐบาล กองทัพ ศาล ประธานาธิบดีและนายกรัฐมนตรี ระบบราชการ รัฐบาลท้องถิ่นและประชาธิปไตยสำหรับเด็กอายุ 17 ปี ยังคงเน้นเกี่ยวกับองค์กรของรัฐบาล ปัญหาของประเทศและปัญหาของโลก หัวข้อในการอภิปราย ได้แก่ กฎหมายพื้นฐานและพรรคการเมือง อำนาจนิติบัญญัติและวิธีดำเนินการอำนาจบริหารรวมทั้งระบบราชการ และอำนาจตุลาการ ระบบความปลอดภัยภายในและภายนอกองค์กรของนายจ้างและลูกจ้าง ฐานะของอิสราเอลในเวทีระหว่างประเทศศาสนาและรัฐ โลกของชาวยิว ชาติและเศรษฐกิจระหว่างประเทศและปัญหาการอพยพ ชนบทและเมือง ชนกลุ่มน้อย เยาวชนและการบริการทางสังคม

อิตาลี

เป้าหมายสำหรับพลเมืองศึกษาถูกกำหนดโดยกระทรวงศึกษาธิการ จุดมุ่งหมายทั่วไปของพลเมืองศึกษา คือ การพัฒนาความสนใจในการดำเนินชีวิต กิจกรรมและความรับผิดชอบในการมีส่วนร่วมในระดับประถมศึกษา หลักสูตรจะเน้นที่ครอบครัวสิทธิและหน้าที่พื้นฐาน ความรักชาติ สิ่งแวดล้อม ความสำคัญของอาชีพและงานประเพณีของชาติและความจงรักภักดีของประชาชน จรรยาศึกษาและสถาบันและองค์กรทางสังคม รวมถึงการอภิปรายในวิชาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับโครงสร้างของรัฐหลักความร่วมมือระหว่างประเทศต่าง ๆ พร้อมทั้งความตั้งใจที่จะพัฒนาความรับผิดชอบของแต่ละบุคคลและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ในระดับมัธยมศึกษา เน้นการฝึกฝนเกี่ยวกับการปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญหมาย การพัฒนาประชาธิปไตย

สงครามโลก การต่อต้านและการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพ ศาล หน้าที่และสิทธิและเน้นความ มีน้ำใจในเรื่องอื่น ๆ เช่น การนับถือศาสนาหรือความเป็นมนุษย์ ในระดับเตรียมอุดมศึกษา เด็กจะได้เรียน ประวัติศาสตร์ โครงสร้างและหลักการต่าง ๆ หลักประกันและขอบเขตของอิสรภาพ สภาพสังคมและรัฐ ความเป็นมาของปัญหาสังคม งานขององค์กรทางสังคม การช่วยเหลือทางสังคม การนำกฎหมายมาบังคับใช้ และองค์การระหว่างประเทศ

สวีเดน

รัฐบาลของสวีเดนได้กำหนดเป้าหมายของพลเมืองศึกษาไว้โดยมุ่งให้นักเรียนตระหนักถึงสังคม สมัยใหม่และการศึกษาของพวกเขาตลอดจนโอกาสในการประกอบอาชีพ ในขณะที่มุ่งจัดเพื่อพัฒนาปัจเจก บุคคลและสังคมในอนาคตคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้แบ่งเนื้อหาที่จะเรียนออกตามกลุ่มอายุ เช่นนักเรียนอายุ 10 - 12 ปี จะเรียน 3 เรื่องหลักคือ การดำเนินชีวิตและการทำงานร่วมกัน ปัญหาพื้นฐานทาง เศรษฐกิจ และการใช้ชีวิตในโรงเรียน โดยมีการศึกษานอกสถานที่และพาไปเยี่ยมชมที่ทำการไปรษณีย์ ธนาคาร หุมสายโทรศัพท์และสถานีขนส่ง นักเรียนอายุ 13- 15 ปี เรียนเกี่ยวกับสังคมและกลุ่มคน การใช้ชีวิต ในโรงเรียน อาชีพต่าง ๆ ปัญหาสังคม รัฐบาลท้องถิ่น การเลือกตั้ง ปัญหาเรื่องเชื้อชาติ สถาบันการปกครอง การเสียดาย เศรษฐกิจขั้นพื้นฐาน การป้องกันชาติและความร่วมมือระหว่างประเทศ ระดับเตรียมอุดมศึกษา นักเรียนที่เรียนด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์จะเน้นในเรื่องของประชากรโลกประชากรของสวีเดน เศรษฐกิจโลกแนวโน้มทางเศรษฐกิจของสวีเดน การขยายตัวทางเศรษฐกิจ กลไกของราคาและการใช้ ทรัพยากร สมดุลทางเศรษฐกิจและสังคม การค้าต่างประเทศ การเปรียบเทียบนโยบายทางเศรษฐกิจ การสำรวจภูมิภาค รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน การวางผังเมืองและประเทศ รัฐธรรมนูญ การเมืองและทฤษฎีการเมือง การวิเคราะห์ ความคิดเห็นของสาธารณชน ประชาธิปไตยและเผด็จการ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เศรษฐกิจระหว่างประเทศและปัญหาสังคมในปัจจุบัน

อิหร่าน

สาระสำคัญของพลเมืองศึกษาคือ การป้องกันทรัพย์สินของบุคคลและของรัฐ ขอบเขตของ อิสรภาพ ระบบรัฐบาลที่มีพรรคการเมืองเดียว การใช้บัตรประจำตัวประชาชน การประกันภัยและการ ทูตระหว่างประเทศ ในส่วนที่ต่างจากประเทศอื่น ๆ คือ ไม่พูดถึงเรื่องสิทธิของพลเมือง

นอกจากนี้ The International Civic Education Committee (1994 : 48 - 52) ได้ศึกษา เป้าหมายของหลักสูตรพลเมืองศึกษาของประเทศสมาชิกของ The International Association for the Evaluational Achievement (IEA) และได้กำหนดขอบข่ายเนื้อหาของพลเมืองศึกษา (National Civic Education) ไว้ดังนี้

Cognitive Content

1. ขอบข่ายของรัฐธรรมนูญ

ตั้ง

2. มโนทัศน์ที่สัมพันธ์กับความเป็นพลเมืองดี เช่น ความรักชาติ หน้าที่และอำนาจ
3. ประวัติของการพัฒนาประเทศ
4. โครงสร้างของรัฐบาล องค์การและสถาบันในแต่ละระดับ
5. กระบวนการทางการเมืองรวมถึงการเลือกตั้ง พรรคการเมืองและการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
6. อำนาจอธิปไตย อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการในแต่ละระดับ
7. หน่วยราชการและบริการของรัฐ
8. องค์การระหว่างประเทศ
9. การปกครองและเศรษฐกิจ รวมถึงการเสียภาษี
10. การปกครองและการบริการทางสังคมรวมถึงสวัสดิการต่าง ๆ
11. การติดต่อสื่อสารและสื่อสารมวลชน
12. สังคมศาสตร์และวิธีการแก้ปัญหา
13. มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเป็นสัตว์สังคม

Affective Content

1. ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ : การเคารพในบุคคลอื่น ความอดทน ความจงรักภักดี ความเชื่อในความเท่าเทียมกัน การเคารพกฎหมายและความเต็มใจในการป้องกันประเทศชาติ
2. การสนับสนุนวิถีทางประชาธิปไตย : การเชื่อถือในเสรีภาพส่วนบุคคล สิทธิของบุคคลในการคัดค้าน สิทธิในการเป็นตัวแทนและความเต็มใจในการมีส่วนร่วมในการออกเสียงเลือกตั้ง
3. การเห็นคุณค่าของอิสระภาพและมิตรภาพ
4. การเคารพในการปกครองและขนบธรรมเนียมของชาติโดยปราศจากการแบ่งเชื้อชาติเผ่า

พันธู์

5. การเคารพในความหลากหลายในด้านจริยธรรมและคุณค่าของศาสนาเท่า ๆ กับการเคารพในระบอบการปกครองที่อยู่ตรงข้าม
6. สนใจในเหตุการณ์ปัจจุบันและปัญหาสังคมระดับชาติและระหว่างประเทศ

Behavioral Content

1. ความเต็มใจในการปฏิบัติตามกฎหมาย การเสียภาษีอากร การเป็นทหารการมีส่วนร่วมในการแสดงออกถึงความรักชาติ
2. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของกลุ่มโดยการเข้ามามีส่วนร่วม การเป็นผู้นำและการออกเสียงเลือกตั้งภายในกลุ่ม
3. ฝึกความมีใจกว้างและการเคารพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลอื่น
4. การแสดงออกถึงความมีเหตุผลและความสามารถในการคิดอย่างวิพากษ์ในการแก้ปัญหา

5. การอ่านหนังสือพิมพ์และการเรียนรู้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือและวารสาร

การจัดหลักสูตรสังคมศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับพลเมืองศึกษาคานาดา

หลักสูตรวิชาสังคมศึกษาในอเมริกาเหนือถูกกำหนดว่าเกี่ยวข้องโดยพื้นฐานกับการเตรียมนักเรียนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตเพื่อความเป็นพลเมืองดี การวิจัยทางการศึกษาด้านความเป็นพลเมืองดีส่วนใหญ่ทำในสหรัฐอเมริกา ผลจากการวิจัยถูกนำมาใช้ในสภาพการณ์ของคานาดา แม้ว่าจะมีโครงสร้างทางการเมืองและความเข้าใจด้านความเป็นพลเมืองที่แตกต่างกันใน 2 ประเทศ

เซียร์ (Sears, 1994 : 6 - 7) ได้รวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวกับ Social Studies as Citizenship Education in English Canada. ซึ่งได้ทำไว้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 - 1991 จากการรวบรวมรายงานการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า พลเมืองศึกษาเป็นแกนกลางของหลักสูตรสังคมศึกษาในคานาดาเช่นเดียวกับในสหรัฐอเมริกา เป็นระยะเวลาสั้นมาแล้วที่หลักสูตรพลเมืองศึกษาได้เปลี่ยนจากการส่งผ่านวัฒนธรรมอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ไปสู่การยอมรับลักษณะที่เป็นพหุสังคมและวัฒนธรรมผสมผสานและมุ่งเน้นที่ทักษะและเจตคติที่จำเป็นต่อการพัฒนาพลเมืองที่มีความกระตือรือร้นและต้องการมีส่วนร่วมในการปกครอง (Tarrow, 1990 quoted in Sears, 1994: 22) จากการรวบรวมรายงานการวิจัยที่เกี่ยวกับหลักสูตรสังคมศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับพลเมืองศึกษาในคานาดาชี้ให้เห็นว่าแม้ว่าหลักสูตรจะเน้นการสำรวจปัญหาและการเข้าไปมีส่วนร่วมของนักเรียน ครูส่วนใหญ่ก็ยังสอนตามแบบเดิม เน้นเนื้อหาและหลีกเลี่ยงการเปิดโอกาสให้นักเรียนเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชน

นอกจากนี้ข้อบ่งชี้จากรายงานการวิจัย (Brooker, 1990; Cummins & Danesi, 1990; Curtis et al., 1992; Osborne, 1990; Simon, 1992 quoted in Sears, 1994 : 22 - 43) ยังพบว่าโครงสร้างของโรงเรียนและห้องเรียนไม่ได้มีส่วนสนับสนุนการนำหลักสูตรไปใช้โดยเฉพาะในการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองของประเทศและจากรายงานการวิจัยยังพบว่าวิธีการให้การศึกษาคานาดายังคงแบ่งนักเรียนตามเพศเชื้อชาติ ชนชั้น และไม่ให้ออกาสเท่าเทียมกันที่จะเป็นพลเมืองของคานาดา

บทบาทของโรงเรียนในการจัดพลเมืองศึกษา

เหตุผลในการจัดพลเมืองศึกษาสำหรับเด็กของสหรัฐอเมริกาคือ การที่ต้องการพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองดี ปาร์คเกอร์ (Parker, 1995 :2) ได้ให้เหตุผลว่า

“โรงเรียนต้องเข้าใจว่าบทบาทของโรงเรียนมิใช่เพียงเพื่อช่วยให้นักเรียนมี งานทำ ศึกษา ต่อในมหาวิทยาลัยหรือพัฒนามโนทัศน์ให้ดีขึ้นเพราะเป้าหมายเหล่านี้ มิได้มีคุณค่ามากเท่ากับการที่จะทำให้นักเรียนเป็นพลเมืองดีและสามารถดำเนินชีวิตใน วิถีทางแห่งประชาธิปไตยได้”

พลเมืองดีต้องมีความเข้าใจอย่างชัดเจนในวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ต้องระมัดระวังในการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างและมีความพึงพอใจที่จะแสดงความรับผิดชอบโดยตรงต่อชุมชนจากการวิเคราะห์ความล้มเหลว

ของพลเมืองสหรัฐอเมริกา พบว่าความล้มเหลวส่งผลโดยตรงต่อส่วนตัวและปัญหาสังคม ปาคเกอร์ (Parker, 1995 :2) เสนอแนะว่าโรงเรียนควรจะได้พัฒนาและปรับปรุงใน 3 ด้าน คือ

1. ควรจะช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และการเมือง
2. โรงเรียนต้องสามารถทำให้นักเรียนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน
3. โรงเรียนควรจะเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมฝึกฝนตามระบอบประชาธิปไตยโดยได้มีการ

หยิบยกปัญหาสังคม ทั้งในอดีตและปัจจุบันมากเป็นกรณีศึกษา

ปาคเกอร์ (Parker, 1995 : 2) เสนอแนะว่าการฝึกฝนในฐานะพลเมืองดีในโรงเรียน จะช่วยให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมเหมือนชีวิตจริง ตามวิถีชีวิตในระบอบประชาธิปไตย และเขาได้เสนอวิธีการขั้นพื้นฐาน เพื่อให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในฐานะพลเมืองดี โดยผ่านโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาไว้ 3 รูปแบบ คือ

1. การจัดชั้นเรียนแบบประชาธิปไตยและการประชุมของโรงเรียนให้มีสภาพเหมือนที่เป็นจริงในโรงเรียน
2. การมีส่วนร่วมของการเป็นพลเมืองดีโดยมีการอภิปรายถึงประเด็นต่าง ๆ อย่างเปิดเผย
3. นำประเด็นที่จะอภิปรายมาจากประเด็นที่เป็นเรื่องที่ได้แย้งกันอยู่ในสังคมปัจจุบัน

ลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออก

ลักษณะความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย เป็นสิ่งที่ประชาชนทุกคนต้องรู้ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดให้มีการสอน การเรียนรู้ และฝึกปฏิบัติตั้งแต่ยังอยู่ในวัยเรียน เพื่อปลูกฝังอบรมให้เติบโตขึ้นเป็นประชาชนที่มีความสำนึกในหน้าที่ของตน และเป็นพลเมืองดี

สำหรับลักษณะพฤติกรรมที่พลเมืองดีพึงแสดงออก จรรยา สุวรรณหัต และคณะ (2521 :45 - 48) ได้กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า พฤติกรรมที่แสดงออกให้เห็นลักษณะความเป็นพลเมืองดีคือ นิสัยและการกระทำของบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานและกฎเกณฑ์ของศาสนา และกฎหมายของบ้านเมืองรวมถึงลักษณะซึ่งเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ลักษณะความเป็นพลเมืองดีนั้นมีมากมาย ลักษณะสำคัญที่ได้รับการศึกษาวิจัยคือ ความรู้สึกรับผิดชอบ วินัยทางสังคม ความเอื้อเฟื้อ และความเกรงใจ

นิสัยและการกระทำของบุคคลเป็นพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกไปอย่างมีจุดมุ่งหมาย ซึ่งหากจะจำแนกประเภทของพฤติกรรมที่มนุษย์ได้กระทำในแง่ของผู้ถูกกระทำแล้ว ก็อาจสามารถจำแนกโดยอาศัยแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ของแบนดูรา (Bandura, 1977 : 45) ได้ 3 ประเภท คือ พฤติกรรมที่มนุษย์กระทำต่อตนเอง พฤติกรรมที่มนุษย์กระทำต่อบุคคลอื่น หรือพฤติกรรมทางสังคม และพฤติกรรมที่มนุษย์กระทำต่อสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ไม่ใช่มนุษย์ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

แบนดูรา (Bandura, 1977 : 47)กล่าวว่า มนุษย์มิได้ถูกจัดเตรียมให้มีพฤติกรรมอื่น ๆ โดยกำเนิด หากแต่จะต้องเรียนรู้พฤติกรรมเหล่านั้น อันเป็นการเน้นถึงบทบาทสำคัญของกระบวนการความรู้ความเข้าใจ

ของบุคคลที่มีต่อการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ บุคคลจะแสดงพฤติกรรมออกไปอย่าง มีจุดมุ่งหมาย มีการคาดคะเนผลที่จะเกิดจากการกระทำของตนเองไว้ล่วงหน้า จึงทำให้เกิดเป็นพฤติกรรม 3 ประเภทดังกล่าวคือ พฤติกรรมต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสิ่งแวดล้อม

จากแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่มีผู้เสนอไว้ ทำให้ได้แนวความคิดว่า การกำหนดลักษณะความเป็นพลเมืองดีให้แก่คนในชาตินั้น จะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของแต่ละสังคมดังนี้

1. ลักษณะของวัฒนธรรม
2. ลักษณะโครงสร้างของสังคม
3. ลักษณะนิสัยของคนในชาติ (ลักษณะประจำชาติ)
4. ปัญหาและความต้องการของสังคม
5. หลักจิตวิทยา

บรรยากาศในห้องเรียนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้พลเมืองศึกษา

ดิอี. กรันวอลด์ และโคลเบิร์ต (Dewey, Grunwald and Kohlberg quoted in Angell, 1991 : 125 - 134) ได้เสนอคำจำกัดความเชิงปฏิบัติการของห้องเรียนแบบประชาธิปไตยว่าเป็นชุดของสภาพการณ์ ซึ่งมีส่วนช่วยสนับสนุนพัฒนาการความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย โดยสภาพการณ์เหล่านี้ประกอบ

1. การมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ๆ ในกิจกรรมที่ทำร่วมกัน
2. การแสดงออกโดยอิสระ
3. การเคารพต่อความคิดเห็นที่แตกต่างกัน
4. การมีส่วนร่วมของนักเรียนในกระบวนการประชาธิปไตยและการตัดสินใจ

จากทฤษฎีของกัทแมน (Gutmann) เชื่อว่าบรรยากาศแบบประชาธิปไตยในห้องเรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาผู้ให้ความสนใจในบทบาทของบรรยากาศของห้องเรียนในการพัฒนาการจัดระเบียบทางสังคมของนักเรียน สรุปว่าบรรยากาศห้องเรียนเป็น 1 ใน 3 ปัจจัยหลักในการจัดการศึกษา ซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นทางการเมืองของนักเรียน นอกจากนี้ปาร์กเกอร์ และคัทซูนิส (Parker, 1988; Kaltsounis, 1987 quoted in Angell, 1991 : 128) ยังเสนอว่า การรับรู้ของนักเรียนในห้องเรียนที่มีบรรยากาศห้องเรียนแบบประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการของทักษะการมีส่วนร่วมและเจตคติต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย

บรรยากาศห้องเรียนและพัฒนาการของเจตคติต่อความเป็นพลเมืองดี

จากการศึกษาพบว่าบรรยากาศประชาธิปไตยมีอิทธิพลต่อการเรียนการสอนพลเมืองศึกษา เพราะวัยเด็กเป็นวัยที่กำลังสร้างแนวความคิดแบบประชาธิปไตย วัยเด็กเป็นวัยที่กำลังพัฒนารูปแบบของเจตคติทาง

การเมือง การเห็นคุณค่าของการเมืองกำลังถูกพัฒนาในเด็กวัยนี้และเป็นวัยที่เด็กกำลังปรับตัวเข้ากับสังคม และยังพบว่าประสบการณ์ในโรงเรียนจะมีอิทธิพลต่อพัฒนาการของเจตคติทางการเมืองและสังคม (Abraham, 1983; Connell, 1971; Moore, Larc & Wayner, 1985; Steven, 1982 quoted in Angell, 1991 : 130 - 136)

นอกจากนี้ยังมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างบรรยากาศของห้องเรียนและพัฒนาการของความเป็นพลเมืองดี ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการของความเป็นพลเมืองดีอาจเกี่ยวเนื่องกับคุณสมบัตินี้ เฉพาะของบรรยากาศในห้องเรียน คือ

1. พฤติกรรมความเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย
2. พฤติกรรมทางวาจาของครู
3. การให้เกียรติแก่นักเรียน
4. การมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน ๆ
5. การอภิปรายอย่างเปิดเผย
6. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน
7. การให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ

สรุปว่า พลเมืองศึกษาในโรงเรียนมีความสำคัญมากต่อการอยู่รอดของระบอบประชาธิปไตย การสอนพลเมืองศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพเป็นวิธีการพื้นฐานในการเรียนการสอนค่านิยมในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเคารพในเสียงส่วนมากแต่ขณะเดียวกันต้องปกป้องสิทธิของเสียงส่วนน้อย แต่จากการประเมินพบว่าการสอนพลเมืองศึกษายังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควรซึ่งนักการศึกษาจำเป็นต้องหาวิธีการที่จะพัฒนาการสอนพลเมืองศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

รูปแบบการจัดพลเมืองศึกษา

ดอน โรว์ (Don Rowe, 1995 : 3 - 6) ได้วิเคราะห์รูปแบบการจัดพลเมืองศึกษาจากระบบการศึกษาในทวีปยุโรป ซึ่งการวิเคราะห์ดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อนักการศึกษาที่ต้องการพัฒนาโปรแกรมการศึกษาด้านพลเมืองศึกษาสำหรับประเทศต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของระบบการศึกษา กับสภาพสังคมจะมีความสอดคล้องกันในทุก ๆ สังคมเป้าหมายของการจัดการศึกษาจะสะท้อนให้เห็นค่านิยมที่สำคัญของสังคมนั้น ๆ ดังนั้นระบบการศึกษาในแต่ละสังคม โดยเฉพาะสิ่งที่เด็ก ๆ จะต้องเรียนจะแตกต่างกันไป ในแต่ละสังคมก็จะกำหนดหน้าที่และความสัมพันธ์ของบุคคลกับสังคมตลอดจนวิธีการที่จะทำให้เยาวชนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมนั้น ๆ การจัดพลเมืองศึกษาย่อมจะแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม การจัดพลเมืองศึกษาจะมีหลายรูปแบบและหลายทฤษฎี ดังนั้นการวิเคราะห์ทฤษฎีต่าง ๆ ก็จะเป็นวิธีการที่สำคัญในการที่จะพัฒนารูปแบบทฤษฎีใหม่ ๆ ขึ้น รูปแบบที่สำคัญ ได้แก่

1. Consensus Model

รูปแบบนี้เน้นความจำเป็นในการจัดพลเมืองศึกษา โดยคำนึงถึงความแตกต่างของปัญหาความหลากหลายในค่านิยมต่าง ๆ ในสังคม ดังนั้นรูปแบบนี้จึงเป็นการพยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งต่าง ๆ ทางค่านิยมและเน้นด้านความปลอดภัยในสังคม ดังนั้นรูปแบบนี้จึงปรากฏในรูปของ descriptive approach ของสถาบันทางสังคมและกระบวนการตัดสินใจ พลเมืองศึกษาในรูปแบบนี้จึงเน้นสภาพการณ์ในอนาคตมากกว่าสภาพที่แท้จริงในปัจจุบัน ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงในปัจจุบันของเด็ก ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะที่เหมาะสมและเจตคติที่ดีต่อสังคมจึงมีน้อย

แต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบนี้ง่ายต่อการสอนมากกว่าวิธีการที่ให้พัฒนาค่านิยมและโรงเรียนก็ไม่เสี่ยงต่อการที่จะมีความขัดแย้งกับผู้ปกครองและขัดแย้งกับรัฐบาล

2. Parental Model

เป็นวิธีการที่ยอมรับและชี้ให้เห็นปัญหาในการถ่ายทอดค่านิยมซึ่งอาจจะขัดแย้งกันในหมู่ผู้ปกครองและนักเรียน ดังนั้นวิธีการนี้จึงเป็นวิธีการที่เป็นอิสระสำหรับผู้ปกครองที่จะส่งเสริมค่านิยมของตนเอง ตลอดจนความเชื่อต่าง ๆ ดังนั้นจึงเหมาะสมสำหรับชุมชน หรือสังคมที่มีคนหลายเชื้อชาติและหลายวัฒนธรรมจะเป็นการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งในด้านความเชื่อและค่านิยมได้ดีแต่โรงเรียนก็จะมีบทบาทน้อยหรือล้มเหลวในการที่จะพยายามให้นักเรียนเรียนรู้และปรับตนเองกับวัฒนธรรมหรือความเชื่อที่แตกต่างจากของตนเองหรือของครอบครัว แต่วิธีนี้จะไม่ปรากฏชัดเจนอย่างเป็นระบบ แต่อาจจะเป็นวิธีการที่ครูใช้เมื่อเผชิญกับปัญหาทั่วไปในสังคม เช่น ปัญหาการทำแท้ง ปัญหาสวัสดิการทางสังคม เป็นต้น

3. Patriotic Model

เป็นวิธีการที่กระตุ้นให้สมาชิกของสังคมให้เกิดความรักชาติและจงรักภักดีต่อสังคมของตนเองอาจจะด้วยวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ หรือประวัติบุคคลสำคัญในอดีตของสังคมนั้น เพื่อสร้างจิตสำนึกและความรักชาติตามอุดมการณ์ของสังคม วิธีการนี้ถือว่าการสร้างความผูกพันต่อสังคมสำหรับเยาวชนเป็นเป้าหมายที่สำคัญของพลเมืองศึกษา

ดังนั้นปัญหาที่สำคัญก็คือ เยาวชนอาจจะมี ความผูกพันหรือพัฒนาตนเองไปในทางที่ไม่เหมาะสมตามความต้องการของสังคมนั้น ๆ ซึ่งเยาวชนอาจจะเกิดความสับสนและไม่ยอมรับเป้าหมายหรือค่านิยมของสังคมนั้น ๆ ได้ เพราะอาจจะเป็นจุดอ่อนของวิธีการนี้ ถ้าเน้นอุดมการณ์ของสังคมมากเกินไปอาจจะไม่สอดคล้องกับชีวิตจริงของเยาวชนในขณะนั้น เป็นต้น

4. Religion Model

รูปแบบนี้เชื่อว่าค่านิยมทางศาสนาเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะสอนเยาวชนให้รู้จักบริการและเสียสละเพื่อสังคม รูปแบบนี้จะพบในประเทศที่ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับองค์กรทางศาสนาไม่มีความขัดแย้งกัน เช่น ในอังกฤษและในไอร์แลนด์ ซึ่งค่านิยมของสังคมอยู่บนรากฐานของศาสนาทุกคนมีความพึงพอใจในค่านิยม

ทางศาสนาและการศึกษาทางศาสนาก็ถือว่าเพียงพอที่จะสอนเยาวชนให้เป็นพลเมืองดีของสังคม แต่ค่านิยมดังกล่าวอาจจะทำให้เกิดความสับสนในเรื่องคุณธรรมอยู่ 2 ประการคือ ด้านสิทธิมนุษยชน และด้านอำนาจการปกครองตามลำดับขั้น

แต่อย่างไรก็ตามการสอนคนให้เป็นพลเมืองดี โดยใช้วิธีการทางศาสนาเริ่มจะมีปัญหามากขึ้นในสังคมที่มีหลายชนชาติและมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพราะวิธีนี้อาจจะไม่สนองตอบต่อความเสมอภาคในสังคมเท่าที่ควร เช่น โอกาสของชาวคริสต์อาจจะแตกต่างจากชาวมุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลามหรือชุมชนที่นับถือศาสนาอื่น ๆ และวิธีการทางศาสนาที่เฝ้าจะขัดแย้งกับค่านิยมที่ยึดถือเสรีภาพและความเสมอภาคของทุกคน การส่งเสริมจรรยาบรรณของพลเมืองผ่านทางศาสนาอย่างเดียวอาจจะเป็นอันตราย เพราะประชาชนคงต้องเข้าใจว่าศาสนาอาจจะไม่ใช่ความดีเสมอไปและความดีก็อาจจะไม่ใช่เรื่องศาสนาเสมอไป

ในสังคมที่มีหลายเชื้อชาติและศาสนา การปลูกฝังหรือส่งเสริมจรรยาบรรณหรือคุณธรรมควรจัดในรูปแบบของโปรแกรมพลเมืองศึกษาทุก ๆ สังคม

5. School Ethos Model

รูปแบบนี้เน้นบทบาทสำคัญของโรงเรียนที่จะเป็นแบบอย่างของสังคมทั้งในด้านส่งเสริมความยุติธรรมและความดีงามในสังคม การปลูกฝังค่านิยม ความดีงามก็จะได้รับจากทางโรงเรียนเพื่อที่จะเป็นสมาชิกที่ดีในสังคมต่อไป สิ่งที่ปลูกฝังและสอนในโรงเรียนจะต้องเป็นที่ยอมรับในสังคมด้วยถ้าไม่สอดคล้องกันอาจถูกต่อต้านได้ สิ่งที่นักเรียนได้ประสบหรือได้เรียนในโรงเรียนจะต้องสอดคล้องและมีความหมายสำหรับชีวิตเขาในสังคม เช่น สิทธิและหน้าที่ของเขาต่อสังคม เสรีภาพ การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ความยุติธรรม ฯลฯ

ครูต้องทำหน้าที่อย่างเต็มที่ เพื่อให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียนแต่บางครั้งบทบาทหรือการกระทำของครูในการที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักสูตร หรือพยายามที่จะให้นักเรียนมีคุณภาพให้ได้มาตรฐานที่ดีอาจจะมี ความขัดแย้งตามแนวประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนก็ได้ ดังนั้นถ้าหากโรงเรียนพยายามพัฒนานักเรียนให้เป็นพลเมืองดีของสังคม อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมได้ ถ้าหากสภาพสังคมนั้นไม่สอดคล้องกับปรัชญาหรือจุดหมายของโรงเรียน

6. Value Conflict Model

เป็นรูปแบบที่ยอมรับความแตกต่างและความขัดแย้งในค่านิยมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมเป็นรูปแบบที่พยายามให้วิเคราะห์และแยกแยะค่านิยมต่าง ๆ ได้ชัดเจนเช่น รูปแบบที่สอนให้รู้จักให้เหตุผลเชิงจริยธรรม และพัฒนาความเป็นประชาธิปไตย พัฒนาความเชื่อในความเป็นอิสระ สิทธิมนุษยชน และการแก้ปัญหาตามแนวทางประชาธิปไตย

จากรูปแบบต่าง ๆ ดังกล่าวนี้จะพบในระบบการศึกษาของยุโรปทั่ว ๆ ไปหลายประเทศบางแห่งก็อาจจะมีหลาย ๆ รูปแบบรวมกัน ไม่ได้เป็นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งชัดเจนมีหลายประเด็นที่ได้จากการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาพลเมืองศึกษา

1. การเห็นความสำคัญของการวิเคราะห์พลเมืองศึกษาในระบบการศึกษา
2. ปัญหาความละเอียดอ่อนและความสลับซับซ้อนของปรัชญา จริยศึกษาที่เกี่ยวกับพลเมืองศึกษามีมาก ดังนั้นผู้ที่รับผิดชอบเรื่องดังกล่าวจะต้องชำนาญและได้รับการฝึกฝนมาอย่างดีหรือต้องได้รับการแนะนำและสนับสนุนอย่างเต็มที่
3. ความคิดเห็นที่มีต่อสังคมต่าง ๆ ของพลเมืองในแต่ละแห่งควรมีการศึกษาแยกแยะให้เห็นอย่างชัดเจนระหว่างสิ่งที่สำคัญและจำเป็นสำหรับสังคมใดสังคมหนึ่ง และจำเป็นสำหรับทุก ๆ สังคมในโลก ตลอดจนจรรยาบรรณหรือความคิดสำหรับส่วนบุคคลสำหรับชาติและสำหรับนานาชาติ เป็นต้น

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดีต้องใช้ความระมัดระวังเพราะเป็นการเสี่ยงที่จะทำให้เกิดทั้งข้อดีและข้อเสีย เช่น ถ้าหากเยาวชนมีจิตสำนึก รับผิดชอบต่อสังคมที่ตนอาศัยอยู่ต่ำเกินไป เขาอาจจะไม่ให้ความร่วมมือหรือมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมนั้น ๆ ในทางตรงข้าม ถ้าหากเยาวชนมีความรักชาติ รักสังคม หรือชาตินิยมมากเกินไป ก็อาจจะทำให้จิตสำนึกต่อการรับผิดชอบต่อหรือเคารพในสังคมอื่น ๆ หรือของโลกน้อยเกินไป ซึ่งอาจจะทำให้เกิดปัญหาได้เช่นกัน

จากการศึกษาแนวคิดในการจัดหลักสูตรพลเมืองศึกษา สามารถสรุปกรอบแนวคิดในการจัดหลักสูตรพลเมืองศึกษาที่สำคัญได้ 3 แนวคือ กรอบแนวคิดของแอฟริค กรอบแนวคิดของ Center for Civic Education ที่เรียกว่า CIVITAS และกรอบแนวคิดของ The International Civic Education Committee เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรพลเมืองศึกษา ดังตารางต่อไปนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับพลเมืองศึกษาของ Patrick

ความรู้เกี่ยวกับพลเมืองศึกษา (civic knowledge)	ทักษะความเป็นพลเมือง (civic skills)	คุณธรรมของพลเมือง (civic virtue)
1. ความหมายและขอบข่ายของ รัฐ ธรรมนูญ 2. ระบบการปกครอง 3. ระบบการบริหารของรัฐบาล 4. กฎหมาย 5. สิทธิมนุษยชน 6. การมีส่วนร่วมทางการเมือง	1. ทักษะการคิดและการมี ส่วนร่วม 2. ทักษะในการใช้สติปัญญา	1. ความรับผิดชอบ 2. ความมีวินัยในตนเอง 3. การยอมรับฟังความคิดเห็น ของผู้อื่น 4. ความอดทน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับพลเมืองศึกษาของ Center for Civic Education

ความรู้เกี่ยวกับพลเมืองศึกษา (civic knowledge)	การมีส่วนร่วมของพลเมือง (civic participatory)	คุณธรรมของพลเมือง (civic virtue)
<ol style="list-style-type: none"> 1. รัฐธรรมนูญ 2. ธรรมชาติของการเมือง และรัฐบาล <ol style="list-style-type: none"> 1) อำนาจในการปกครอง 2) ประเภทของรัฐบาล 3) การปกครอง 4) ธรรมชาติของรัฐ 5) กฎหมายและรัฐบาล 3. การปกครองและรัฐบาลในสหรัฐอเมริกา <ol style="list-style-type: none"> 1) หลักการและค่านิยมพื้นฐาน 2) สถาบันการเมือง 4. บทบาทของพลเมือง <ol style="list-style-type: none"> 1) ความรับผิดชอบของพลเมือง 2) สิทธิของพลเมือง 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การมีส่วนร่วมในการปกครองและการจัดการภายในกลุ่ม 2. การปฏิบัติตามนโยบายสาธารณะ 3. อิทธิพลของนโยบายสาธารณะ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. เจตคติและลักษณะนิสัยของพลเมืองที่ต้องการให้มีในระบอบประชาธิปไตย <ol style="list-style-type: none"> 1) การเคารพในสิทธิของผู้อื่น 2) ความรับผิดชอบ 3) ความมีระเบียบ วินัย 4) การมีจิตสำนึกแห่งการเป็นพลเมืองดี 2. ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของหลักการและค่านิยมพื้นฐาน <ol style="list-style-type: none"> 1) หลักของกฎหมาย 2) การแบ่งอำนาจ 3) การตรวจสอบ และการถ่วงดุล อำนาจ 4) สิทธิของบุคคล 5) ความยุติธรรม 6) ความรักชาติ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6 กรอบแนวคิดเกี่ยวกับพลเมืองศึกษาของ The International Civic Education Committee

ความรู้ (Cognitive Content)	เจตคติ (Affective Content)	พฤติกรรม (Behavioral Content)
1. ขอบข่ายของรัฐธรรมนูญ 2. ประวัติการพัฒนาประเทศ 3. โครงสร้างของรัฐบาล องค์การ และสถาบัน 4. กระบวนการทางการเมือง 5. อำนาจอธิปไตยบัญญัติ บริหารและ ตุลาการ 6. หน่วยงานการและบริการของรัฐ 7. การปกครองและเศรษฐกิจ 8. การบริการสังคมและสวัสดิการ ต่าง ๆ 9. องค์การระหว่างประเทศ 10. การติดต่อสื่อสารและสื่อสาร มวลชน 11. มโนทัศน์ที่สัมพันธ์กับความเป็น พลเมืองดี เช่น ความรักชาติ หน้าที่และอำนาจ	1. ความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ การเคารพผู้อื่น เคารพกฎหมาย เชื่อในความเท่าเทียมกันและ ความเต็มใจในการป้องกัน ประเทศ 2. เห็นคุณค่าของอิสระภาพ และ มิตรภาพ 3. การสนับสนุนวิถีทาง ประชาธิปไตย สิทธิของบุคคลใน การตัดสินใจ การเคารพใน เสรีภาพ ส่วนบุคคล ความเต็ม ใจ ในการมีส่วนร่วมในการออก เสียงเลือกตั้ง 4. การเคารพในการปกครองและ ขนบธรรมเนียมของชาติโดย ปราศจากการแบ่งเชื้อชาติ 5. เคารพในคุณค่าของ ศาสนา 6. สนใจเหตุการณ์ปัจจุบัน และ ปัญหาสังคมระดับชาติ	1. ความเต็มใจในการปฏิบัติตาม กฎหมาย การเสียภาษี การเป็น ทหาร การแสดงออกถึงความรัก ชาติ 2. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ของกลุ่ม 3. ฝึกความมีใจกว้างและการ เคารพในการแสดงความคิดเห็น ของบุคคลอื่น 4. การแสดงออกถึงความมีเหตุผล และความสามารถในการคิด อย่างวิพากษ์ในการแก้ปัญหา 5. การอ่านหนังสือพิมพ์และการ เรียนรู้จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือและ การสาร

4. ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

1. ความหมายของหลักสูตรและองค์ประกอบของหลักสูตรคำว่า "หลักสูตร" มีผู้ให้นิยามไว้หลายลักษณะขึ้นอยู่กับความเชื่อหรือปรัชญาและมุมมองของแต่ละคน ความหมายของหลักสูตรจึงมันแปรไปตามแนวคิดและลักษณะงานที่จะใช้ในแต่ครั้งจึงทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรมีความหลากหลาย ซึ่งจำเป็นที่ผู้เกี่ยวข้องจะต้องเข้าใจให้ตรงกันโอลิวา (Oliva, 1992 : 13) ได้ศึกษาความหมายของหลักสูตร พบว่าการให้ความหมายของหลักสูตรขึ้นอยู่กับลักษณะความเชื่อหรือปรัชญาของแต่ละบุคคลดังต่อไปนี้

- 1) หลักสูตร คือ กลุ่มวิชา
- 2) หลักสูตร คือ เนื้อหาวิชา

- 3) หลักสูตร คือ กลุ่มของวัตถุประสงค์
- 4) หลักสูตร คือ ลำดับของรายวิชา
- 5) หลักสูตร คือ สิ่งที่สอนในโรงเรียน
- 6) หลักสูตร คือ โปรแกรมสำหรับการเรียน
- 7) หลักสูตร คือ กลุ่มการปฏิบัติตามวัตถุประสงค์
- 8) หลักสูตร คือ รายวิชาที่จะศึกษา
- 9) หลักสูตร คือ สิ่งที่สอนทั้งในและนอกโรงเรียนโดยการดูแลจากโรงเรียน
- 10) หลักสูตร คือ ทุกสิ่งที่ได้วางแผนจากบุคลากรในโรงเรียน
- 11) หลักสูตร คือ ลำดับขั้นตอนของประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้กับผู้เรียน
- 12) หลักสูตร คือ ผลของประสบการณ์ที่ผู้เรียนแต่ละคนได้รับมาจากโรงเรียน
- 13) หลักสูตร คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ดำเนินภายในโรงเรียนและกิจกรรมนอกชั้นเรียน การแนะแนวรวมทั้งบุคคลที่เกี่ยวข้อง

บุญมี เณรยอด (2531 : 51) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรเป็น 2 นัยคือ หลักสูตรในความหมายแคบกับหลักสูตรในความหมายกว้าง

1) หลักสูตรในความหมายแคบ หมายถึง เอกสารที่กำหนดโครงการของผู้เรียนประกอบด้วย ความมุ่งหมายของการให้การศึกษา เนื้อหาวิชา ระยะเวลาเรียน กิจกรรม และประสบการณ์ที่จะให้ผู้เรียน การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน เช่น หนังสือหลักสูตรระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น

2) หลักสูตรในความหมายกว้าง หมายถึง โครงการที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้ผู้เรียน เพื่อพัฒนาความรู้และความสามารถด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ทั้งในและนอกโรงเรียน เช่น หลักสูตรตัดเย็บเสื้อผ้า หลักสูตรการฝึกอบรม เป็นต้น จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง เอกสารที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ โดยมีกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อสารประมวลประสบการณ์ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและวิธีการวัดและประเมินผลการเรียน ทั้งนี้เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญงอกงามและพฤติกรรมไปในทิศทางที่ผู้พัฒนาหลักสูตรพึงประสงค์

2. ความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรมีความสำคัญและจำเป็นสำหรับการจัดการศึกษาของประเทศในระดับต่าง ๆ ตั้งแต่การจัดการศึกษาเด็กก่อนวัยเรียน ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา รวมทั้งการฝึกอบรมทั้งระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งหลักสูตรจะเป็นเครื่องมือที่ทำให้ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาของประเทศมีประสิทธิภาพ ความสำคัญของหลักสูตรอาจสรุปได้ดังต่อไปนี้ (วิชัย วงษ์ใหญ่ 2538 : 46)

1) หลักสูตรเป็นแผนและแนวทางในการจัดการศึกษาของชาติให้บรรลุตามความมุ่งหมายและนโยบาย

2) หลักสูตรเป็นหลักและเป็นแนวทางในการวางแผนวิชาการ การจัดการและบริหารการศึกษา การสรรหาและการพัฒนาบุคลากร การจัดวัสดุอุปกรณ์ วัตถุประสงค์ การเรียนการสอน งบประมาณ อาคารสถานที่ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพิจารณาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความคาดหวังของหลักสูตร

3) หลักสูตรเป็นเครื่องมือในการควบคุมมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาและคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาของประเทศ และสอดคล้องกับความต้องการของแต่ละท้องถิ่น

4) ระบบหลักสูตรจะกำหนดความมุ่งหมาย ขอบข่ายของเนื้อหา แนวทางการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน แหล่งทรัพยากรและการประเมินผลสำหรับการจัดการศึกษาของครูและผู้บริหาร

5) หลักสูตรจะเป็นเครื่องบ่งชี้ทิศทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพและสอดคล้องกับแนวโน้มการพัฒนาสังคมของประเทศ

3. องค์ประกอบของหลักสูตร

แนวคิดของไทเลอร์ (Tyler, 1971 : 10) เกี่ยวกับการวางแผนหลักสูตรโดยใช้วิธีการและเป้าหมาย ได้ตั้งคำถาม 4 ประการ ซึ่งเป็นหลักการและเหตุผลสำหรับการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งสามารถวิเคราะห์เป็นองค์ประกอบของหลักสูตรได้ ดังนี้

หลักการและเหตุผลของไทเลอร์	องค์ประกอบของหลักสูตร
1. มีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาอะไรบ้างที่สถานศึกษาต้องการให้ผู้เรียนได้รับ	1. การกำหนดวัตถุประสงค์
2. มีวิธีการคัดเลือกประสบการณ์ทางการศึกษาอย่างไร จึงจะบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้	2. การเลือกเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้
3. จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาเหล่านั้นให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร	3. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
4. จะประเมินประสิทธิภาพของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ได้อย่างไร	4. การประเมินผลการเรียนรู้

ทาบ (Taba, 1962 : 11) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรมีอยู่ 7 ขั้นตอนด้วยกัน ดังนี้

1. การวินิจฉัยความต้องการ
2. การกำหนดจุดประสงค์

3. การเลือกเนื้อหาสาระ
4. การจัดเนื้อหาสาระ
5. การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้
6. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
7. การประเมินผล

เมื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของหลักสูตรของทาบมาแล้ว จะเห็นว่าคล้ายคลึงกับของไทเลอร์เพียงแต่ทาบได้นำมาขยายรายละเอียดเพิ่มขึ้นอีก 3 ขั้นตอนคือ การวินิจฉัยความต้องการ และได้แยกการเลือกเนื้อหาสาระ การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ โดยเลือกแล้วนำมาจัดอีกครั้งหนึ่งทั้งเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้

สำหรับโบซองก์ (Beauchamp, 1981 : 10) กล่าวว่าองค์ประกอบของหลักสูตรมี ดังนี้

1. ขอบข่ายของเนื้อหาสาระ
2. การกำหนดเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์เฉพาะ
3. การวางแผนการใช้หลักสูตร
4. การพิจารณาตัดสิน

การศึกษาองค์ประกอบของหลักสูตรในด้านเอกสารหลักสูตรหรือวิธีการของพัฒนาหลักสูตร จะมีส่วนคล้ายคลึงกันในประเด็นหลักของกระบวนการหลักสูตรเพียงแต่จะระบุในรายละเอียดเพื่อขยายขั้นตอนดังปรากฏในตารางดังนี้

ไทเลอร์	ทาบ	โบซองก์
<ul style="list-style-type: none"> ● การกำหนดวัตถุประสงค์ ● การเลือกเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ 	<ul style="list-style-type: none"> ● การวินิจฉัยความต้องการ ● การกำหนดจุดประสงค์ ● การเลือกเนื้อหาสาระ ● การจัดเนื้อหาสาระ 	<ul style="list-style-type: none"> ● การกำหนดวัตถุประสงค์ ● ขอบข่ายของเนื้อหาสาระ
<ul style="list-style-type: none"> ● การจัดประสบการณ์ การเรียนรู้ 	<ul style="list-style-type: none"> ● การเลือกประสบการณ์ การเรียนรู้ ● การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ 	<ul style="list-style-type: none"> ● การวางแผนการใช้หลักสูตร
<ul style="list-style-type: none"> ● การประเมินผลการเรียนรู้ 	<ul style="list-style-type: none"> ● การประเมิน 	<ul style="list-style-type: none"> ● การพิจารณาตัดสิน

ตารางที่ 7 เปรียบเทียบองค์ประกอบของหลักสูตรจากแนวคิดของไทเลอร์ ทาบ และโบซองก์

องค์ประกอบของหลักสูตรจะเป็นสิ่งกำหนดแนวคิด ระบบ และความสอดคล้องของเอกสารหลักสูตรและการสอน ซึ่งจะช่วยให้ผู้ที่จะพัฒนาหลักสูตรใช้เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาศาสตร์หลักสูตรทั่วไปและการวางแผนออกแบบหลักสูตรใหม่ และองค์ประกอบหลักสูตรจะเป็นส่วนหนึ่งของตัวแบบการพัฒนาหลักสูตร

4. การพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรมีความหมายได้ 2 ประการ คือ ความหมายแรก หมายถึง การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และอีกความหมายหนึ่งคือ การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย (สงัด อุทราพันธ์, 2527) นอกจากความหมาย 2 ประการข้างต้นแล้วเชลเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor and Alexander, 1974) ยังอธิบายเพิ่มเติมว่าความหมายของการพัฒนาหลักสูตรนั้นยังรวมไปถึงการผลิตเอกสารต่าง ๆ สำหรับผู้เรียนด้วย

สกีลเบค (Skillbeck, 1982 : 231) กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรว่าแบ่งได้ 3 ลักษณะคือ

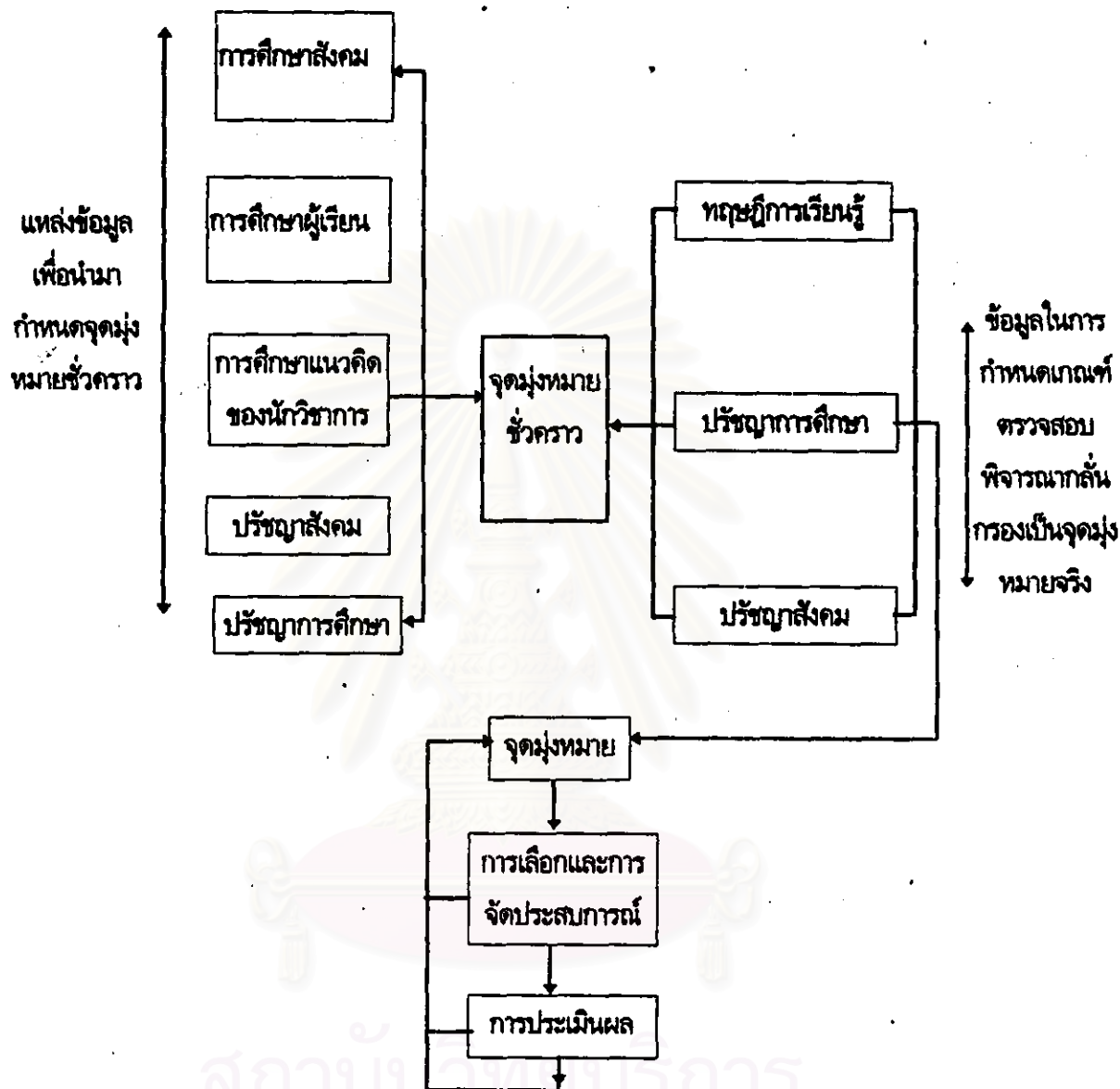
1. การปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้ว หรือปรับปรุงวัสดุการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีความทันสมัย เช่น การปรับปรุงตำราเรียนให้ทันสมัย
2. การสร้างโปรแกรมใหม่ ๆ เช่น สิ่งแวดล้อมศึกษา การศึกษาเพื่อความเข้าใจระหว่างประเทศซึ่งจัดว่าเป็นกิจกรรมทางการศึกษา
3. การเสนอรูปแบบหลักสูตรในอนาคต อันมีพื้นฐานมาจากเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทั้งกระบวนการที่ใช้ในการปรับปรุงและสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่ เป็นกระบวนการเดียวกันแต่แตกต่างกันในแง่ของขอบเขตของการดำเนินงานเท่านั้น

นักพัฒนาหลักสูตรได้เสนอแนะกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้

ไทเลอร์ (Tyler, 1960 : 1971) ได้เสนอหลักการและเหตุผลในการพัฒนาหลักสูตรที่เรียกว่า "หลักการและเหตุผลของไทเลอร์" (Tyler's rationale) ซึ่งเน้นการพัฒนาหลักสูตรและการสอนจะต้องตอบคำถามพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1. มีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาอะไรบ้าง ที่สถานศึกษาต้องการให้ผู้เรียนได้รับ
2. มีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้าง ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์เหล่านั้น
3. จะจัดประสบการณ์ทางการศึกษาเหล่านั้นให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร
4. จะประเมินประสิทธิภาพของประสบการณ์ในการเรียนอย่างไร จึงจะตัดสินได้ว่าบรรลุถึงจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ไทเลอร์มีความเห็นว่าในการพัฒนาหลักสูตรและการสอนนั้น ควรตอบคำถามที่เป็นพื้นฐาน 4 ประการ ให้ได้เสียก่อน และจะต้องถามเรียงกันลงมาตามลำดับ ฉะนั้นการจัดจุดประสงค์ในข้อแรกจึงสำคัญที่สุด เพราะคำถามอีก 3 ข้อนั้นขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ข้อแรกที่กำหนดไว้ จากแนวคิดของไทเลอร์สามารถขยายรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรได้ ดังแผนภูมิ

แผนภูมิที่ 3 แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของไทยเลอร์

ทาบ (Taba, 1962 : 68) เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรเหมือนไทเลอร์และเป็นผู้ที่ทำให้กระบวนการพัฒนาหลักสูตรมีความสมบูรณ์มากขึ้น โดยทาบได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรว่าปกติ หลักสูตรประกอบด้วยข้อความของจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์เฉพาะซึ่งเป็นตัวกำหนดการคัดเลือกและการจัดเนื้อหา นอกจากนี้ยังกล่าวถึงปัจจัยที่เป็นหลักการพื้นฐานของหลักสูตรว่าอย่างน้อย ได้แก่ ผู้เรียน กระบวนการเรียน ความต้องการทางวัฒนธรรม และเนื้อหาของวิชาในการพัฒนาหลักสูตร จึงต้องวิเคราะห์สังคมและวัฒนธรรม ศึกษาผู้เรียนและกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนวิเคราะห์ธรรมชาติของความรู้

เพื่อใช้กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ทราบ ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรเป็นลำดับขั้นโดยจะเริ่มในขั้นใดก่อนก็ได้แต่จะต้องดำเนินการเป็นลำดับจนครบทุกขั้น ดังนี้

- ขั้นที่ 1 วิจัยความต้องการ
- ขั้นที่ 2 กำหนดวัตถุประสงค์
- ขั้นที่ 3 คัดเลือกเนื้อหาสาระ
- ขั้นที่ 4 จัดเนื้อหาสาระ
- ขั้นที่ 5 คัดเลือกประสบการณ์เรียนรู้
- ขั้นที่ 6 จัดประสบการณ์เรียนรู้
- ขั้นที่ 7 การพิจารณาว่าจะประเมินอะไร ด้วยวิธีการและเครื่องมืออะไร

สกิลเบค (Skillbeck, 1982 : 280) ได้กำหนดขั้นตอนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรที่มีฐานมาจากระดับโรงเรียนว่า การวางแผน การออกแบบ การนำไปใช้เพื่อให้บังเกิดผลและการประเมินตามข้อกำหนดการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยสถาบันการศึกษา ซึ่งนักเรียนเหล่านั้นเป็นสมาชิกอยู่ การพัฒนาหลักสูตรที่มีฐานมาจากระดับโรงเรียน เป็นหลักสูตรที่เกิดจากภายในและเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนนั้น ไม่ใช่สิ่งกำหนดให้มีขึ้นจากภายนอก โรงเรียนต้องเข้าใจบทบาทของตนในการพัฒนาหลักสูตรในลักษณะการมีส่วนร่วมสำหรับชี้แจงกับสถาบันหรือองค์กรตัวแทนในสังคม สกิลเบคได้เสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่มีฐานมาจากระดับโรงเรียน โดยกล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังนี้

1. วิเคราะห์สถานการณ์ (Analyse the Situation)
2. นิยามจุดประสงค์ (Define Objectives)
3. ออกแบบโปรแกรมการเรียนการสอน (Design the Teaching-Learning Programme)
4. ขยายความและการนำหลักสูตรไปใช้ (Interpret and Implement the Programme)
5. ประเมินผลการเรียนรู้และประเมินหลักสูตร (Assess and Evaluation)

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2535 : 77 - 76) เสนอแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร ซึ่งประกอบด้วยระบบที่สัมพันธ์กัน 3 ระบบ คือ ระบบการร่างหลักสูตร ระบบการนำหลักสูตรไปใช้และระบบการประเมินหลักสูตร แต่ละระบบประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ๆ ดังนี้

1. ระบบร่างหลักสูตร การร่างหลักสูตรมีอยู่ 4 ขั้นตอน ได้แก่

- 1.1 สิ่งกำหนดหลักสูตร คือ การเตรียมการศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้สำหรับการพัฒนาหลักสูตร อาจเริ่มจากการทำการศึกษาวิจัย เพื่อให้ทราบข้อเท็จจริงหลาย ๆ อย่างที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อมเช่น ต้องการทราบสภาพความต้องการของสังคมในด้านการศึกษา ต้องการทราบสภาพการศึกษาในปัจจุบัน แนวโน้มของสังคมและความต้องการทางการ

ศึกษาในอนาคต การศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการกำหนดหลักสูตรประกอบไปด้วยสิ่งกำหนดทางวิชาการ สิ่งกำหนดทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และสิ่งกำหนดทางการเมือง

1.2 รูปแบบหลักสูตร หลังจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากสิ่งกำหนดหลักสูตรแล้วก็เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับรูปแบบหลักสูตร เช่น หลักสูตรแบบรายวิชา หลักสูตรบูรณาการหรือหลักสูตรแบบแกนวิชา เป็นต้น รูปแบบหลักสูตรจะประกอบด้วยโครงสร้างและองค์ประกอบหลักสูตร ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นภาพรวมและมาตรฐานการศึกษาของแต่ละหลักสูตร

1.3 การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร เมื่อร่างหลักสูตรเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก่อนจะนำหลักสูตรไปใช้จะต้องตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อศึกษาความเป็นไปได้พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขบางส่วนนำไปใช้จริง การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร อาจจะใช้วิธีการประชุมสัมมนาหรือให้ผู้เชี่ยวชาญ ผู้มีประสบการณ์ ช่วยพิจารณา การทดลองใช้หลักสูตรแบบนำร่อง เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตร

1.4 การปรับแก้หลักสูตรก่อนนำไปใช้ การปรับปรุงหลักสูตรต้องอาศัยการจัดทำข้อมูลที่ชัดเจนอันจะเป็นการทำให้การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ

2. ระบบการใช้หลักสูตร การใช้หลักสูตรมีอยู่ 3 ขั้นตอน ได้แก่

2.1 การขออนุมัติหลักสูตรเป็นการนำหลักสูตรที่ผ่านการปรับแก้แล้วเสนอหน่วยงานบังคับบัญชา เพื่อให้ความเห็นชอบและสั่งการ

2.2 การวางแผนการใช้หลักสูตร เป็นขั้นตอนเตรียมการใช้หลักสูตรซึ่งจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

2.2.1 การประชาสัมพันธ์หลักสูตร

2.2.2 การเตรียมงบประมาณ

2.2.3 การเตรียมความพร้อมของบุคลากร

2.2.4 วัสดุหลักสูตร

2.2.5 บริการสนับสนุนและอาคารสถานที่

2.2.6 ระบบบริหารของสถาบันการศึกษา

2.2.7 การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับผู้สอน

2.2.8 การประเมินผลและติดตามการใช้หลักสูตร

2.3 ดำเนินการใช้หลักสูตรหรือบริหารหลักสูตร ขั้นตอนนี้นับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดดังที่กล่าวไว้ว่า หลักสูตรแม้จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม ถ้าผู้สอนไม่สนใจไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการเรียนการสอน หลักสูตรใหม่นั้นก็ไม่มีคุณภาพและไม่ได้นผลตามที่หลักสูตรคาดหวัง

3. ระบบการประเมินหลักสูตร เป็นระบบสุดท้ายของการพัฒนาหลักสูตร การประเมินหลักสูตรหรือกระบวนการเปรียบเทียบระหว่างผลการใช้หลักสูตรที่วัดได้กับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร การประเมินหลักสูตรมีขั้นตอนและกระบวนการดังนี้

3.1 วางแผนประเมินผลหลักสูตร เป็นการพิจารณาว่าจะประเมินหลักสูตรในส่วนใดบ้าง เช่น ประเมินเอกสารหลักสูตร ประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ประเมินการสอนของผู้สอน ประเมินการบริหารหลักสูตรของผู้บริหาร ประเมินติดตามผลสำเร็จของการศึกษา และประเมินการยอมรับหลักสูตรจากผู้ปกครองหรือชุมชนเหล่านี้ เป็นต้น

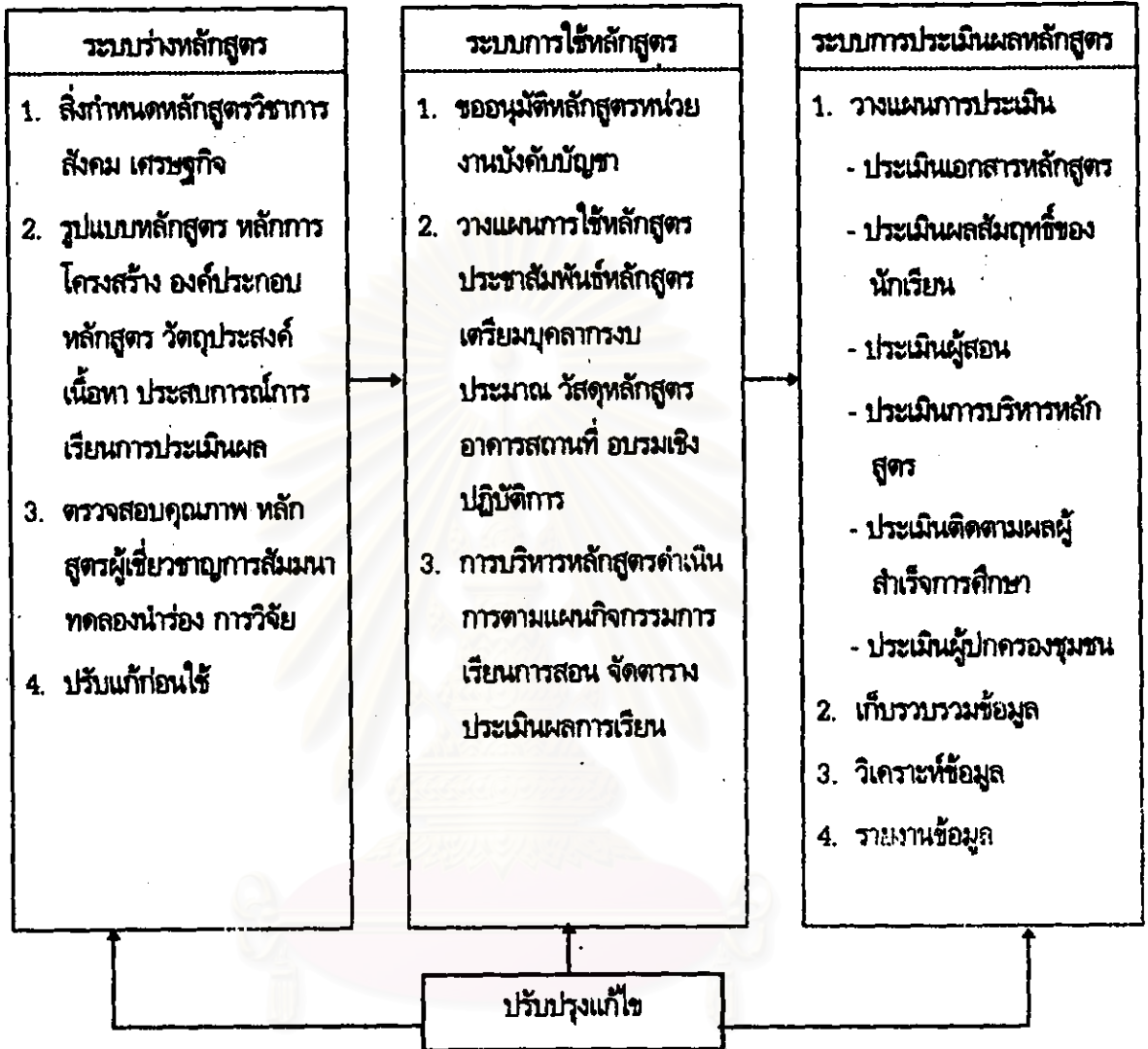
3.2 การเก็บข้อมูล ได้แก่ การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสมกับลักษณะข้อมูลจากแหล่งนั้น

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล คือ การจัดกระทำกับข้อมูลที่รวบรวมมาได้จัดเป็นหมวดหมู่ วิเคราะห์ด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับข้อมูลนั้น

3.4 การรายงานข้อมูล เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้ว โดยใช้การตีความ อธิบาย ลงสรุปเกี่ยวกับข้อมูลนั้น เพื่อนำข้อค้นพบจากรายงานข้อมูลไปปรับปรุงแก้ไขในส่วนต่าง ๆ ของหลักสูตรต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 4 แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของ วิชัย วงษ์ใหญ่

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ สงัด อุทรานันท์ (2527 : 34) ได้นำแนวคิดในเชิงระบบมาจัดระบบการพัฒนาหลักสูตร โดยแยกเป็นระบบย่อย 3 ระบบ คือระบบร่างหลักสูตร ระบบการใช้หลักสูตร และระบบการประเมินหลักสูตร ระบบย่อยทั้งสามมีองค์ประกอบและความสัมพันธ์ตามแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 5 ระบบการพัฒนาหลักสูตรของ สงัด อุทรานันท์

สิริพร บุญญานันต์ (กรมวิชาการ, 2531 : 14) ได้เสนอแผนภูมิแสดงกระบวนการพัฒนา หลักสูตรของกรมวิชาการดังนี้

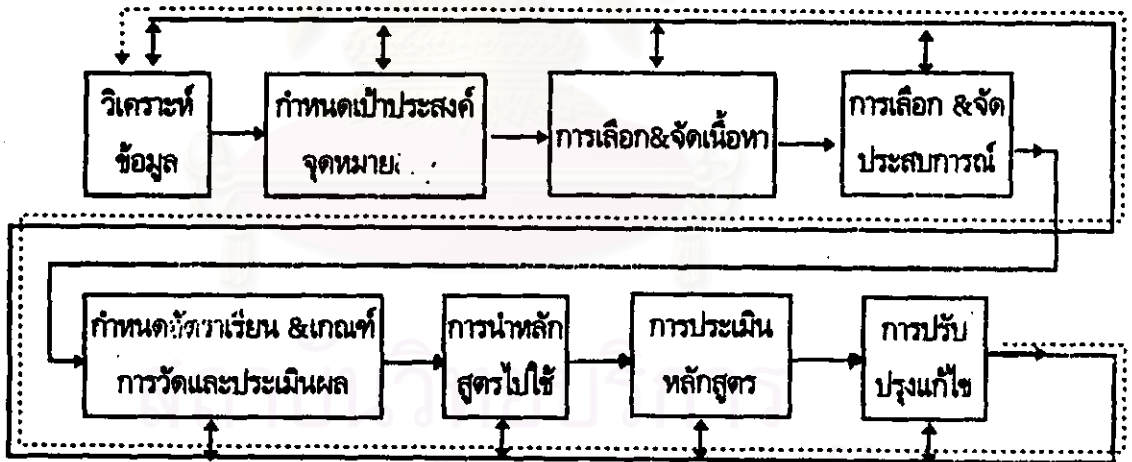

แผนภูมิที่ 6 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของกรมวิชาการ

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2538 : 24) ได้เสนอขั้นตอนและวิธีการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis of Curriculum Foundations)
2. การกำหนดเป้าประสงค์ จุดหมายและจุดประสงค์ (Formulation of Curriculum Goals, Aims and Objectives)
3. การเลือกและจัดเนื้อหาวิชา (Selection of Curriculum Content)
4. การเลือกและจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Selection of Curriculum Experience)
5. การกำหนดอัตราเวลาเรียนและหลักเกณฑ์ในการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ (Setting of Learning Periods and Criteria of Learning Assessment and Evaluation)
6. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implementation)
7. การประเมินผลหลักสูตร (Curriculum Evaluation)
8. การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร (Curriculum Improvement)

จากขั้นตอนและวิธีการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าวสามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 7 แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์

จากกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่นักพัฒนาหลักสูตรได้เสนอในรูปแบบต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน สำหรับการพัฒนาหลักสูตรซึ่งจะทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาและความต้องการ เพื่อการพิจารณาสร้างหลักสูตรขึ้นมาแก้ไขปัญหานั้น ๆ ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการนั้น ๆ

2. การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นขั้นตอนที่กระทำต่อจากการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ซึ่งเป็นการตั้งเป้าหมายว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นนั้นจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรในตัวผู้เรียน อันจะช่วยให้สภาพปัญหาหรือความต้องการได้รับการแก้ไขหรือได้รับการตอบสนอง

3. การจัดเนื้อหาสาระและมวลประสบการณ์การเรียนรู้ เป็นขั้นตอนของการคัดเลือกบรรจุเนื้อหาสาระ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะเปลี่ยนหรือหนทางที่จะช่วยนำผู้เรียนไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการ

4. การกำหนดมาตรการการวัดและประเมินผล รวมทั้งการตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรและการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรเบื้องต้นก่อนนำไปใช้ เป็นขั้นตอนที่กำหนดว่าควรวัดและประเมินอะไรบ้างเพื่อจะได้ทราบว่าผู้เรียนสามารถบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใดและหลังจากยกร่างหลักสูตรได้แล้วก็จะ เป็นขั้นตอนตรวจสอบ เพื่อคุณภาพของหลักสูตรที่ร่างขึ้นว่ายังมีจุดอ่อน หรือมีข้อบกพร่องที่ควรแก้ไขปรับปรุงในเบื้องต้นอย่างไรบ้าง ก่อนที่จะนำหลักสูตรไปใช้

5. การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นขั้นตอนที่นำหลักสูตรไปสู่สภาพปฏิบัติหรือไปสู่การเรียนการสอน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยกิจกรรมและกระบวนการต่าง ๆ หลายประเภท

6. การประเมินผลหลักสูตร เป็นขั้นตอนของการตรวจสอบว่า หลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้นนั้นสามารถ ใช้ได้ดีเพียงใด ผลผลิตที่ได้จากหลักสูตรเป็นไปตามเจตนารมณ์ หรือจุดมุ่งหวังของสังคมเพียงใด และผลจากการประเมินที่ได้จะนำมาปรับปรุงแก้ไขให้หลักสูตรมีคุณภาพสูงขึ้นต่อไป

7. การแก้ไขปรับปรุงหลักสูตร เป็นขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการต่อไป

การประเมินผลหลักสูตร

1. แนวคิดการประเมินผลหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตร นับว่าเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาหลักสูตร ทั้งนี้เพราะการประเมินผลหลักสูตรจะช่วยให้คำตอบ เกี่ยวกับหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นว่าดีหรือไม่ดี มีจุดดี และจุดด้อยอย่างไร โดยทั่วไปแล้ว การประเมินผลหลักสูตรใด ๆ ก็ตามมีจุดมุ่งหมายอยู่ 3 ประการ คือ (ทิตานา แซมมณี, 2528 : 63)

1) เพื่อหาคุณค่าของหลักสูตรนั้น โดยดูว่า หลักสูตรที่จัดขึ้นสามารถสนองตามวัตถุประสงค์ที่หลักสูตรนั้นต้องการหรือไม่

2) เพื่อตัดสินใจว่า การวางเค้าโครงและรูปแบบของหลักสูตร ตลอดจนการบริหารงาน และการสอนตามหลักสูตร เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องแล้วหรือไม่

3) เพื่อวัดผลดูว่า ผลผลิตคือ ผู้เรียนนั้นเป็นอย่างไร

2. ประเภทของการประเมินผลหลักสูตร

การประเมินผลหลักสูตรแบ่งออกเป็น 3 ประเภทตามระยะเวลา จุดมุ่งหมายของการประเมินได้ดังนี้ (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2528:126; นิตา ชูโต, 2531 : 210 และ Scriven, 1963 : 110)

1) การประเมินก่อนนำหลักสูตรไปใช้หรือการประเมินในระหว่างการร่างหลักสูตร (Ex - ante Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของการใช้หลักสูตร ตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร เพื่อหาข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์อันจะนำไปสู่การปรับแก้ก่อนนำหลักสูตรไปใช้

2) การประเมินในระหว่างการใช้หลักสูตร (On - going or Formative Evaluation) ในช่วงระยะเวลาใช้หลักสูตร เพื่อเป็นการให้แน่ใจว่าหลักสูตรจะมีการดำเนินไปอย่างถูกต้อง จึงต้องมีการประเมินเป็นระยะเพื่อดูความก้าวหน้าของการใช้หลักสูตร ควบคุมแก้ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในขณะใช้หลักสูตร

3) การประเมินหลังจากเสร็จสิ้นการใช้หลักสูตร (Summative Evaluation) เป็นการประเมินเพื่อสรุปผลการใช้หลักสูตรว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาหลักสูตรต่อไป

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2536 : 198) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของการประเมินหลักสูตรไว้ 2 ลักษณะคือ

1) การประเมินก่อนการนำหลักสูตรไปใช้ กล่าวคือ ภายหลังจากการร่างหลักสูตรเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก่อนจะนำหลักสูตรไปใช้จะต้องตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรทำได้หลายวิธีเช่น ใช้วิธีการประชุมสัมมนา โดยให้ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีประสบการณ์ วิจัยเอกสารหลักสูตรโดยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) การทดลองใช้หลักสูตรแบบนำร่อง เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตร รวมทั้งมีคณะกรรมการติดตาม และประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตรในแต่ละระยะอย่างมีระบบ เป็นต้น เพื่อรวบรวมข้อมูลนำมาสังเคราะห์สำหรับการปรับปรุงแก้ไขก่อนจะนำไปใช้ต่อไปซึ่งการปรับแก้หลักสูตรเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ การสังเคราะห์ข้อมูลควรทบทวนพิจารณาให้รอบคอบว่าข้อมูลนี้จะนำไปใช้ปรับแก้ในส่วนใดของหลักสูตร

2) การประเมินจากกการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อดูว่าหลักสูตรเมื่อนำไปปฏิบัติจริงได้ผลเพียงใด บรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ มีข้อดีข้อเสียในวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ได้อย่างไรเพื่อจะได้หาทางปรับปรุงหลักสูตร ถ้าพบสิ่งบกพร่อง นอกจากนี้การประเมินหลักสูตรยังช่วยการตัดสินใจของฝ่ายบริหารว่าควรจะใช้หลักสูตรนี้ต่อไปหรือไม่

3. รูปแบบการประเมินผลหลักสูตร

รูปแบบในการประเมินผลมีผู้เสนอรูปแบบในการประเมินผลไว้หลายรูปแบบ เซเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส (Saylor, Alexander and Lewis, 1981: 298) ได้จัดกลุ่มรูปแบบการประเมินผลหลักสูตรไว้ดังนี้

1) รูปแบบที่เน้นจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม (Behavioral Objectives Model)

รูปแบบนี้เน้นจุดมุ่งหมายเป็นหลักในการประเมินผล ในทัศนะของโทเลอร์การศึกษาก็คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ดังนั้นการประเมินผลจึงเป็นการประเมินว่ามีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นหรือไม่องค์ประกอบของการประเมินจึงประกอบด้วย การระบุจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่ต้องการ การจัดการเรียน

การสอนและประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและการประเมินผลสัมฤทธิ์ เพื่อดูว่าผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ รูปแบบการประเมินผลของไทเลอร์จึงเป็นการประเมินผลสรุป (Summative Evaluation) เพื่อให้ได้ผลการประเมินที่ชี้ชัด รูปแบบการประเมินของไทเลอร์นับเป็นรากฐานของการประเมินอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ และทำให้กระบวนการประเมินผลก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเมเกอร์ (Maker) และ ปอปแฮม (Popham) ได้เสนอให้มีการกำหนดจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม ก็ได้มีการนำไปใช้อย่างกว้างขวาง

2) รูปแบบที่เน้นการตัดสินใจ (Decision - making Model)

เป็นรูปแบบที่เน้นการประเมินผลเพื่อปรับปรุง (Formative Evaluation) รูปแบบการประเมินผลที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่ รูปแบบการประเมินที่เสนอโดยฟายเดลตาแคปปา (Phi Delta Kappa) และรูปแบบของโพรวิส

คณะกรรมการแห่งชาติฟายเดลตาแคปปา ซึ่งนำเสนอโดยสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) ได้พัฒนารูปแบบใหม่ในการประเมินผล ที่ใช้กระบวนการแสวงหาข้อมูลและนำข้อมูลไปใช้ในการตัดสินใจทางเลือกต่าง ๆ เกี่ยวกับโปรแกรมการศึกษาเพื่อพิจารณาว่าทางเลือกนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายที่กล่าวไว้หรือไม่ ข้อมูลที่ใช้ในการตัดสินใจได้จากการดำเนินการในขั้นตอนต่อไปนี้

1. การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) ได้ข้อมูลที่ช่วยในการกำหนดจุดมุ่งหมาย
2. การประเมินตัวป้อนเข้า (Input Evaluation) ได้ข้อมูลที่จำเป็น ต่อการเลือกองค์ประกอบของรูปแบบ
3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) ได้ข้อมูลที่ช่วยพิจารณาในการปฏิบัติงาน
4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) ได้ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผลที่ได้รับ เพื่อการปรับปรุงและพิจารณาการดำเนินการต่อไป

โพรวิสได้เสนอรูปแบบการประเมินผลที่มีส่วนสัมพันธ์กับรูปแบบของสตัฟเฟิลบีมโดยเสนอขั้นตอนในการดำเนินการ 5 ขั้น โดยเปรียบเทียบการดำเนินงานและวิเคราะห์ความคุ้มค่าเพื่อตัดสินใจยุติโครงการ หรือดำเนินโครงการไป ขั้นตอนที่โพรวิสเสนอ ได้แก่

1. ตั้งมาตรฐานของสิ่งที่ต้องการวัด (Standard-s)
2. รวบรวมผลการปฏิบัติงาน (Performance-p)
3. เปรียบเทียบผลการปฏิบัติกับมาตรฐานที่ตั้งไว้ (Compare - C)
4. ได้ผลของการเปรียบเทียบ (Discrepancy - D)
5. ผลของการเปรียบเทียบก่อให้เกิดการตัดสินใจใน 2 ลักษณะ คือ

5.1 เปลี่ยนแปลงมาตรฐาน หรือปรับปรุงการปฏิบัติงาน หรือ

5.2 ยุติโครงการ

ขั้นตอนทั้ง 6 จะดำเนินการเสร็จก่อนที่จะวิเคราะห์ความคุ้มค่า

3) รูปแบบที่ไม่คำนึงถึงเป้าหมาย (Goal - Free Evaluation Model)

เป็นรูปแบบการประเมินผลที่ตัดสินสิ่งที่ประเมิน โดยไม่นำไปเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่วางไว้ รูปแบบนี้เสนอโดยสคริฟเวน (Scriven) สคริฟเวนเสนอลักษณะของการประเมินผลหลักสูตรไว้ 4 ลักษณะ คือ

1. การประเมินผลย่อย (Formative Evaluation) เป็นการประเมินผลสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจริง ในขณะที่ใช้หลักสูตรอยู่เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอน
2. การประเมินผลรวมยอด (Summative Evaluation) เป็นการประเมินผลสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจริง เมื่อสิ้นสุดกระบวนการใช้หลักสูตรแล้ว เพื่อตัดสินคุณค่าของหลักสูตร
3. การประเมินผลภายใน (Intrinsic Evaluation) เป็นการประเมินคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ภายในตัวของมันเอง เช่น การประเมินเนื้อหา จุดมุ่งหมาย โครงสร้างของหลักสูตร เป็นต้น
4. การประเมินผลสำเร็จ (Pay - off Evaluation) เป็นการประเมินผลที่เกิดจากสิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินการหลักสูตร เช่น การประเมินผลที่เกิดจากการสอนของครูที่มีต่อนักเรียน

การประเมินผลทั้ง 4 ส่วนที่ สคริฟเวนเสนอมามีความสัมพันธ์กันดังตาราง

ลักษณะการประเมิน	การประเมินภายใน	การประเมินผลสำเร็จ
การประเมินย่อย	ตัดสินความสมบูรณ์ของเนื้อหาโครงสร้างและลำดับเนื้อหา	ตัดสินผลที่เกิดระหว่างที่ ดำเนินการ
การประเมินรวม	ตัดสินขั้นสุดท้ายเกี่ยวกับวัสดุต่าง ๆ	ตัดสินผลที่เกิดขึ้นเป็นครั้งสุดท้าย

ตารางที่ 8 รูปแบบการประเมินค่าของสคริฟเวน

จุดเด่นของรูปแบบการประเมินของสคริฟเวนคือ เป็นการประเมินผลทั้งหมดที่เกิดขึ้นจากสูตรที่คาดหวังและไม่คาดหวังไว้ เป็นการขยายแนวคิดของไทเลอร์ แต่สคริฟเวนไม่ได้เสนอแนะอะไรเกี่ยวกับการประเมินองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรว่าเป็นอย่างไร จึงเป็นแต่เพียงการเสนอรูปแบบรวม ๆ ของการประเมินผลตามทัศนะของเขาเท่านั้น

4) รูปแบบการประเมินเพื่อรับรองคุณภาพ (Accreditation Model)

เป็นรูปแบบการประเมินที่เก่าแก่ที่สุดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งใช้ในการประเมินเพื่อรับรองหรือยอมรับโครงการศึกษาที่สถาบันการศึกษาจัดขึ้น หรือใช้ในการประเมินผลนักเรียนเพื่อรับเข้าศึกษาต่อในสถาบัน รูป

แบบการประเมินแบบที่ใช้ผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญหรือผู้มีประสบการณ์ในเรื่องที่ประเมินในรูปของคณะกรรมการตัดสิน รูปแบบนี้อาจอ้างถึงวิธีการของรูปแบบอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว เช่น อิงรูปแบบเน้นการตัดสินใจของสตัฟเฟิลบีม โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้ คณะกรรมการการตัดสินตั้งมาตรฐานหรือเกณฑ์เกี่ยวกับองค์ประกอบของการประเมินซึ่งได้แก่ สภาพแวดล้อม ตัวป้อนเข้ากระบวนการและผลผลิต เปรียบเทียบผล การปฏิบัติขององค์ประกอบกับมาตรฐานที่ตั้งไว้ แล้วตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับโครงการ ประสิทธิภาพของการประเมินรูปแบบนี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของมาตรฐานหรือเกณฑ์และความเที่ยงตรงในการพิจารณาของ คณะกรรมการ

5) รูปแบบที่เน้นการตอบสนอง (Responsive Model)

สแตก (Stake) เป็นผู้ริเริ่มในการใช้รูปแบบการประเมินผลนี้ โดยกล่าวถึงลักษณะของรูปแบบ การประเมินผลแบบนี้ว่าประกอบไปด้วยกิจกรรมหลัก 2 ประการ คือ บรรยาย (Description) และการตัดสินใจ (Judgment) นั่นคือการบรรยายจะเป็นการอธิบายลักษณะของข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากแหล่ง ข้อมูลต่าง ๆ ด้วยวิธีต่าง ๆ ส่วนการตัดสินใจก็ต้องมีเกณฑ์มาตรฐาน (Standard) ในการเปรียบเทียบ แต่เนื่องจากแหล่งข้อมูลมีมากมายและวิธีการเก็บข้อมูลมีหลายวิธี จึงเป็นหน้าที่ ของผู้ ประเมินจะต้องรวบรวมข้อมูลที่แท้จริงให้ได้ เขาจึงเสนอว่า ข้อมูลที่ควรพิจารณาในการประเมินผลหลักสูตรมี 3 ชนิดด้วยกันคือ

- 1) ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยเบื้องต้น ได้แก่ สิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับหลักสูตร เช่น บุคลิกและนิสัยของนักเรียนและครู เนื้อหาสาระของหลักสูตร สื่อการเรียน สภาพแวดล้อมชุมชน เป็นต้น
- 2) กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการเรียนการสอน เช่น เวลาการจัดลำดับประสบการณ์ บรรยายภาคของชั้นเรียน เป็นต้น
- 3) ผลผลิต ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ทักษะคตินของนักเรียนผลที่มีต่อครูและสถาบัน เป็นต้น

การประเมินผลหลักสูตรในรูปแบบนี้ก็ คือ การเปรียบเทียบผลที่คาดหวังและผลที่เกิดขึ้นจริง ว่ามีความสอดคล้องกันเพียงใด ใช้เกณฑ์อะไรในการตัดสิน และเกณฑ์นั้นได้มาอย่างไร

การพิจารณาว่าจะใช้รูปแบบใดในการประเมินหลักสูตรนั้น เป็นภาระอีกอย่างหนึ่งที่นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องพิจารณา ไคร์ควาญตัดสินใจ โดยให้เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายในการประเมิน เลวี (Lewy, 1980 อ้างจากสังต์ อุทรานันท์, 2527 : 197) ได้กล่าวสรุป เกี่ยวกับแนวทางในการใช้รูปแบบการประเมินไว้ดังนี้

การประเมินคุณค่าของหลักสูตร เป็นการประเมินเพื่อดูว่าหลักสูตรสามารถนำไปใช้ในสถานการณ์ ได้ดีเพียงใด และได้รับผลตอบแทนคุ้มค่าหรือไม่ รูปแบบการประเมินที่สนองจุดมุ่งหมายนี้ได้แก่ รูปแบบของ สแตก (Stake) และรูปแบบของโพรวัส (Provus)

การประเมินในลักษณะของการตัดสินใจ การประเมินหลักสูตรในแนวนี้มีความเชื่อพื้นฐานว่าหลักสูตรที่ดีจะส่งผลกระทบต่อการทำงานในอนาคต ดังนั้นจึงเป็นการทำงานอย่างมีระบบเกี่ยวกับข้อมูลที่ใช้ในการ

ตัดสินใจ รูปแบบการประเมินที่สนองจุดหมายดังกล่าว ได้แก่ รูปแบบการประเมินหลักสูตรของฟายเดลตา แคนป้า (Phi delta kappa) ซึ่งใช้ CIPP Model

อย่างไรก็ตามรูปแบบการประเมินหลักสูตรแต่ละรูปแบบมีจุดอ่อนในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเสมอ ดังนั้นโดยหลักการที่ถูกต้อง ผู้ประเมินหลักสูตรอาจใช้แนวคิดการประเมินหลักสูตรในรูปแบบต่าง ๆ ผสมผสานกันจะดีกว่าการยึดเอารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพียงอย่างเดียว

จากแนวคิดและรูปแบบการประเมินผลการใช้หลักสูตร ผู้วิจัยได้กำหนดการประเมินออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

1. การประเมินก่อนนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งเป็นการประเมินโครงสร้างของหลักสูตรโดยให้ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ประเมินคุณค่าของหลักสูตร ซึ่งรูปแบบการประเมินนั้นจะใช้รูปแบบที่ยึดหลักเกณฑ์เป็นหลัก เช่น การประเมินจุดมุ่งหมายของหลักสูตรใช้สภาพปัญหาและความจำเป็นเป็นหลักในการพิจารณาการประเมินเนื้อหาของหลักสูตรใช้การพิจารณาจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมเป็นเกณฑ์ เป็นต้น ลักษณะการประเมินนี้เป็นการประเมินว่า องค์ประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมและสอดคล้องกันเพียงใด

2. ภายหลังจากการประเมินหลักสูตรก่อนนำไปใช้และปรับปรุงบางส่วนที่บกพร่องแล้วก็จะนำหลักสูตรไปทดลองใช้จริงและประเมินดูว่าผู้เรียนมีการพัฒนาไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรหรือไม่ หลักสูตรมีความเหมาะสมกับผู้เรียนเพียงใด ปัญหาที่เกิดจากการใช้หลักสูตรมีอะไรบ้าง ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการประเมินจะนำมาใช้ในการตัดสินใจปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ต่อไป

6. การพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ข้อมูลชุมชน :

The American Heritage College (1993 : 282) ได้ให้ความหมาย คำว่า ชุมชน (Community) หมายถึง กลุ่มคนซึ่งอาศัยอยู่ในท้องถิ่นเดียวกันและอยู่ภายใต้การปกครองเดียวกัน

Good (1969 : 113) ได้อธิบายความหมายของคำว่า ชุมชน ว่า ชุมชนมีความหมายได้ 2 ประการคือ

1. หมายถึง กลุ่มคนที่มีพื้นฐานของความสนใจร่วมกันอาจจะรวมกันอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรืออยู่กระจัดกระจายคนละพื้นที่ก็ได้ เช่น ชุมชนของนักวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

2. หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยร่วมกันในพื้นที่อันเป็นท้องถิ่นเดียวกันมีประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และวัฒนธรรมเดียวกัน มีสภาพภูมิศาสตร์ที่ช่วยเกื้อกูลให้ประชาชนสามารถที่จะประกอบกิจกรรมซึ่งประชาชนมีความสนใจร่วมกันได้ง่าย

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2530 : 6) ได้ให้ความหมายของ ชุมชน ว่า หมายถึงองค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งและปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาในชุมชนของตนเองได้

สมพงษ์ เกษมสินและจรรยา สุภาพ (2520 : 4) ได้สรุปความหมายของ ชุมชน ว่า จะต้องมีส่วนประกอบ ดังนี้

1. ประชาชนหรือคน (People)
2. ความสนใจของคนร่วมกัน (Common Interest)
3. อาณาบริเวณหรือพื้นที่ (Area)
4. การปฏิบัติต่อกัน (Interaction)
5. ความสัมพันธ์ของสมาชิก (Relationship) ที่ผูกพันให้อยู่ร่วมกันในชุมชนนั้น

จากความหมายของคำว่า ชุมชน จึงพอสรุปได้ว่า ชุมชนคือ กลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ในอาณาบริเวณเดียวกัน มีความรู้สึกผูกพันในทางเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี หรือการดำรงชีวิตที่มีแนวทางคล้ายคลึงกัน

บทบาทและความสำคัญของชุมชนต่อโรงเรียน

1. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญในการกำหนดปรัชญาและจุดหมายของโรงเรียนโรงเรียนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่อย่างเพียงพอ จึงสามารถกำหนดปรัชญาและจุดหมายของโรงเรียน ดังนั้นชุมชนจึงมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนเป็นอย่างมาก
2. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในการที่โรงเรียนจะพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจหลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตรต่าง ๆ ซึ่งกำหนดเป็นแผนรวมของชาติ ในการจัดมลกิจารวมและประสบการณ์ต่าง ๆ แก่ผู้เรียนในระดับต่าง ๆ แล้ว นำผลการศึกษาพิจารณาข้างต้นมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตและความต้องการของชุมชนนั้น ๆ
3. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียน ในการที่โรงเรียนจะปรับปรุงความเป็นอยู่ของชุมชน ชุมชนแต่ละแห่งมีปัญหาในเรื่องการดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน โรงเรียนมีส่วนสำคัญในการที่จะแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น โรงเรียนเป็นผู้นำในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน เป็นผู้นำชุมชน และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนโรงเรียนจึงต้องพิจารณาจัดสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภายในโรงเรียนให้เหมาะสมสอดคล้องกับชุมชน ให้ชุมชนเข้าใจและมองเห็นความสำคัญพร้อมที่จะนำไปเป็นแบบอย่างในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพต่าง ๆ ในชุมชนให้ดีขึ้น
4. ชุมชนมีบทบาทและความสำคัญต่อโรงเรียนในการที่โรงเรียนจะใช้แหล่งทรัพยากรของชุมชนให้มีประโยชน์ ชุมชนแต่ละแห่งมีทรัพยากรต่าง ๆ มากมายทั้งทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านี้โรงเรียนจะต้องพิจารณานำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการศึกษา

5. ชุมชนมีบทบาทและสำคัญต่อโรงเรียนในการที่โรงเรียนจะอนุรักษ์ และถ่ายทอดวัฒนธรรม โรงเรียนจะต้องทำให้ชุมชนมองเห็นประโยชน์และมีความภาคภูมิใจในอันที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้โรงเรียนยังอาจจะเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชุมชนได้อีกด้วย

6. ชุมชนมีบทบาทและสำคัญต่อโรงเรียนในการที่ชุมชนจะช่วยเหลือสนับสนุนโรงเรียนในด้านต่าง ๆ โรงเรียนไม่สามารถตั้งอยู่อย่างเอกเทศโดยไม่มี การสัมพันธ์กับชุมชน โรงเรียนต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนช่วยเหลือจากชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่นในเรื่องการเงิน วัสดุอุปกรณ์และสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนแรงงาน แรงใจจากประชาชนในชุมชนนั้นด้วย

แนวคิดของการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ข้อมูลจากชุมชน

ความจำเป็นในการมีส่วนร่วมของชุมชน

การจัดการศึกษาที่คำนึงถึงความต้องการของชุมชนจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนโดยตรง ทั้งนี้เพราะ

1. การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของชุมชน จะช่วยให้สามารถจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เพราะชุมชนจะรู้และเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เป็นอย่างดี และทราบว่าชุมชนต้องการอะไรจากระบบการศึกษาและอะไรในระบบการศึกษาที่เขาไม่ต้องการ
2. การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา จะก่อให้เกิดความรู้สึกมีอำนาจ มีส่วนร่วมในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ ความรู้สึกมีอำนาจและมีส่วนร่วมในชุมชนจะนำไปสู่ความรับผิดชอบและเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน
3. การมีส่วนร่วมทำให้มีโอกาสดำเนินกิจการด้านการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพการมีส่วนร่วมโดยชุมชนในระบบการศึกษาจะเป็นตัวควบคุมการดำเนินงานของระบบราชการให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ก่อให้เกิดการวางแผนที่รอบคอบเมื่อมีการดำเนินการไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนหรือสังคมเสียสะท้อนจากประชาชนจะทำให้การปรับปรุงเป็นไปได้อย่างทันห้วงที่
4. การมีส่วนร่วมทางการศึกษาเปิดโอกาสให้มีการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นมากขึ้น การดึงเอาประชาชนเข้ามารับผิดชอบการศึกษา ก็เท่ากับเป็นการดึงเอาทรัพยากรที่มีค่าบางประการ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ด้วย แต่แน่นอนว่าแนวคิดการจัดการระบบการศึกษาจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงใหม่

ในระบบการศึกษาไทยในระยะหลังได้มีการตื่นตัวมากขึ้นเกี่ยวกับ "การกระจายอำนาจ" (Decentralization) การกระจายอำนาจนั้นจะต้องเป็นการกระจายอำนาจที่ประชาชนมีส่วนร่วมด้วย (with people's participation) จึงก่อให้เกิดประโยชน์สร้างสรรค์แก่สังคมอย่างจริงจัง สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบการศึกษา (ประกอบ อุปรัตน์, 2530 : 93 - 100) เสนอว่าควรดำเนินการดังนี้

1. ความสอดคล้องกับสภาพสังคมไทย (Relevance)

2. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค (Equality) ความเท่าเทียมกัน

3. หลักของความเป็นระบบควบคู่กับความหลากหลาย (Uniformity vs Heterogeneity)

4. การดำเนินการต้องมีประสิทธิภาพสูงสุด (Efficiency)

นอกจากนี้ สุพจน์ จินันยุทา (2530, 161 - 168) ได้เสนอความเห็นที่ ชุมชนสามารถร่วมพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนได้ ซึ่งเป็นแนวทางใหม่ที่มีคุณค่าต่อการศึกษาของชาติ

ในประเทศที่การศึกษาเจริญก้าวหน้า การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดรายวิชาที่จัดสอนในโรงเรียน เป็นสิ่งที่ทำกันแพร่หลาย เช่น ในประเทศออสเตรเลีย ผู้ปกครองนักเรียนและคณะกรรมการการศึกษาของท้องถิ่น มีบทบาทสำคัญที่จะบอกกับโรงเรียนว่าโรงเรียนควรเปิดสอนรายวิชาใดบ้าง ชุมชนและโรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตรขึ้นใช้เองให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของชุมชนได้ และชุมชนก็มีความพร้อมที่จะร่วมเมื่อกับโรงเรียนได้เป็นอย่างดี

การศึกษาความต้องการของชุมชน

ชุมชนกับโรงเรียน

สุวัฒน์ มุทเมธา (2532 : 11 - 12) ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ดังนี้

1. การศึกษาในโรงเรียนสัมพันธ์กับบุคคลในชุมชน เพราะโรงเรียนให้การศึกษาแก่นักเรียนซึ่งมาจากชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ นักเรียนนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันนักเรียนต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น รวมทั้งพ่อแม่ ผู้ปกครองของนักเรียนด้วย บุคคลในชุมชนก็จะดำรงชีวิตตามนักเรียนไปด้วยจึงถือว่าโรงเรียนให้การศึกษา โดยทางอ้อมแก่บุคคลในชุมชน

2. เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมคือ ให้ประชาชนยอมรับว่าสถานศึกษาหรือโรงเรียนเป็นสถานที่สำคัญของชุมชน เป็นสิ่งมีค่าของทุกคนช่วยทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนดีขึ้น ดังนั้นประชาชนในชุมชนย่อมมีความรู้สึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของโรงเรียน ยินดีที่จะให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือโรงเรียน อาจจะเป็นเงิน วัสดุสิ่งของ แรงงานและข้อเสนอแนะในการปรับปรุงโรงเรียน

3. ทำให้ครูกับผู้บริหารนักเรียนและประชาชนในชุมชนมีความเข้าใจซึ่งกันและกันเพราะโรงเรียนกับชุมชนมีความสัมพันธ์กัน แต่ถ้าวโรงเรียนกับชุมชนไม่มีความสัมพันธ์กัน จะทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา

4. เพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มคนที่ปัญหาต่อการศึกษา ในชุมชนแต่ละแห่งมักจะมีผู้ที่มีปัญหาไม่เข้าใจการศึกษา ไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของโรงเรียน ไม่ให้ความร่วมมือกับโรงเรียนดังนั้นการสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้ได้

5. เพื่อปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนตามความต้องการของชุมชนเพราะการเรียนการสอนของโรงเรียนต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชุมชนและต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากชุมชน จะต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชน จะต้องให้ผู้เรียนนำสิ่งที่ได้รับจากการเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันและนำไปเผยแพร่แก่ชุมชนได้ และนอกจากโรงเรียนจะให้การศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลแล้ว ยังมุ่งพัฒนาชุมชนไปด้วย ดังนั้นหลักสูตรและการเรียนการสอนของโรงเรียนจะต้องได้รับการปรับปรุงตามความต้องการของชุมชนด้วย

6. เพื่อให้ทรัพยากรของชุมชนให้เป็นประโยชน์เพราะในชุมชนมีทรัพยากรต่างๆ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ บุคคล สถาบันและวัฒนธรรมพื้นบ้านมากมายด้วยกัน ทรัพยากรต่างๆ เหล่านี้ย่อมนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาในโรงเรียนได้

7. ทำให้โรงเรียนมีความรู้ความเข้าใจชุมชนดี ทั้งในด้านปัญหาชุมชน ความต้องการของชุมชน ทรัพยากรในชุมชน เพื่อโรงเรียนจะได้ช่วยแก้ปัญหาของชุมชนและปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมกับชุมชน

หลักการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

กิตติมา บริติติตลก (2532 : 22) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนไว้ ดังนี้

1. ต้องดำเนินการด้วยความบริสุทธิ์ใจ ตรงไปตรงมาและเชื่อถือได้
2. ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องถือเป็นภารกิจที่ต้องทำอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา
3. ต้องดำเนินการให้ครอบคลุมทุกด้านที่ชุมชนมีส่วนรับผิดชอบด้วย
4. ต้องสะดวกและคล่องตัวในการดำเนินการ
5. ต้องเป็นไปด้วยความสร้างสรรค์
6. ควรคำนึงถึงความต้องการที่เกี่ยวกับความเจริญขององคมนตรีของแต่ละคนและการพัฒนาสังคมและชุมชนไปพร้อม ๆ กัน
7. ควรใช้กระบวนการติดต่อสื่อสารสองทางในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน
8. ใช้วิถีทางแห่งประชาธิปไตยในการดำเนินงาน

การศึกษาความต้องการของชุมชน

กรมวิชาการได้กล่าวไว้ในหนังสือคู่มือการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นถึงการศึกษหรือการสำรวจความต้องการของชุมชนซึ่งได้แก่ ความต้องการของประชาชน พ่อค้า ข้าราชการ ผู้ปกครอง นักเรียน รวมทั้งบุคลากรในโรงเรียน ซึ่งอยู่ในชุมชนว่ามีความต้องการจะให้ชุมชนของตนเองเป็นอย่างไรในอนาคต ทั้งด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประชากร สิ่งแวดล้อม ฯลฯ

วิธีการได้มาซึ่งความต้องการของชุมชนนี้ อาจใช้วิธีการทางตรง คือการออกไปสอบถามจากบุคคลทุกสาขาอาชีพในชุมชน หรือใช้วิธีทางอ้อมโดยการรวบรวมข้อมูลที่เป็นความต้องการของชุมชนจากการที่มีหน่วยงานหรือบุคคลอื่นทำไว้แล้วก็ได้ ผลของการศึกษาหรือสำรวจความต้องการของชุมชนนี้ จะนำมาใช้เป็นข้อมูลหนึ่งในการพิจารณากำหนดเป็นเป้าหมาย หรือทิศทางในการดำเนินงานพัฒนาของท้องถิ่น

การศึกษาหรือสำรวจความต้องการของชุมชน มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. กำหนดองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ที่จะศึกษาหรือสำรวจ เช่น ด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ
2. กำหนดกลุ่มเป้าหมายประชากรที่จะใช้ในการศึกษาหรือสำรวจซึ่งได้แก่ ผู้ปกครอง ประชาชน นักเรียน เป็นต้น
3. กำหนดวิธีการและเครื่องมือที่จะใช้ในการศึกษาหรือสำรวจ เช่น
 - 3.1 วิธีการศึกษา ได้แก่ วิธีการทางตรง วิธีการทางอ้อม
 - 3.2 เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต ฯลฯ
4. สร้างเครื่องมือสำหรับศึกษาหรือสำรวจตามที่กำหนดไว้ในข้อ 3
5. เก็บรวบรวมข้อมูลโดยอาจใช้วิธีการออกไปเก็บข้อมูลด้วยตนเองหรือนำส่งไปรษณีย์ตามความเหมาะสม
6. วิเคราะห์ข้อมูล
7. สรุปข้อมูลความต้องการของชุมชน โดยจัดเรียงลำดับตามความต้องการ ความจำเป็นหรือความสำคัญก็ได้

สรุปได้ว่า การศึกษาความต้องการของชุมชนนั้น จะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์มากในการใช้เป็นข้อมูล เพื่อนำไปจัดหลักสูตรและพัฒนาหลักสูตรได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น อันเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่ตั้งไว้ได้เป็นอย่างดี

ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร

พจนอม แก้วกำเนิด (2533 : 8) ได้กล่าวถึง ผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น เพื่อให้หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 บรรลุผลตามความมุ่งหวังทั้ง 3 ประการ ว่าผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มโรงเรียน จังหวัด เขตการศึกษา กรมต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องช่วยกันดำเนินการ

สังัด อุทรานันท์ (2532 : 86) ได้แบ่งผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. กลุ่มของคณะพัฒนาหลักสูตรได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหาวิชา ครู นักพัฒนาหลักสูตร และนักวัดผลการศึกษา
2. กลุ่มของผู้ที่ให้คำแนะนำและสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรได้แก่ ผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์
3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและความต้องการของสังคมได้แก่ ผู้เขียนหนังสือบุคคลที่ทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ผู้แทนราษฎร ประชาชนทั่วไป ผู้ปกครองนักเรียน
4. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของผู้เรียนได้แก่ ผู้เรียนและนักแนะแนวการศึกษา

นโยบายและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของกรมวิชาการ

จุดเน้นสำคัญประการหนึ่งของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) คือ การตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น หลักสูตรจึงเปิดโอกาสให้ท้องถิ่น (โรงเรียน กลุ่มโรงเรียน อำเภอ จังหวัด เขตการศึกษา) สามารถพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพ เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนสามารถพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง ครอบคลุม และท้องถิ่นได้ ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการโดยกรมวิชาการได้กำหนดแนวปฏิบัติสำหรับโรงเรียน มัธยมศึกษาให้สามารถพัฒนาหลักสูตรและสื่อการสอนที่เกี่ยวกับท้องถิ่นตามความเหมาะสม ด้วยการพัฒนาระบบการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริม การพัฒนาสื่อหรือจัดทำเนื้อหาเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ ซึ่งสามารถกระทำได้ในลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ (กรมวิชาการ, 2533 : 8) คือ

1. ปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือกิจกรรมเสริม ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยไม่ทำให้จุดประสงค์ เนื้อหา และคาบเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไป
2. ปรับหรือเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหา ด้วยการเพิ่ม ลดหรือปรับรายละเอียดของเนื้อหา โดยไม่ทำให้จุดประสงค์และคาบเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท
- 3 จัดทำเนื้อหาวิชาขึ้นมาใหม่ โดยเนื้อหาวิชาที่จัดทำขึ้นมาใหม่จะต้องไม่ซ้ำซ้อนกับที่มีอยู่แล้วในหลักสูตรแม่บท

4. เลือกใช้ปรับปรุงเพิ่มเติม ตัดทอนเนื้อหา สื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น สอดคล้องกับจุดประสงค์และเนื้อหาที่หลักสูตรกำหนด

5. จัดทำสื่อการเรียน (หนังสือเรียน คู่มือครู หนังสือเสริมประสบการณ์และหรือแบบฝึกหัด) ขึ้นใหม่ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอน เนื้อหาวิชาที่มีอยู่เดิมและที่จัดทำขึ้นใหม่

ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นตามลักษณะที่ 1, 2 และ 4 เมื่อได้ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้วโรงเรียนสามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้โดยความเห็นชอบของหัวหน้าสถานศึกษา

ส่วนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นตามลักษณะที่ 3 และ 5 เมื่อได้ดำเนินการเสร็จเรียบร้อยแล้วต้องเสนอให้กระทรวงศึกษาธิการหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายพิจารณาอนุมัติหรืออนุญาตเสียก่อน แล้วจึงนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนได้ซึ่งการเสนอขออนุมัติ จะต้องเสนอตามลำดับต่อไปนี้คือ ให้เสนอผ่านหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามลำดับในสายงาน จนถึงกรมวิชาการ การพัฒนาหลักสูตรวิชาพลเมืองศึกษาในการวิจัยจึงเป็นการพัฒนาหลักสูตรในลักษณะที่ 4 คือ จัดทำเนื้อหาวิชาขึ้นใหม่เพื่อนำไปใช้สอนในส่วนของวิชาบังคับเลือก ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

นอกจากนี้ในร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.....(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 20-21) ฉบับผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเสนอต่อวุฒิสภาพิจารณา เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2542 ได้กำหนดแนวทางที่เปิดโอกาสให้สถานศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรไว้ใน มาตรา 26 ดังนี้ "... ให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะที่พึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชนและสังคม"

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

6.1 งานวิจัยในประเทศ

6.1.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับความคิดรวบยอด/มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองดี

6.1.2 งานวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี

6.1.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำนึกในความเป็นพลเมืองดี

6.1.4 งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

6.1.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับความคิดรวบยอด/มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองดี

ถาวร ธานีสิทธิ์ (2523 : 234) ได้ทำการวิจัยเรื่อง 'ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคใต้' โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความคิดรวบยอดของนักเรียนกับเกณฑ์ความคิดรวบยอดที่คาดหวัง กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 360 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ร้อยละ และหาค่าไคสแควร์ (Chi-square)

ผลการวิจัยพบว่า ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่อยู่ในเกณฑ์ที่พึงประสงค์ได้แก่ คุณลักษณะด้านความรับผิดชอบ การทำงานเป็นหมู่คณะ การเคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ ความมีวินัยในตนเอง การใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจ การรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การยอมรับในเหตุผล การประนีประนอม ความมีใจกว้าง ความยุติธรรม การเคารพกฎหมาย ความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี และความรักชาติ ส่วนความคิด รวบยอดที่ต่ำกว่าเกณฑ์ที่พึงประสงค์ได้แก่ คุณลักษณะด้านความเชื่อในวิธีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์และการเคารพในเสรีภาพของบุคคล

เสวก ใจสะอาด (2523 : 287) ได้ทำการวิจัยเรื่อง 'ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคเหนือ' โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความคิดรวบยอดของนักเรียนกับเกณฑ์ความคิดรวบยอดที่คาดหวัง กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคเหนือ จำนวน 500 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ร้อยละ และหาค่าไคสแควร์(Chi-square)

ผลการวิจัยพบว่า ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่อยู่ในเกณฑ์ที่พึงประสงค์ได้แก่ คุณลักษณะด้านความรับผิดชอบ การทำงานเป็นหมู่คณะ การเคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ ความมีวินัยในตนเอง การใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจ การรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การยอมรับในเหตุผล การประนีประนอม การมีใจกว้าง การนับถือความยุติธรรม การเคารพต่อกฎหมาย การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีและการมีความรักชาติ ส่วนความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่อยู่ในเกณฑ์ที่ไม่พึงประสงค์ 2 คุณลักษณะคือ การเชื่อในวิธีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ และการเคารพในเสรีภาพของบุคคล

เจียม เกษะรูป (2523: 296) ได้ทำการวิจัยเรื่อง 'ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคกลาง' โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความคิดรวบยอดของนักเรียนกับเกณฑ์ความคิดรวบยอดที่คาดหวัง กลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคกลาง จำนวน 590 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสำรวจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ร้อยละ และหาค่าไคสแควร์ (Chi-square)

ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนมีความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่อยู่ในเกณฑ์ที่พึงประสงค์ทั้ง 15 คุณลักษณะคือ คุณลักษณะด้านความรับผิดชอบ การทำงานเป็นหมู่คณะ การเคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ ความมีวินัยในตนเอง การใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจ การรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การยอมรับในเหตุผล การประนีประนอม การมีใจกว้าง การนับถือความยุติธรรม การเคารพต่อกฎหมาย การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การมีความรักชาติ การเชื่อในวิถีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ และการเคารพในเสรีภาพของบุคคล

อรจิต ภูพ (2523 : 302) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความคิดรวบยอดของนักเรียนกับเกณฑ์ความคิดรวบยอดที่คาดหวัง กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 360 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสำรวจวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่ร้อยละ และหาค่าไคสแควร์ (Chi-square)

ผลการศึกษาพบว่า ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่อยู่ในเกณฑ์ที่พึงประสงค์ได้แก่ คุณลักษณะด้านความรับผิดชอบ การทำงานเป็นหมู่คณะ การเคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ ความมีวินัยในตนเอง การใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจ การรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การยอมรับในเหตุผล การประนีประนอม การมีใจกว้าง การนับถือความยุติธรรม การเคารพต่อกฎหมาย การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี และการมีความรักชาติ ส่วนความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยที่อยู่ในเกณฑ์ที่ไม่พึงประสงค์ 2 คุณลักษณะคือ การเชื่อในวิถีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ และการเคารพในเสรีภาพของบุคคล

จากการสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับความคิดรวบยอด/มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองดี สรุปได้ว่านักเรียนส่วนใหญ่มีระดับความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยแตกต่างจากเกณฑ์ที่คาดหวังอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และพบว่าคุณลักษณะที่ต่ำกว่าความคิดรวบยอดที่พึงประสงค์มี 2 คุณลักษณะคือ การเชื่อในวิถีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์และการเคารพในเสรีภาพของบุคคล ส่วนคุณลักษณะที่อยู่ในระดับที่พึงประสงค์มี 13 คุณลักษณะคือ ความรับผิดชอบ การทำงานเป็นหมู่คณะ การเคารพในความเสมอภาคของมนุษย์ ความมีวินัยในตนเอง การใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจ การรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง และผู้อื่น การยอมรับในเหตุผล การประนีประนอม ความมีใจกว้าง ความยุติธรรม การเคารพกฎหมาย การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีและความรักชาติ และเมื่อจำแนกตามองค์ประกอบต่อไปนี้คือ ประเภทของโรงเรียน การศึกษาของบิดา รายได้ของครอบครัว และอาชีพของบิดา นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีมโนทัศน์ประชาธิปไตยและมีพฤติกรรมแตกต่างกันที่ระดับความมีนัยสำคัญ 0.05

6.1.2. งานวิจัยเกี่ยวกับความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี

วัลลภ พุ่มพวง (2514 : 153) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของคนไทยเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของคนไทยในจังหวัดมหาสารคาม ที่

บรรลุนิติภาวะแล้ว อายุระหว่าง 20-21 ปี จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 และมีได้ศึกษาต่อและเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของคนไทยระหว่างชายกับหญิง กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นชาย 50 คน หญิง 50 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยการทดสอบคะแนนเฉลี่ยและเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี แล้วทดสอบค่าซี (Z-test) ทดสอบค่าไคสแควร์ (Chi-square)

ผลการวิจัยพบว่า คนไทยในกลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีความคิดเห็นไม่ถูกต้องในเรื่องค่านิยมและคำสอนในศาสนา เรื่องความรับผิดชอบในหน้าที่พลเมืองดี และเรื่องความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยมีเพียงเรื่องเดียวที่คนไทยในกลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีความคิดเห็นถูกต้องคือ เรื่องการอยู่ร่วมกันในชุมชน ชนบท ชนรรมนิยมประเพณีและวัฒนธรรมไทย คะแนนเฉลี่ยโดยส่วนรวมเรื่องความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของคนไทยในกลุ่มตัวอย่างระหว่างชายและหญิงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

สมจิตรา วัฒนกุล (2515 : 241) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำแนกตามโรงเรียนมัธยมแบบประสมและโรงเรียนมัธยมสายสามัญ และจำแนกตามเพศ กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 400 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบทดสอบ วิเคราะห์ข้อมูลโดยนำคะแนนจากข้อทดสอบของนักเรียนมาทดสอบความมีนัยสำคัญด้วยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนชนิด 2 ตัวประกอบ (Analysis of Variance : Two-Factor designs) แล้วเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่มย่อยด้วยวิธีของดันคัน (Duncan's New Multiple Range Test)

ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนหญิงโรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีโดยเฉลี่ยสูงกว่านักเรียนชายโรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญและนักเรียนหญิงโรงเรียนมัธยมศึกษาแบบประสมซึ่งนักเรียนกลุ่มอื่น ๆ นั้นมีความรู้ความเข้าใจไม่แตกต่างกัน สำหรับการศึกษารูปแบบแวดล้อมทางบ้านพบว่าระดับการศึกษาของบิดามารดาของนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาสายสามัญมีแนวโน้มสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ ตลอดจนสภาพแวดล้อมและการปกครองภายในบ้านมีแนวโน้มช่วยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ

วันเพ็ญ คำเมือง (2522 : 213) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ลักษณะของพลเมืองดี ในทัศนะของนักเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนะเกี่ยวกับลักษณะของพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร เพื่อเปรียบเทียบทัศนะเกี่ยวกับลักษณะของพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาระหว่างชายกับหญิงของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นกับมัธยมศึกษาตอนปลายและนักเรียนมัธยมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลกับโรงเรียนราษฎร์ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนะเกี่ยวกับลักษณะพลเมืองดีของนักเรียนมัศึกษากับพื้นฐานการศึกษาอาชีพ และการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนของบิดามารดา และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนะเกี่ยวกับลักษณะของพลเมืองดีของนักเรียนมัศึกษากับความ

รู้สึกต่อมนุษยชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มตัวอย่างประชากรคือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลายในกรุงเทพมหานคร จำนวน 590 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาอัตราส่วนร้อยละและทดสอบค่าไคสแควร์ (Chi-square)

ผลการวิจัยพบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติเป็นพลเมืองดีค่อนข้างสูง ร้อยละ 72.37 ปานกลาง ร้อยละ 26.27 และทัศนคติไม่เป็นพลเมืองดี ร้อยละ 1.36 และไม่มีความแตกต่างระหว่างทัศนคติของนักเรียนชายและนักเรียนหญิง ระดับชั้นเรียนและชนิดของโรงเรียน ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาของบิดาและอาชีพของบิดา มารดา แต่มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาของมารดาและการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนของบิดา มารดา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนส่วนใหญ่มองโลกในแง่ดีและมีทัศนคติสัมพันธ์กับความรู้สึกต่อมนุษยชาติและสิ่งแวดล้อม

อนุสรณ์ ทรงประสิทธิ์ (2526 : 342) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพิษณุโลก เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดพิษณุโลกเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย ในเรื่องการเคารพในเสรีภาพของบุคคล ความเชื่อในวิธีการหาเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การเคารพกฎหมายและระเบียบกฎเกณฑ์ ความรักชาติ ความรับผิดชอบและการยอมรับในเหตุผล และเพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดพิษณุโลก ที่ผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกัน กลุ่มตัวอย่างประชากรคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 476 คน

ผลการวิจัยพบว่านักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดพิษณุโลกที่ผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกัน ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศิริเพ็ญ บุรณศิริ (2531 : 210) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองโลกของนักเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะการเป็นพลเมืองโลกของนักเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร 10 ประการ คือ ความรับผิดชอบต่อในฐานะเป็นพลเมืองดีของประเทศ การเคารพสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น การยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การยอมรับในการนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน ความเข้าใจในความขัดแย้ง การยอมรับแนวความคิดทางการเมืองของแต่ละสังคม การเข้าใจในสภาวะเศรษฐกิจโลก ความสนใจและติดตามข่าวเกี่ยวกับปัญหาของโลกและวิธแก้ไขและการให้ความร่วมมือและส่งเสริมสันติภาพ และเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองโลกของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 กับมัธยมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มตัวอย่างประชากรคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6 จำนวน 200 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานครเห็นด้วยมากกว่าลักษณะความเป็นพลเมืองโลกทั้ง 10 ประการ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และ 6 มีความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองโลกแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในเรื่องความรับผิดชอบในฐานะความเป็นพลเมืองดีของประเทศและความเข้าใจในความขัดแย้ง

6.1. 3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำนึกในความเป็นพลเมืองดี

เพชร มีกลาง (2527 : 235) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความสำนึกในความเป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตย ของนักศึกษาวิทยาลัยครูสกลนคร" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความสำนึกในความเป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักศึกษาวิทยาลัย ครูสกลนครโดยส่วนรวมและในแต่ละคุณลักษณะและเพื่อศึกษาเปรียบเทียบความสำนึกในความเป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักศึกษาที่เรียนหลักสูตรต่าง ๆ ในคุณลักษณะต่าง ๆ ของประชาธิปไตย กลุ่มตัวอย่างประชากรคือ นักศึกษาวิทยาลัยสกลนครจำนวน 350 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถาม

ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีความสำนึกในความเป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยโดยส่วนรวมและคุณลักษณะของความรักชาติ ความรับผิดชอบ ความเชื่อในวิธีการหาเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ การเคารพกฎหมายและระเบียบกฎเกณฑ์ การเคารพในเสรีภาพของบุคคล การยอมรับในเหตุผลและความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีอยู่ในระดับสูงและพบว่านักศึกษาเรียนหลักสูตร ปกศ.สูง, ค.บ.2 ปี และค.บ.4 ปี มีความสำนึกในความเป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยโดยส่วนรวม และคุณลักษณะการเคารพในเสรีภาพของบุคคล ความเชื่อในวิธีการหาเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การเคารพกฎหมายและระเบียบกฎเกณฑ์ ความรักชาติ ความรับผิดชอบ และการยอมรับในเหตุผล ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จิระศักดิ์ นาคเสวี (2529 : 198) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเปรียบเทียบความสำนึกในความเป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตย ระหว่างนักเรียนไทยพุทธและนักเรียนไทยมุสลิม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความสำนึกในความเป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยโดยส่วนรวมในแต่ละคุณลักษณะและเปรียบเทียบระหว่างศาสนา เพศ กลุ่มตัวอย่างประชากรคือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 700 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการคำนวณหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างศาสนาและเพศ ใช้วิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทาง (Two-way Analysis of Variance)

ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความสำนึกในความเป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยโดยส่วนรวมอยู่ในระดับสูง นักเรียนไทยพุทธและนักเรียนไทยมุสลิมมีความสำนึกในความเป็นพลเมืองดีตามวิถีชีวิตประชาธิปไตยในคุณลักษณะการเคารพในเสรีภาพของบุคคล การเคารพกฎหมายและระเบียบกฎเกณฑ์ ความรับผิดชอบ ความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การยอมรับในเหตุผลและความรักชาติ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีความสำนึกในความเป็นพลเมืองดีตามวิถี

ชีวิตประชาธิปไตยในคุณลักษณะการเคารพในเสรีภาพของบุคคล การเคารพกฎหมายและระเบียบกฎเกณฑ์ ความรับผิดชอบ ความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การยอมรับในเหตุผลและความรักชาติ ไม่แตกต่างกันอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุณีย์ ช่วยออก (2537 : 389) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความสำคัญต่อความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร " โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสำคัญต่อความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยในคุณลักษณะการวาระธรรม สามัคคีธรรม ปัญญาธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เปรียบเทียบความสำคัญต่อความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยระหว่างนักเรียนชายกับนักเรียนหญิงและเปรียบเทียบระหว่างนักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธกับนักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลาม กลุ่มตัวอย่างประชากรคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 140 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบทดสอบ วัดความสำคัญต่อความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตย วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยและ ค่า t-test

ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ส่วนใหญ่มีความสำคัญต่อความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยในระดับขั้นการเห็นคุณค่าและการตอบสนอง มีค่าเฉลี่ยความสำคัญต่อความเป็นพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยในคุณลักษณะการวาระธรรม สามัคคีธรรม ปัญญาธรรมอยู่ในระดับสูงทั้ง 3 ด้าน เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างนักเรียนชายกับนักเรียนหญิง และนักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธกับศาสนาอิสลาม พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

6.1.4 งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

งานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรที่ดำเนินการวิจัยในลักษณะวิจัยและพัฒนาที่ผ่านใจและนำมศึกษาเพื่อเป็นแนวทางเกี่ยวกับกระบวนการวิจัยในการพัฒนาหลักสูตรมีดังนี้

สมบูรณ์ ต้นยะ (2524 : 268) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อสร้างเสริมสมรรถภาพด้านการสอนของครูประจำการระดับประถมศึกษา โดยกระบวนการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่หนึ่ง สืบหาความต้องการของครูประจำการระดับประถมศึกษา ในการที่จะเสริมสร้างสมรรถภาพของตนเอง ขั้นตอนที่สอง พัฒนาโครงสร้างของหลักสูตรการฝึกอบรมเพื่อสร้างเสริมสมรรถภาพด้านการสอนของครูประจำการระดับประถมศึกษา โดยอาศัยพื้นฐานจากความต้องการของครูประจำการระดับประถมศึกษาที่ได้จากการสำรวจในขั้นที่หนึ่ง และขั้นสุดท้ายของกระบวนการวิจัยเป็นการประเมินผลและปรับปรุงหลักสูตรการฝึกอบรมที่พัฒนา โดยอาศัยความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญตามกระบวนการวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นไม่ได้นำไปทดลองใช้ แต่หาประสิทธิภาพของหลักสูตรโดยให้ผู้เชี่ยวชาญตัดสิน

นิภา ทองไทย (2525 : 312) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนเรียนสำหรับพ่อแม่ในชุมชนเกษตรกรรมชนบท โดยมีกระบวนการวิจัยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่หนึ่งเริ่มจากการสำรวจชุมชน เพื่อดูสภาพปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนเรียน

โดยดำเนินการสำรวจชุมชนเกษตรกรรมชนบทและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นพ่อแม่ของเด็กก่อนวัยเรียนในชุมชน ขั้นตอนที่สอง สร้างและพัฒนาโครงร่างของหลักสูตร โดยกำหนดให้หลักสูตรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ สภาพปัญหาและความจำเป็นของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตรการและหน่วยการอบรม ซึ่งแต่ละหน่วยประกอบด้วย จุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เนื้อหาการอบรมกิจกรรมและวิธีการอบรมและวิธีการประเมินผู้เข้ารับการอบรมโครงร่างของหลักสูตรที่ได้กำหนดขึ้นนี้ ผู้วิจัยได้ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านจิตวิทยาพัฒนาการ ด้านการให้การศึกษาผู้ใหญ่ และด้านการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน จำนวน 20 คน

ประเมินความสอดคล้องภายในขององค์ประกอบของหลักสูตร ขั้นที่สาม นำหลักสูตรไปทดลองใช้ในชุมชนที่ได้สำรวจไว้ในขั้นตอนที่หนึ่ง โดยทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 14 คน และประเมินการใช้หลักสูตร โดยผู้ใช้หลักสูตรซึ่งได้แก่ ผู้ทำการอบรมและผู้เข้ารับการอบรมประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบภายในหน่วยการอบรม ในเรื่องเนื้อหาการอบรม กิจกรรมและวิธีการอบรมและวิธีการประเมินผลผู้เข้ารับการอบรม ขั้นตอนที่สี่ พัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรฉบับสมบูรณ์

สมคิด เมตไตรพันธ์ (2530 : 389) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสมรรถภาพการทำงานเป็นกลุ่มสำหรับผู้นำท้องถิ่นระดับหมู่บ้านในประเทศไทย การวิจัยนี้ประกอบด้วยขั้นตอนในการดำเนินการ 6 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่หนึ่ง ศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตร ขั้นตอนที่สอง สร้างหลักสูตรฝึกอบรมเสริมสมรรถภาพการทำงานเป็นกลุ่มสำหรับผู้นำท้องถิ่นระดับหมู่บ้านในประเทศไทย ขั้นตอนที่สาม ตรวจสอบเอกสารหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญ ขั้นตอนที่สี่ ได้นำหลักสูตรไปทดลองใช้ ขั้นตอนที่ห้า ประเมินผลหลักสูตร และขั้นตอนที่หก ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ ผลการวิจัยปรากฏว่า หลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

สุชาติ ลีตระกูล (2532 : 396) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรสำหรับลูกกรรมกรก่อสร้างก่อนวัยเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร โดยกระบวนการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนการศึกษาดังนี้ ขั้นตอนที่หนึ่ง สำรวจข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำมาสร้างเป็นโครงร่างหลักสูตร ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยกรรมกรก่อสร้างมีครอบครัวและมีบุตร ลูกกรรมกรก่อสร้าง ครูผู้สอนในศูนย์เด็กเล็กเคลื่อนที่ สำรวจโดยใช้แบบสังเกต แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์และแบบวัดสมรรถภาพพื้นฐานบางประการ ขั้นตอนที่สอง ร่างและพัฒนาหลักสูตร โดยนำร่างหลักสูตรที่ได้จากผลการสำรวจข้อมูลพื้นฐานในขั้นตอนที่หนึ่ง ไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินความเหมาะสมและสอดคล้อง โดยใช้แบบสอบถาม และนำผลการประเมินและข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญมาปรับหลักสูตรอีกครั้งหนึ่ง ขั้นตอนที่สาม นำหลักสูตรไปทดลองใช้กับลูกกรรมกรก่อสร้างที่ศูนย์เด็กเล็กเคลื่อนที่ หมู่บ้านจัดสรรชานชั้นและวัดผลจากการทดลองโดยใช้แบบทดสอบและแบบประเมินพฤติกรรม ซึ่งผลปรากฏว่าคะแนนจากการทดสอบภายหลังการทดลองเพิ่มขึ้นจากการทดสอบก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ขั้นตอนที่สี่ ปรับปรุงหลักสูตรโดยผู้วิจัยทำการปรับปรุงหลักสูตรโดยปรับเนื้อหาและรายละเอียดเพื่อให้ได้หลักสูตรฉบับสมบูรณ์

จิตรลดา สุวัตถิกุล (2532 : 365) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรวิชาสังคมไทยร่วมสมัยในระดับอุดมศึกษาตามแนวกระบวนการทางสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำเสนอหลักสูตรแบบเน้นกระบวนการทางสังคมสำหรับวิชาสังคมไทยร่วมสมัยในระดับอุดมศึกษา โดยกำหนดขอบเขตให้เป็นรายวิชาหนึ่งในกลุ่มพื้นฐานทั่วไปของการศึกษาระดับปริญญาบัณฑิต วิจัยดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 6 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนที่หนึ่ง การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการพัฒนาหลักสูตร โดยวิเคราะห์จากหนังสือ เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์กับผู้เชี่ยวชาญทางสังคมไทยในสถาบันอุดมศึกษาและนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา จำนวน 13 สถาบัน ขั้นตอนที่สองการพัฒนาหลักสูตรโดยกำหนดรูปแบบหลักสูตรหลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมาย เนื้อหา กิจกรรมการสอนและการใช้สื่อ แนวการวัดและประเมินผล ขั้นตอนที่สาม

การพัฒนาแบบการสอนโดยกำหนดรูปแบบการสอนที่สอดคล้องกับรูปแบบของหลักสูตรจำนวน 6 รูปแบบ ขั้นตอนที่สี่ การทดลองใช้หลักสูตรและรูปแบบการสอนกับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2532 จำนวน 26 คน โดยใช้แบบการทดลองแบบกลุ่มเดียว มีการวัดก่อนและหลังการทดลอง ขั้นตอนที่ห้า การแก้ไขปรับปรุงหลักสูตรและรูปแบบการสอนโดยพิจารณาเจตคติของผู้เรียนกับผลการใช้หลักสูตร ขั้นตอนที่หก การแก้ไขปรับปรุงหลักสูตรและรูปแบบการสอนโดยพิจารณาจากผลการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตร ด้านเนื้อหาวิชาสังคมไทย และด้านกาารวัดและประเมินผล ผลการวิจัยพบว่า

1. ได้หลักสูตรและเอกสารหลักสูตรวิชาสังคมไทยร่วมสมัยในระดับอุดมศึกษา
2. ผลการทดลองใช้หลักสูตรที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นปรากฏว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและมีเจตคติต่อวิชาสังคมไทยร่วมสมัยสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ
3. กลุ่มทดลองและผู้สอนมีความพอใจในหลักสูตรและรูปแบบการสอนที่พัฒนาขึ้นครั้งนี้

สมคิด ธนะเรืองสกุลไทย (2532 : 387) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมครูประจำการช่างเทคนิคอุตสาหกรรม เพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพในการสอน การวิจัยประกอบด้วยขั้นตอนในการดำเนินการ 6 ขั้นตอน เริ่มจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับปัญหา ความต้องการ สภาพการปฏิบัติการจัดการสอน และสมรรถภาพในการจัดการสอนของครูประจำการช่างเทคนิคอุตสาหกรรม แล้วนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาออกแบบสร้างหลักสูตรฝึกอบรมครูประจำการช่างเทคนิคอุตสาหกรรม เพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพในการสอน และให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบหลักสูตรที่สร้างขึ้น เนื้อหาสาระของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยเนื้อหาสาระที่สำคัญ 7 ส่วน คือ กระบวนการเรียนการสอน การกำหนดวิธีสอน การเลือกใช้สื่อการสอน การวัดผลและการประเมินผลการเรียน การเขียนแผนการสอน และการปฏิบัติการสอนแบบจุลภาค จากการทดลองใช้หลักสูตร เพื่อประเมินคุณภาพของหลักสูตร พบว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ คือ

1. หลังการฝึกอบรม สมรรถภาพของครูประจำการช่างเทคนิคอุตสาหกรรม ที่เข้ารับการฝึกอบรม สูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01
2. คะแนนเฉลี่ยของสมรรถภาพในการสอนของครูประจำการช่างเทคนิคอุตสาหกรรมที่เข้ารับการฝึกอบรม จากการทดสอบหลังการฝึกอบรม สูงกว่า 60%
3. ทั้งวิทยากรและผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีความเห็นว่าหลักสูตรและโครงการฝึกอบรมมีคุณภาพ สูงกว่าระดับปานกลาง

นิภาพร ต่ายทอง (2533 : 260) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรหน่วยย่อยสารเคมี กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรหน่วยย่อยสารเคมี กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตาม หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จังหวัดร้อยเอ็ด

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาหลักสูตรครั้งนี้ได้หลักสูตรและวัสดุหลักสูตร เพื่อใช้ในการเรียนการสอนหน่วยย่อยสารเคมี กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งประกอบด้วยแผนการสอน 9 แผน จำนวน 28 คาบ มีเนื้อหาสาระตามจุดประสงค์การเรียนรู้ตามหน่วยที่พัฒนาในหลักสูตรประถมศึกษา ซึ่งครูสามารถใช้ปฏิบัติการสำหรับดำเนินการเรียนการสอนในชั้นเรียนได้

การประเมินคุณภาพของหลักสูตรพบว่า หลังการทดลองใช้หลักสูตร นักเรียนกลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก้าวหน้าขึ้นกว่านักเรียนกลุ่มควบคุม โดยมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่า ทั้งสมรรถภาพความรู้เรื่องสารเคมีและสมรรถภาพกระบวนการวิทยาศาสตร์ และนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพิ่มขึ้นมีจำนวนมากกว่ากลุ่มควบคุม

ผลการประเมินความคิดเห็นของครูกลุ่มทดลองใช้หลักสูตร พบว่าด้านการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอนมีความน่าสนใจในระดับมาก ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและด้านการสอนของครูมีความน่าสนใจในระดับปานกลาง

ผลการประเมินความคิดเห็นของนักเรียนกลุ่มทดลองใช้หลักสูตร พบว่าด้านเนื้อหาสาระของหน่วยย่อยสารเคมี นักเรียนเห็นว่า สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ในระดับปานกลาง ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและด้านการใช้สื่อและอุปกรณ์ มีความน่าสนใจในระดับปานกลาง

สมจิต จันท์ฉาย (2533 : 398) ได้พัฒนาหลักสูตรบริโภคนศึกษา เพื่อนำไปใช้ในโรงเรียนประถมศึกษา ในชุมชนเมือง โดยการยกวางหลักสูตรและบูรณาการเนื้อหาเกี่ยวกับบริโภคนศึกษาเข้าไปในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

ผลการวิจัยในการทดลองใช้หลักสูตรพบว่า ในด้านสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร ค่าเฉลี่ยความรู้เกี่ยวกับบริโภคนศึกษาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกัน แต่ค่าเฉลี่ยพฤติกรรมการบริโภคของกลุ่มทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 นอกจากนี้ยังพบว่าสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนตามหลัก

สูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมไม่แตกต่างกันในด้านผลการใช้หลักสูตรทั้งครูและนักเรียนมีความเห็นต่อคุณภาพของแผนการสอนและบทเรียนว่าอยู่ในระดับปานกลาง

สุรียา เหมตะศิลป์ (2537: 379) ได้ทำการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพในการพัฒนาหลักสูตรแบบมีฐานมาจากระดับโรงเรียน สำหรับครูโรงเรียนมัธยมศึกษา โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ (1)วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและวิเคราะห์สถานการณ์ (2)กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร (3)คัดเลือกและจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ (4)เสนอแนวทางในการใช้หลักสูตร (5)กำหนดมาตรการในการวัดและประเมินผล (6)ตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรโดยประเมินโครงสร้างของหลักสูตร ทดลองใช้หลักสูตรเพื่อประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรและประเมินการใช้หลักสูตรภาคสนาม/ประเมินผลเชิงดำเนินการ (7)ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรก่อนนำไปใช้

ผลการวิจัยปรากฏว่า หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถภาพในการพัฒนาหลักสูตรแบบมีฐานมาจากระดับโรงเรียน สำหรับครูโรงเรียนมัศึกษามีประสิทธิผล ดังนี้

1. ครูที่เข้ารับการฝึกอบรม มีคะแนนเจตคติที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาหลักสูตรแบบมีฐานมาจากระดับโรงเรียนสูงกว่าครูที่ไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01
2. ครูที่เข้ารับการฝึกอบรมมีคะแนนความรู้ในการพัฒนาหลักสูตรแบบมีฐานมาจากระดับโรงเรียนสูงกว่าครูที่ไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01
3. ครูที่เข้ารับการฝึกอบรมมีคะแนนทักษะปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตรแบบมีฐานมาจากระดับโรงเรียนสูงกว่าครูที่ไม่ได้เข้ารับการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

6. 2 งานวิจัยต่างประเทศที่เกี่ยวข้อง

มาสเซียลาส (Massialas, 1969 : 1254) ได้สรุปรวบรวมผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีและกระบวนการสังคมประภิตทางการเมือง พบว่าปัจจัยต่าง ๆ ที่มีบทบาทต่อการฝึกอบรมความเป็นพลเมืองดีและความเข้าใจทางการเมือง ได้แก่ บทบาทของครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียนหนังสือและตำรา และตัวแปรอื่น ๆ ที่มีผลต่อนักเรียน พอสรุปได้ดังนี้

1. บทบาทของครอบครัว ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีบทบาทมาก เด็กในครอบครัวที่มีสถานะทางเศรษฐกิจสูงและเด็กในครอบครัวที่มีสมาชิกที่มีบทบาททางการเมืองจะเรียนทางการเมืองได้ดี ส่วนการอบรมเลี้ยงดูอย่างเคร่งครัดในครอบครัวมีผลต่อความไม่พอใจและทัศนคติไม่ดีต่อการเมือง
2. บทบาทของกลุ่มเพื่อน จากการรวบรวมผลของการวิจัยพบว่าเด็กมีฐานะทาง สังคมแบบเดียวกันมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติทางการเมืองแบบเดียวกัน สำหรับบทบาทของกลุ่มเพื่อนที่เป็นเด็กวัยรุ่นพบว่าเด็กชายได้รับอิทธิพลของความเป็นพลเมืองดีมาจากเพื่อนผู้ที่มีความสามารถทางกีฬาในกลุ่มของตน ส่วนเด็กผู้หญิงจะได้รับอิทธิพลจากผู้นำกิจกรรมกลุ่ม

3. บทบาทของโรงเรียน จากการรวบรวมผลของการวิจัยพบว่าการสอนในโรงเรียนมีผลต่อความรู้ ความสามารถของบุคคล ความรู้ความสามารถของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงไปตามเนื้อหาวิชาที่เรียนและวิธีสอน เด็กในแต่ละระดับมีความสนใจในการเรียนรู้แตกต่างกันขึ้นอยู่กับวิชาที่เรียน ครูผู้สอน สถานที่เรียนและสิ่งแวดล้อมทั้งหมดมีผลต่อการเรียนรู้ทางการเมือง

4. บทบาทของหนังสือและตำราเรียน หนังสือและตำราเรียนมีบทบาทน้อยมากโดยพบว่าตำราเรียนไม่ได้กระตุ้นให้นักเรียนมีความศรัทธาอย่างแรงกล้าในวิธีการประชาธิปไตย ไม่ส่งเสริมการวิเคราะห์ สังคม เนื้อหาในตำราไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคม ทำให้นักเรียนเกิดความสับสน มองโลก ในแง่ร้าย และตำราเรียนไม่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความสามารถแก้ปัญหาที่ขัดแย้ง ค่านิยมในสังคม

5. สำหรับการศึกษาดูแบบในด้านเพศ ปรากฏว่าเด็กผู้ชายสามารถเรียนรู้ทางการเมืองได้เร็วกว่า เด็กผู้หญิง เด็กผู้หญิงรับรู้เรื่องการเมืองในรูปตัวบุคคลมากกว่าสถาบัน เด็กผู้หญิงมีความเคารพเชื่อฟัง กฎหมายมากกว่าเด็กผู้ชาย

แคร์รี (Cary, 1970 : 5493) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Education for Citizenship in the U.S.S.R" เป็นการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการฝึกอบรมความเป็นพลเมืองดีแก่เยาวชน โดยการจัดการสอนในโรงเรียนของรัสเซีย โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา วิธีที่ใช้ในการวิจัยก็คือ การศึกษาวิเคราะห์แบบเรียน วัสดุสิ่งพิมพ์ ที่ได้จากหน่วยงานทางการศึกษาของรัสเซีย และการใช้การสังเกต ความคิด ความรู้สึกที่เป็นผลมาจากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปอยู่ในรัสเซีย 2 เดือน ประกอบการวิจัยนี้ด้วย ผลของการวิจัยพบว่า ในการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของรัสเซีย พลเมืองจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและ กันและ จะต้องผูกพันกับรัฐบาล นักเรียนจะมีความคิดไปในทางที่กำหนด กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อเด็ก รัฐบาลจึงพยายามอบรมกลุ่มเพื่อนให้เป็นไปในทางที่กำหนดไว้

โรสและเฮนสลีย์ (Rose and Hensley, 1972 : 19) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Relationship Between Anomia and Participation in Adult Basic Education" ได้แยกกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาผู้ใหญ่ในแถบแอปปาเลเชียของสหรัฐอเมริกา จุดประสงค์ของการวิจัยเพื่อต้องการทราบถึงอิทธิพลของการมีส่วนร่วมของนักศึกษาผู้ใหญ่ที่ศึกษาในชั้นมูลแถบแอปปาเลเชียว่า จะทำให้นักศึกษาผู้ใหญ่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างไร การวิจัยครั้งนี้ใช้คะแนน Pre-test กับ Post-test ที่ได้จากวิชาต่าง ๆ ใน Program ผลการวิจัยพบว่านักศึกษาผู้ใหญ่แถบแอปปาเลเชียที่เข้ามาศึกษาในชั้นมูลฐาน 4 เดือน และมีส่วนร่วมในการเรียน จะมีความรับผิดชอบในความเป็นพลเมืองดีดีขึ้น และทัศนคติก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ชมินค์ (Schmink , 1973 : 1499) ได้ทำการวิจัยเรื่อง " A Study of Attitudes Toward Citizenship as Reported by Suburban High School Students" โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสำรวจทัศนคติของนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาที่อยู่นอกเมืองเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี ผู้วิจัยได้ออกแบบสอบถามไปยังนักเรียนระดับเกรด 9-12 ในโรงเรียน 3 แห่งที่อยู่นอกเมืองหลวง โดยเน้นความคิด

รวมยอดเกี่ยวกับประชาธิปไตย การเป็นพลเมืองดี ความสนใจทางการเมือง ความเชื่อในหลักการของระบอบประชาธิปไตย และความคิดรวมยอดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนไม่มีทัศนคติที่แตกต่างกันเกี่ยวกับความคิดรวมยอดทางประชาธิปไตย แม้จะมีพื้นฐานทางเพศ ระดับชั้นและโรงเรียนต่างกัน และความสนใจทางการเมืองของนักเรียนไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเพศ ระดับชั้น หรือประเภทโรงเรียนมากนัก และไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างระดับชั้นของนักเรียน กับทัศนคติของพวกเขา ที่มีต่อความคิดรวมยอดเรื่องประชาธิปไตย หรือความเชื่อในหลักการประชาธิปไตย

แอปเปิลตัน (Appleton, 1976 : 6590) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Citizenship Education and Political Socialization of Filipino School Children in a Provincial Setting" การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาถึงผลของการเรียนเรื่อง ความเป็นพลเมืองดีในระดับประถมศึกษาในจังหวัด Dumaguete ซึ่งอยู่ในตอนกลางของสาธารณรัฐฟิลิปปินส์ ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรได้ถูกวางขึ้นเพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดค่านิยมและทัศนคติในทางบวกต่อวัฒนธรรมของชาติและการปกครองแบบประชาธิปไตย และหลักสูตรเกี่ยวกับการเรียนเรื่องความเป็นพลเมืองดียังไม่ผู้ได้ผลมากนัก นอกจากนี้เด็กในระดับต้นจะมีทัศนคติตามที่คาดหวังไว้มากกว่าเด็กในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และหลักสูตรเรื่องนี้ประสบความสำเร็จน้อยมากในการให้ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงต่าง ๆ แก่เด็ก นอกจากนี้เด็กชาวฟิลิปปินส์จะพัฒนาทัศนคติในทางบวกเมื่อยังอยู่ในวัยก่อนเข้าเรียนและทัศนคติเหล่านี้จะค่อย ๆ ลบเลือนไปเมื่อเด็กเติบโตขึ้น

เพลซ (Palz, 1978 : 7122) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Analysis of the Perceived, Desired, and Measured Status of Citizenship Education in Selected Iowa Schools" ผู้วิจัยได้เลือกนักเรียนเกรด 7 - 12 จำนวน 646 คน จาก 9 โรงเรียนให้ตอบแบบทดสอบ Educational a Goal Attainment Test วิชาหน้าที่พลเมือง ผลของการทำแบบทดสอบได้ถูกนำมาวิเคราะห์ เพื่อหาความแตกต่างระหว่างผู้ที่บรรลุเป้าหมายของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดีท่าของโรงเรียนประจำตำบลที่ผู้วิจัยกำหนดว่า

นักเรียนที่บรรลุเป้าหมายแห่งความเป็นพลเมืองดีสูงจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านความรู้สูงกว่าพวกที่บรรลุเป้าหมายแห่งความเป็นพลเมืองดีต่ำ และผู้วิจัยยังต้องการทราบถึงความเข้าใจของชุมชนเกี่ยวกับเป้าหมายของโรงเรียนในการจัดโปรแกรมการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี โดยการหาค่าที (t-test) เพื่อเปรียบเทียบตัวแปรด้านความรู้และความเข้าใจแสดงว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญสำหรับนักเรียนเกรด 12 แต่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญสำหรับนักเรียนเกรด 7 และพบว่าไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญเกี่ยวกับความเข้าใจของโปรแกรมพลเมืองดีในปัจจุบัน ระหว่างผู้ที่บรรลุเป้าหมายของความเป็นพลเมืองดีสูงกับผู้ที่บรรลุเป้าหมายของความเป็นพลเมืองดีต่ำ ข้อมูลที่รวบรวมได้จากนักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ ในด้านระดับชั้นเรียน เพศ ที่อยู่อาศัย อาชีพของบิดามารดา อายุและพื้นความรู้เดิมในหน้าที่พลเมือง เมื่อนำมาวิเคราะห์หาความแปรปรวนพบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญเกี่ยวกับการทดสอบด้านความรู้ เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีระหว่างโรงเรียน ระดับชั้นเรียน อาชีพของบิดามารดาและพื้นความรู้เดิมในหน้าที่พลเมือง

เมอร์ฟี (Murphy, 1981 : 76) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Effectiveness of the Social Studies to Attain Its Goal of Citizenship Education" โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาถึงประสิทธิภาพของวิชา สังคมศึกษาต่อกระบวนการบรรลุเป้าหมายของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดีโดยวัดจากจุดมุ่งหมาย เฉพาะ 2 ข้อ ของหลักสูตรสังคมศึกษาในระหว่างปี ค.ศ. 1967 - 1976 ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรวิชาสังคม ศึกษาขึ้นที่ Shrewbury High School ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะวิจัยในโรงเรียนที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงโปรแกรม สังคมศึกษาที่มีโครงสร้างสำคัญจากแบบเก่ามาเป็นโปรแกรมให้เลือกเรียนอย่างเสรี ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานว่า การสอนแบบเก่าที่เน้นความรู้ทางวิชาการ (Traditional Cognitive) โดยมีครูเป็นศูนย์กลางใช้การสอนแบบ บรรยายและไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นนั้นจะได้ผลน้อยต่อการบรรลุเป้าหมายของการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี และการสอนแบบใหม่ที่เน้นวิชาเลือก เน้นการเรียนรู้ด้านจิตพิสัย (Affective) โดยครูใช้วิธีสอน แบบสืบสอบ เน้นการอภิปรายและถกเถียงปัญหาพร้อมกันอย่างเสรีโดยที่ครูไม่เข้าไปตัดสินชี้ขาด วิธีนี้จะทำให้ ได้ผลมากกว่าที่จะบรรลุเป้าหมายของการศึกษาเพื่อการเป็นพลเมืองดี กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยนักเรียนที่จบการศึกษาที่มีประสบการณ์การเรียนรู้แบบเก่า 67 คน นักเรียนที่จบการศึกษาที่มี ประสบการณ์การเรียนรู้แบบเลือกเสรี 71 คน และผู้ที่อยู่ระหว่างหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงจำนวน 46 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติ ทัศนคติ การสอนและสภาพชั้นเรียน วิชา สังคมศึกษาซึ่งนักเรียนที่จบการศึกษาเคยเรียนที่ Shrewbury High School และการปฏิบัติตนของนัก เรียนในปัจจุบัน ได้แก่ การลงคะแนนเสียง การติดต่อราชการ การแสวงหาตำแหน่งทางการเมืองการเป็น สมาชิกของสังคมและการเมือง ตลอดจนแหล่งข่าวสารในปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่าไม่มีความแตกต่างในด้าน เวลาที่ให้เรียนวิชาสังคมศึกษาแบบอภิปรายและถกเถียงเรื่องราวต่าง ๆ จากนักเรียนที่จบการศึกษาแล้วที่เคย เรียนในปี ค.ศ. 1971 - 1976 และไม่มี ความแตกต่างในการปฏิบัติตัวเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของนัก เรียนที่เรียนแบบเก่า แบบเลือกเสรี และผู้ที่เรียนอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา พบ ว่ามีตัวแปรเกี่ยวกับด้านเวลาของ Mini - Elective ในวิชาประวัติศาสตร์อเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับ เหตุการณ์ปัจจุบันและปรากฏว่านักเรียนที่เรียนวิชาสังคมศึกษาแบบเลือกเสรีและคำนึงถึงด้านจิตพิสัยนั้นจะ ส่งเสริมความรู้สึกอิสระต่อการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ดังนั้นจึงสนับสนุนสมมติฐานที่ตั้งไว้ นอกจากนี้ก็ นักเรียนทั้งสามกลุ่มให้ความเห็นตรงกันว่าครูของ Shrewbury High School เป็นผู้ที่มีความรู้ในวิชาที่สอน เป็นอย่างดีและทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบัน

เฟดิก (Fedyck, 1980 : 665) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Conception of Citizenship and Nationality in High School American History Textbook 1913 - 1977" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ วิเคราะห์เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีตามที่ปรากฏในหนังสือเรียนวิชาประวัติศาสตร์ของสหรัฐอเมริกา ใน ระดับมัธยมศึกษา ซึ่งพิมพ์ขึ้นและใช้กันแพร่หลายทั่วประเทศในช่วงระยะเวลา 64 ปี คือตั้งแต่ปี ค.ศ. 1913 - 1977 มูลเหตุที่ผู้วิจัยศึกษาเรื่องนี้คือ ในปัจจุบันชาวอเมริกันยังขาดความกระจำง ความสอดคล้องกันและขอบ เขตบางประการและความสนใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีและสัญชาติเช่นเดียวกันว่าจะสอนให้ดีที่สุดได้

อย่างไรเพื่อปลูกฝังในเรื่องนี้แก่เด็ก ยิ่งกว่านั้นโน้ตทั้งสองนี้ยังเป็นแกนกลางของจุดมุ่งหมายของวิชาประวัติศาสตร์ในการจัดการศึกษาเพื่อมวลชน เพื่อให้เกิดความวิริวิวัฒน์สร้างสรรค์ การปลูกฝังความสำนึกที่มีต่อชุมชนและการแก้ปัญหาของส่วนรวม ประการสุดท้ายก็คือ ต้องก้าวรวบรวมนักคิดต่าง ๆ จากตำราเรียนทั้งที่ชัดเจนแล้วและยังเป็นจินตนาการอยู่ให้เป็นหลักการเดียวกันเพื่อเสนอแนะแก่โรงเรียนของรัฐในสังคมที่เป็นแบบพหุสังคม ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความแตกต่างของนักกฎหมายนักวิชาการและนักการศึกษาในการให้ความหมายของความเป็นพลเมืองดีและสัญชาติ ซึ่งความเป็นพลเมืองดีหมายถึง แบบความรู้ การสร้างคุณค่าและพฤติกรรมที่จำเป็นเบื้องต้นเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน สัญชาติหมายถึง กลุ่มสังคมที่อยู่ร่วมกันมีความสำนึกที่จะปฏิบัติตามระเบียบประเพณีที่ได้สร้างสมกันมาจากอดีต หรือมีขอบเขตของความสัมพันธ์โดยตรงในการที่อยู่ในเมืองเดียวกัน นักกฎหมาย นักวิชาการและนักการศึกษา ได้นำไปตีความในการใช้ให้มีความสัมพันธ์ระหว่างความหมายทั้งสอง ในการศึกษาและในประวัติศาสตร์อเมริกัน จากตำราของโรงเรียนที่ผ่าน ๆ มา และจากอุตสาหกรรมตามลำดับ ในการวิจัยได้ดึงเอาหลักฐานทั้งทางตรงและทางอ้อมมาศึกษาทั้งที่เป็นรูปแบบและวิธีการ โดยตรวจสอบจากตำราเรียนแบ่งออกเป็น 4 เรื่อง

เรื่องที่ 1 พิจารณาว่ามีการอธิบายตัวอย่างในเรื่องการเป็นพลเมืองดี และสัญชาติของอเมริกัน แสดงคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองดีและการเป็นชาตินิยมอเมริกันอย่างไรบ้าง

เรื่องที่ 2 ตำราเรียนได้แสดงและพัฒนาการของโน้ต ความหมายพลเมืองดีว่าได้แสดงถึงพัฒนาการของโน้ตส่วนบุคคลและส่วนรวมอย่างไร

เรื่องที่ 3 เป็นการวิเคราะห์ตำราเรียนที่กำหนดภาวะการเป็นพลเมืองดีและพฤติกรรมตามรูปแบบของชาวอเมริกันพหุสังคมในระบอบชาติและระดับโลก

เรื่องที่ 4 ตำราเรียนได้ตีความของสัญชาติอเมริกันและได้ให้ความหมายไว้อย่างไรและตำราเรียนได้กำหนดให้อะไรเป็นขอบเขตที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอเมริกัน ผลการวิจัยพบว่าโน้ตความหมายพลเมืองดีและสัญชาติชาวอเมริกันที่ปรากฏในตำรานั้นยังคงที่อยู่อย่างน่าประหลาดใจในช่วงเวลามากกว่า 64 ปีทั้ง ๆ ที่การตีความก็ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ตาม ยิ่งไปกว่านั้นความคิดเห็นเกี่ยวกับตำราความหมายพลเมืองดีและสัญชาติของอเมริกัน ปรากฏว่ามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและมีความแตกต่างกันไปตามลำดับ รวมทั้งแรงผลักดันเบื้องต้นของตำราในปัจจุบันที่จะสร้างความคิดของความเป็นพลเมืองดีของชาวอเมริกัน ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนตำราของตนมีความสมบูรณ์ในเนื้อหา จึงได้มีการกล่าวถึงความภาคภูมิใจอย่างแท้จริงในความเป็นพลเมืองดีของชาวอเมริกัน มีความจริงใจต่อชาติและรักษาตัวอย่างยิ่งยวด เพื่อความสมบูรณ์ทั้งปวงยิ่งไปกว่านั้นตำราเรียนใหม่ ๆ ยังแสดงให้เห็นถึงการขาดความเห็นพ้องเกี่ยวกับสัญชาติของอเมริกัน ในขณะที่นักเขียนเกี่ยวกับวัฒนธรรมพหุสังคมได้เพิ่มจำนวนมากขึ้นซึ่งทำลายทฤษฎีของอเมริกันเกี่ยวกับ "เข้าหลอมละลาย"

ซึ่ง(Cheung,1988;1536)ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง The Integrated Curriculum Sequencing Model
 - โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบหลักสูตรที่มีลักษณะครอบคลุมหลักสูตรทุกด้าน สำหรับผู้วางแผน
 หลักสูตรโดยการบูรณาการเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดลำดับอย่างกว้าง ๆ (Macro - sequencing) เข้ากับการจัด
 ลำดับอย่างละเอียด (Micro - sequencing) และการเชื่อมโยงหลักการไปสู่การดำเนินการขั้นต่อไป

การพัฒนาารูปแบบหลักสูตรนี้ประกอบด้วยขั้นตอน 8 ขั้นตอน เริ่มจาก

- 1 กำหนดวัตถุประสงค์ทั่วไปของการเรียนรู้
- 2 กำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะของการเรียนรู้แต่ละชั้น
- 3 กำหนดการปฏิบัติการในแต่ละจุดประสงค์ของการเรียนรู้
- 4 กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ที่เป็นการถ่ายโยงผลของการเรียนรู้
- 5 กำหนดจุดประสงค์ของการเรียนรู้ที่ต้องการให้ปฏิบัติได้
- 6 จัดลำดับของจุดประสงค์การเรียนรู้ในขั้นที่ (5) เพื่อเป็นหลักในการจัดลำดับการเรียนรู้และผล
 ของการถ่ายโยงการเรียนรู้
- 7 ถ้าจุดประสงค์ในการเรียนรู้ใจขั้นสุดท้ายบรรลุแล้ว ถือว่าการกำหนดลำดับขั้นต่าง ๆ โดยการ
 บูรณาการสมบูรณ์แล้ว
- 8 กลับไปสู่ขั้นที่ (5) เมื่อผู้เรียนได้บรรลุจุดประสงค์การเรียนรู้ทั้งหมดแล้ว

ฟารูก (Farouk, 1991 : 2970) ได้ทำการวิจัยเรื่อง " Citizenship Education in Nigerian
 Junior Secondary Schools" โดยมุ่งศึกษาพฤติกรรมการสอนและการรับรู้เกี่ยวกับพลเมืองศึกษาใน
 โรงเรียนมัธยมศึกษาของไนจีเรียของครูสังคมศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและการสังเกตชั้น
 เรียน โดยใช้ Citizenship Education Status Survey เพื่อวัดการรับรู้ของครู และ Reflective
 Teaching Observation เพื่อเก็บข้อมูลการสอนของครู วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ Multivariate Analysis of
 Variance และหาค่าร้อยละของความถี่วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตในชั้นเรียน ผลการศึกษาพบว่าครูที่
 รับรู้ต่อพลเมืองศึกษาในทางบวกพร้อมที่จะเตรียมผู้เรียนให้เป็นสมาชิกที่ดีในสังคมประชาธิปไตย แต่
 พฤติกรรมการสอนของครูยังไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เท่าที่ควร จึงมีข้อเสนอแนะว่าควรพัฒนาครู
 โดยจัดให้มีการอบรมมากขึ้นโดยเฉพาะในด้านการใช้ตำราและอุปกรณ์การสอน

กิลเดวา (Guidera, 1992 : 1034) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Citizenship Education : A Field
 Study of Its Practice in Two High Schools "เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ เกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. อธิบายโปรแกรมการจัดพลเมืองศึกษาที่ปฏิบัติในโรงเรียนมัธยมศึกษา 2 แห่ง
2. สรุปโปรแกรมจากคำอธิบายในข้อ 1
3. เสนอแนะคำถามในการวิจัยในอนาคต

การศึกษาไปรณกรรมการเรียนในโรงเรียนขนาดใหญ่ของรัฐและโรงเรียนขนาดเล็กของเอกชน โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร อุปกรณ์การสอน การสัมภาษณ์ครู นักเรียนและสังเกตแบบสอบถาม การสังเกตในห้องเรียนนั้น 4 ด้าน คือ เนื้อหาและวิธีดำเนินการในห้องเรียน การพัฒนาค่านิยม การส่งเสริมจริยธรรม กระบวนการทางสังคมการสังเกตทำในวิชา United State Government ที่สอนในปีสุดท้ายของโรงเรียนมัธยมศึกษา การสังเกตเปรียบเทียบความแตกต่างด้านความตั้งใจและเป้าหมายของโรงเรียน ของครูและของนักเรียนและสังเกตการปฏิบัติ ทักษะ และค่านิยม พบว่าการใช้ชีวิตจริงในโรงเรียนมีการใช้น้อยมาก จากที่เรียนในวิชาพลเมืองศึกษา ข้อเสนอแนะในการศึกษาในอนาคตคือ องค์การของทางราชการและเป้าหมายในการเรียน การสอนของโรงเรียนควรจะเน้นการพัฒนาด้านความเป็นพลเมืองดี

ฮาร์วูด (Harwood, 1992 : 3240) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Social Studies Classroom Climates and Students Political Attitudes : Views from Three High School Civic Classes" จากการศึกษาพบว่าผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่มีอายุระหว่าง 18 - 28 ปี เป็นกลุ่มประชากรที่มีส่วนร่วมในการเลือกตั้งน้อยที่สุด ดังนั้นการส่งเสริมให้คนกลุ่มนี้ได้มีส่วนร่วมมากขึ้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับระบอบประชาธิปไตย บรรยากาศในห้องเรียนวิชาสังคมศึกษาน่าจะเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมค่านิยมและทักษะที่จำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย แต่จากการศึกษาพบว่าระบบโรงเรียนยังมีส่วนสนับสนุนให้นักเรียนสนใจและมีค่านิยมและพฤติกรรมทางการเมืองน้อยมาก นักการศึกษาหลายท่านได้ศึกษาความสำคัญของบรรยากาศในห้องเรียนที่เป็นองค์ประกอบสำคัญมากต่อการส่งเสริมห้องเรียนที่เป็นองค์ประกอบสำคัญมากต่อการส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

วัตถุประสงค์ของการศึกษาครั้งนี้คือ เพื่อศึกษาความสำคัญของบรรยากาศในห้องเรียนที่มีต่อการพัฒนาความคิดและเจตคติของนักเรียนด้านการเมือง บรรยากาศในห้องเรียนหมายถึง วิธีสอนของครู การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์และการสังเกตในห้องเรียนเพื่อเป็นการทดสอบสมมติฐานที่ว่า บรรยากาศในห้องเรียนแบบเปิด (opened classroom) จะส่งเสริมเจตคติต่อการเมืองดีกว่าบรรยากาศแบบปิด (closed classroom) และบรรยากาศในห้องเรียนจะมีความสัมพันธ์กับเจตคติต่อการเรียนของนักเรียนและศึกษาความสนใจและความคิดเห็นของครูและนักเรียนต่อรายวิชาที่เรียนด้วย

ผลการวิจัยพบว่า บรรยากาศห้องเรียนแบบเปิด (opened classroom) แตกต่างกับห้องเรียนแบบปิด (closed classroom) คือ ห้องเรียนแบบเปิดซึ่งเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น ช่วยกระตุ้นความสนใจและสนับสนุนเจตคติทางบวกมากกว่าและพบว่าบรรยากาศในห้องเรียนเป็นตัวแปรที่สำคัญในการส่งเสริมเจตคติที่ดีต่อการเมืองแต่ไม่ใช่ตัวแปรที่สำคัญที่สุด

เคเลเฮีย (Kelehear, 1994 : 3685) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Citizenship Education Efforts in the Studia Humanitatis Schools of Italy and in the United States : An Historical Perspective " เป็นการศึกษาเพื่อวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ของรูปแบบการจัดพลเมืองศึกษาที่จัดในอิตาลีและสหรัฐอเมริกา ในช่วงศตวรรษที่ 20 โดยการศึกษานี้มุ่งตอบคำถามดังนี้

1. พลเมืองศึกษาเน้นการคิดแบบไตร่ตรอง (Reflexive Thinking) มากน้อยเพียงใด
2. เนื้อหาของการจัดพลเมืองศึกษาที่สำคัญมีอะไรบ้าง
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดพลเมืองศึกษามากน้อยเพียงใด ผลการศึกษาพบว่า

1. การส่งเสริมการคิดแบบไตร่ตรอง (Reflexive Thinking) ใน 2 ประเทศ พบว่าลักษณะเนื้อหาวิชาเน้นการคิดแบบไตร่ตรองเกี่ยวกับข้อมูลและข่าวสารและความสามารถในการนำความรู้ที่ได้จากโรงเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2. การจัดพลเมืองศึกษาของทั้ง 2 ประเทศมีความคล้ายคลึงกันทั้งในด้านจุดมุ่งหมายและเนื้อหา ทั้ง 2 ประเทศเห็นความสำคัญของการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดพลเมืองศึกษาแต่ในสหรัฐอเมริกาให้ความสำคัญมากกว่า

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย